HÂNCU, DUMITRU
Conexiuni cu „Vrăjitorul”: (Thomas Mann în România) /
Dumitru Hâncu.
— Bucureşti: ed. Vivaldi, 2006 Bibliogr.
ISBN (10) 973 – 9473 – 81 – 4; ISBN (13) 978 – 973 – 9473 – 81 – 1
821.112.2.09 Mann, Th.: 008 (498) + 913 (498)
929 Mann, Th.
CONEXIUNI CU „VRĂJITORUL” (Thomas Mann în România)
DUMITRU HÂNCU
CONEXIUNI CU „VRĂJITORUL”.
(Thomas Mann în România)
Ediţia a doua
Editura VIVALDI Bucureşti, 2006

Cuvânt înainte împrejurarea că o lucrare de istorie literară se bucură de o nouă ediţie este, în sine, un lucru binevenit. Şi e cu atât mai mult, când e vorba de studiul lui Dumitru Hâncu Conexiuni cu „Vrăjitorul”. Thomas Mann în România care o merită pe deplin.

Această ediţie a fost pregătită cu prilejul celei de-a 50-a comemorări a morţii celui mai mare scriitor german al secolului XX. Iar lucrarea lui Dumitru Hâncu este, realmente, o importantă contribuţie la comparatistică, ştiinţa comparaţiei dintre diverse literaturi şi a receptării lor.

Înrâuririle exercitate de „vrăjitorul” din Lübeck în arealul lingvistic german au făcut

obiectul a nenumărate exegeze. Dar până şi în ultimul timp pe harta acestor cercetări au rămas multe „pete albe”. Cum era şi cazul României. Ce se ştia acolo despre laureatul Premiului Nobel din 1929 şi despre opera lui? Sau ce ştia Thomas Mann despre România? A avut el contacte cu viaţa ei literară şi dacă da, cu ce anume personalităţi? Un complex de probleme care n-a fost investigat până când Dumitru Hâncu a hotărât să-l lămurească.

Primul capitol al lucrării sale oferă o amplă documentare asupra principalelor etape ale cunoaşterii lui Thomas Mann în spaţiul carpato-dunărean în deceniul douăzeci al veacului trecut. Însă convingător subliniată e şi masiva receptare a autorului şi operei sale după anul 1945. Evident, întreaga ei cuprindere şi evaluare critică până în clipa de faţă nu putea face obiectul Conexiunilor cu „Vrăjitorul”. Ea ar trebui inclusă într-un nou volum, a cărui valoroasă introducere o constituie de pe acum Bibliografia selectivă de la finele acestei lucrări.

Multe aspecte, puţin sau deloc cunoscute sunt dezvăluite şi sistematic prezentate în capitolele trei şi patru, iar printre ele contactele personale sau pe cale epistolară dintre Thomas Mann şi autori români sau vorbitori de limbă maghiară din România. În acest context, aş spune că pentru cei interesaţi de relaţia dintre literaturile germană şi română în veacul douăzeci e surprinzător să constate că în ce-l priveşte pe

Thomas Mann el s-a putut lovi în România şi de doi pseudoautori: unul, un escroc internaţional, iar cel de-al doilea un grafoman, uşor psihopat.

Celui dintâi, un anume George Manolescu, i-au fost publicate zilnic memoriile în ziarul „Adevărul de dimineaţă” între 1 februarie şi 18 aprilie 1904. Iar un an mai târziu, editorul Paul Langenscheidt din Berlin le-a scos în volum, în limba germană, sub titlul Ein Furst der Diebe (Un prinţ al hoţilor), căci individul acţionase mult timp sub falsul nume de Prinţ Lahovary. Iar după alte câteva luni i-a mai dat pe piaţă o carte Gescheitert (Decăzut, Eşuat). Şi, după cum a mărturisit

Thomas Mann, lectura lor i-a sugerat, într-o oarecare măsură, ideea ultimului său roman Felix Krull.

Cel de-al doilea, un obscur veleitar, pe nume Aurel Păcurariu, a cutezat, fără să roşească, să-i reproşeze marelui scriitor german că a plagiat Iosif şi fraţii săi după făcătura lui în versuri Visul Faraonilor. Privit retrospectiv, ne vine greu să credem că acesta n-a fost considerat, la vremea lui, ca un ridicol fapt divers, ci a făcut să curgă destulă cerneală. Dumitru Hâncu descrie amănunţit grotescul episod, sprijinit pe documente, printre care şi nişte scrisori ale lui Thomas Mann.

Prin această lucrare, Dumitru Hâncu confirmă, o dată mai mult, faima sa de prieten al literaturii germane pentru a cărei răspândire şi cunoaştere în România a făcut, de decenii, atâtea

lucruri importante. Ele merită cu atât mai mult rememorate în acest an 2006, care marchează a 50-a aniversare a debutului său cu o carte despre Heinrich Heine. Circumstanţă ce merită amintită, întrucât ne trimite – tot în acest an – şi la o altă coincidenţă: împlinirea a 150 de ani de la moartea lui Heine, unul din amorurile literare ale lui Dumitru Hâncu. Care într-o recentă carte, Excurs în timp, mai exact în capitolul Heinrich Heine în România a mărturisit fără ocol: „Heinrich Heine e o veche pasiune a mea”. Şi cum să nu-l credem când, în curgerea anilor a tradus peste o mie cinci sute de pagini din opera lui (ultimele în 1999, în volumul Situaţii franceze).

Dar interesul traducătorului şi criticului nostru s-a extins şi asupra multor altor scriitori germani, foarte diferiţi între ei: Alfred Andersch (1960), Heinrich Mann (1971), Arthur Schnitzler (1982) sau Erich Maria Remarque (2000), Carmen Sylva (2003), Lilian Faschinger (2004), pentru a numi numai o parte dintre ei.

Un moment important în bogata activitate a lui Dumitru Hâncu îl reprezintă cercetarea istorică, iniţiată printr-o monografie despre Mihail Kogălniceanu şi continuată apoi în sute de articole şi studii. Nu e greu de înţeles, însă, că el şi-a putut lua cu adevărat elan în această direcţie abia după decembrie 1989. Iar rezultatele cercetărilor sale, întreprinse în arhive româneşti, germane şi austriece şi-au găsit expresia într-o altă serie de lucrări, de incontestabil interes, din care mi-aş

permite să citez aici măcar două: Un licăr în beznă şi Confidenţial! Bucureşti-Berna.

Între comparatistică şi istorie, Dumitru Hâncu s-a aplecat, însă, cu succes şi asupra imagologiei, disciplină care studiază imaginea despre naţiuni, văzute de ele însele sau de altele. Ordine de idei în care voi aminti, cu precădere, lucrarea „Noi şi germanii noştri11 1850 – 1914. Un studiu imagologic urmat de tablouri dintr-o lume care a fost. Este o carte care, scrisă într-un stil atractiv, plăcut la lectură, oferă – printre altele – cititorului multe relatări ale călătorilor germani pe meleaguri româneşti în secolul XIX şi începutul secolului XX. Ea prezintă un mare interes, aş spune, mai ales pentru cititorul german, întrucât majoritatea izvoarelor analizate îi sunt greu accesibile şi, de aceea, abia sau total necunoscute. Un alt tărâm proaspăt desţelenit, îl deschide, de altfel, această lucrare şi prin evocarea rapoartelor unor diplomaţi germani acreditaţi la Bucureşti.

Ea se înscrie, astfel, şi ca un pandant la volumul meu Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german pe care Dumitru Hâncu a făcut-o cunoscută publicului

românesc, în 1995, printr-o frumoasă traducere pentru \ care autorul acestor rânduri îi mulţumeşte şi cu acest prilej pentru efortul depus.

Prof. Klaus Heitmann

Profesorul Klaus Heitmann este o personalitate bine cunoscută atât în patria-i de origine, Germania – unde a fost mulţi ani profesor

la Universitatea din Heidelberg – dar şi în Franţa, Italia sau ţara noastră.

Este autorul unui mare număr de lucrări în limbile germană, franceză şi italiană – de la Philippe de Commynes, Rabelais, până la Appolinaire, Camus, Céline ori Petrarca. O parte din ele – cum a fost, de pildă, „Imaginea românilor în spaţiul lingvistic german” – au fost traduse şi în ţara noastră.

A fost onorat cu numeroase distincţii: Prix du rayonnement de l’Academie Française, Doctor honoris causa al Universităţii din Bucureşti, Membru de onoare al Academiei Române, Membru de onoare al Uniunii Scriitorilor din România.

ARGUMENT

Desigur, din însuşi titlul acestei cărţi cititorul îşi va da seama că ea nu vrea să fie o exegeză a operei, a monumentalei opere a lui Thomas Mann. Obiectul ei este circumscris de dorinţa de a reliefa, în schimb, diversele faţete ale receptării acesteia în ţara noastră – receptare care, vom vedea, a cunoscut şi momente nu lipsite de dramatism –, ale legăturilor pe care marele scriitor le-a avut cu personalităţi româneşti, ca şi ideea pe care el şi-o făcea despre români şi ţara lor.

La originea cercetării a stat descoperirea, în arhive publice sau particulare, a unor documente şi scrisori ce pot completa imaginea pe care studiile de specialitate de peste hotare au

conturat-o despre personalitatea şi opera scriitorului. Apoi, din aproape în aproape, subiectul cucerindu-mă, pe măsură ce m-am cufundat în investigaţie, am putut constata că ea se vădea a fi cu atât mai fertilă şi mai necesară cu cât lucrările bibliografice străine referitoare la opera lui Thomas Mann sunt, din păcate, foarte lacunare atunci când e vorba de surprinderea reverberaţiei ei în România. Am în vedere cercetări altminteri de mare erudiţie şi reclamând o competenţă, o migală şi un devotament vrednice de cel mai profund respect, cum sunt: Hans Burgin, Walter A. Reichert şi Erich Neumann, *Das Werk Thomas Manns* (Opera lui Thomas Mann), Frankfurt, 1959: Hildegard Osterhuber, *Thomas Mann în Obersetzungen* (Thomas Mann în traduceri), Peter de Mendelssohn, Herbert Wienner: *Thomas Mann*

1875 – 1975, München, 1975: Harry Matter. *Die Literatur über Thomas Mann. Eine Bibliographie 1898 – 1969* (Literatura despre Thomas Mann. O bibliografie 1898 – 1969. Aufbau Verlag. Berlin şi Weimar 1972. Klaus W. Jonas, *Die Thomas-Mann-Literatur. Bibliographie der Kritik* 1896 – 1955 (Literatura despre Thomas Mann. Bibliografia criticii 1896 – 1955), Berlin 1972; volumul omagial editat în 1965 de Fundaţia Inter Nationes din Bonn care, alături de amintirile lui Golo Mann despre tatăl său, cuprinde şi o bibliografie a traducerilor din opera acestuia: *Thomas Manns Schriftwerk* (Opera epistolară a lui

Thomas Mann), o bibliografie a corespondenţei scriitorului publicată de Akademie Verlag, Berlin, în 1963; impresionantul aparat critic ce însoţeşte volumele de *Tagebucher* (Jurnale) ale scriitorului, editate de Peter de Mendelssohn între 1980 şi 1982 şi însumând, numai el, circa 1 200 de pagini culese cu corp mic; sau, în fine, *Die Briefe Thomas Mann. Regesten und Register* (Scrisorile lui Thomas Mann. Regeşte şi catalog), o impunătoare lucrare, în mai multe volume, îngrijită şi editată de Hans Burgin şi Hans-Otto Mayer, cu colaborarea Yvonnei Schmidlin de la Arhiva Thomas Mann din Zürich.

În lucrările menţionale pot fi aflate şi unele referiri la traduceri româneşti din opera lui Thomas Mann, la scrisori adresate de el unor personalităţi sau publicaţii româneşti sau la contacte personale cu compatrioţi de-ai noştri. Dar, pe toate aceste planuri, trimiterile sunt lacunare şi departe de a putea sugera, pe de o parte, amploarea ecoului suscitat în România de opera marelui artist şi umanist, iar pe de alta multiplele sale legături cu personalităţi din ţara noastră sau, uneori, interesul său pentru stări de lucruri româneşti.

Aceste lacune pot fi, de altminteri, uşor de înţeles şi de explicat dacă ţinem seama de împrejurarea că autorii amintitetor bibliografii nu cunosc limba română şi, ca atare, au trebuit să se bizuie pe izvoare fragmentare sau de a doua mână – cum s-a întâmplat cel mai frecvent – în lipsa unei

cercetări circumstanţiate asupra receptării operei lui Thomas Mann în ţara noastră.

Unii autori au şi recunoscut, de altfel, din capul locului inevitabilele capcane de care sunt pândite lucrările bibliografice ce se încumetă a îmbrăţişa cercetări efectuate pe tot globul. În introducerea la *Die Literatur über Thomas Mann*, Harry Matter a ţinut, de pildă, să precizeze: „Cu un volum de 15.000 de titluri, bibliografia noastră oferă cea mai cuprinzătoare trecere în revistă de până acum asupra investigaţiilor referitoare la opera lui Thomas Mann. Au putut fi astfel depistate lucrări în peste treizeci de limbi. Pentru diversele ţări, luate în parte, ne-au stat, însă, la îndemână instrumente bibliografice auxiliare ori izvoare foarte deosebite între ele. În multe ţări există doar bibliografii de bază sumare ori privind perioade relativ târzii. Până şi în câmpul germanisticii lipsesc adeseori sau nu ne-au fost accesibile nouă cercetări ori bibliografii specializate. Încât preocupările faţă de opera lui Thomas Mann pot fi, de fapt, în unele ţări mai cuprinzătoare decât cum sunt ele oglindite în bibliografia noastră11.

În orice caz, acesta este cazul ţării noastre şi unul din motivele pentru care paginile ce urmează se vor strădui să schiţeze, cât mai fidel cu putinţă, liniile de forţă ale unui posibil tablou al relaţiei Thomas Mann – România.

MOMENTE ALE RECEPTĂRII OPEREI

Primele linii ale tabloului relaţiei dintre

scriitorul german şi ţara noastră au fost, firesc, mai întâi şovăitoare şi palide. Punctul lor de plecare a fost contactul luat de un intelectual român cu opera lui Thomas Mann înainte de primul război mondial. E vorba de viitorul poet şi romancier Emanoil Bucuţa, care a citit şi a fost fermecat de *Familia Buddenbrook* în 1912, în timpul studenţiei sale la Charlottenburg. Cea dintâi recenzie asupra aceluiaşi roman a apărut la Târgu Mureş, în 1919, şi a fost semnată de publicistul şi romancierul maghiar Molter Kâroly[1], un excelent cunoscător al literaturii germane şi, în genere, al fenomenului cultural german, care avea să se oprească şi ulterior, de mai multe ori, asupra operei şi personalităţii lui Thomas Mann. În acea primă recenzie, Molter Kâroly a insistat îndeosebi asupra accentelor de critică socială ale romanului în cauză sau, cum se exprima el, asupra notei de satiră „care muşcă fructul amar al moralei burgheze”. Iar romanul, în ansamblul lui, i s-a părut a fi o adevărată „tăbliţă avertizoare” care semnaliza că „ori morala burgheză se va înnobila, ori purtătorii ei vor pieri!”

Un merit indiscutabil în trasarea tabloului receptării operei lui Thomas Mann în România trebuie recunoscut revistei bucureştene „Adevărul

1 Vezi: Molter Kâroly, Buddenbrooks, în „Zord ldto“, Târgu Mureş, 15 noiembrie 1919. Articolul a fost reprodus şi într-o culegere în limba română a eseisticii lui Moller Kâroly, cu titlul Termitele, prefaţată de Alexandru Ivasiuc şi publicată în Editura Kriterion, Bucureşti, 1973, dar fără indicarea locului şi datei apariţiei.

literar şi artistic”, o publicaţie de aleasă ţinută şi deschisă tuturor ariilor spirituale, care, număr de număr, consacra spaţii întinse fenomenului cultural de peste hotare şi-şi informa cititorii asupra celor mai noi şi mai semnificative ipostaze ale acestuia. În această revistă a apărut, aşadar, în 1924 prima relatare în limba română despre o lucrare a lui Thomas Mann. Era vorba, de fapt, de semnalarea celei dintâi traduceri franceze a unei cărţi a marelui scriitor. Astăzi ni se poate părea aproape neverosimil sau, în orice caz, greu de conceput că prima carte a lui Thomas Mann care a văzut lumina tiparului în Franţa – în speţă *Tonio Kroger* – a fost publicată abia în 1924, dar e de-ajuns să ne amintim cât de încordate au fost relaţiile franco-germane în preajma celei dintâi conflagraţii mondiale sau ce puternice au fost patimile şi resentimentele stârnite în Europa de Primul Război Mondial pentru a înţelege de ce au trebuit să treacă ani buni înainte ca adevăratele valori să poată fi repuse în drepturile lor fireşti. De altfel şi autorul notei din „Adevărul literar” sugera această realitate când constata că: „Traducerea în franţuzeşte a cărţilor lui Thomas Mann, pe lângă faptul că îndreptăţeşte părerea că autorul este unul dintre cei mai talentaţi scriitori ai Germaniei de după război, dar arată încă o dată cititorului drumul spre a pătrunde în această literatură a nordului, vai! atât de depreciată de

câtăva vreme”[2].

După acest prim ecou, în anul următor glasurile româneşti care-l salutau pe scriitor au prins să se diversifice, iar comentariile asupra operei sale să dobândească mai multă consistenţă şi să fie semnate cu nume binecunoscute în publicistica vremii. În 1925 a apărut astfel, tot în „Adevărul literar şi artistic”[3], cel dintâi articol al unui scriitor român despre Thomas Mann. Era, la drept vorbind, vorba de o scriitoare. Isabela Sadoveanu, care – menţionând sărbătorirea la München a semicentenarului lui Thomas Mann – remarca: „Puţin cunoscut la noi, ca mai toţi scriitorii de limbă germană, nu este mai puţin adevărat că el este cel mai mare scriitor al Germaniei contemporane”. Şi, subliniind calităţile vădite de Thomas Mann în *Tonio Kroger*nuvelă pe care, probabil, tocmai o citise (grafia numelui eroului denota, însă, că autoarea articolului avusese în faţă versiunea franceză) – aceasta conchidea: „Sensibilitatea autorului are aici o tonalitate atât de specială, e atât de sfâşietor accentuată diviziunea sa interioară, atât de tragic resimţită nostalgia neîmpăcată a acestui suflet ce nu mai poate avea o patrie nicăieri şi în acelaşi timp o poezie, o frăgezime şi o măsură atât de fericită, încât cititorul rămâne fermecat…”

---

2 Vezi: „Adevărul literar şi artistic, Anul V, nr. 170, 9 martie 1924.

3 Vezi: Isabela Sadoveanu, Thomas Mann: Tonio Kroeger, în „Adevărul literar şi artistic", Anul VI, nr. 246, 23 august 1925.

Aceeaşi publicaţie a adăpostit, de altfel, tot atunci (în nr. 248, din 6 septembrie 1925) şi prima caracterizare globală a scriitorului, într-un articol intitulat „Personalitatea literară a lui Thomas Mann”.

În alt colţ de ţară, la Sibiu, unde apărea revista „Klingsor”, ce avea să joace un rol de prim ordin în viaţa culturală a populaţiei germane din România, criticul şi romancierul Heinrich Zillich, evocând câteva cărţi ce tocmai văzuseră lumina tiparului, iar printre ele şi *Muntele vrăjit*, observa: „Cartea lui Thomas Mann este o mare autodezmembrare, o permanentă dar nu naivă interogare şi o investigare a propriului drept la exprimare. E

O dezbatere cu Timpul, nu o atemporală transfigurare a acestuia”[4]. De altfel, se cuvine să adăugăm, *Muntele vrăjit* a însemnat, în general, o mare revelaţie pentru toţi cei care şi în România întreţineau un contact intens şi direct cu literatura germană. În corespondenţa cu bunul său prieten, poetul şi filosoful Lucian Blaga, Oscar Walter Cisek, scriitorul german de la noi asupra căruia vom mai reveni în aceste pagini, îşi vestea, de pildă, bucuros amicul în 1925 că se grăbise să-i expedieze la Cluj un exemplar din *Muntele vrăjit*, ştiind probabil că primitorul avea să înţeleagă şi să aprecieze cum se cuvine importanţa acestui roman. La Cluj, Molter Kâroly publicase tocmai o

4 Vezi: Heinrich Zillich, Vier Romane, (Patru romane), în „Klingsor", Anul II, nr. 9, septembrie 1925, p. 348.

recenzie despre *Muntele vrăjit*, ce merită a fi citată pentru clarviziunea autorului ei, întrucât acesta o încheiase cu această propoziţie, care nu era defel un loc comun pe vremea aceea: „Cu acest pas, Thomas Mann devine acum un clasic”.

Şi, tot în acelaşi an, Thomas Mann a început să trezească şi interesul editorilor români. Într-adevăr, în 1925 a apărut prima traducere românească a unei opere de-a lui şi anume nuvela *Tristan*, *a* cărei versiune autohtonă a fost semnată de Emanoi! Cerbu, un vrednic şi talentat tălmăcitor care, vreme îndelungată, avea să dea strai românesc şi multor altor opere din literatura germană. De altfel, poate că nu strică să relevăm aici, Thomas Mann a intrat, în general, destul de târziu în conştiinţa marelui public din Europa. Am văzut că cea dintâi traducere în limba franceză fusese publicată doar cu un an mai înainte, în 1924. Prima versiune italiană a unei opere a lui Thomas Mann – în speţă *Tonio Kroger* – a apărut la Milano abia în 1926. E adevărat, în limba spaniolă un volum cuprinzând *Moartea la Veneţia* şi *Tristan* fusese editat la Barcelona încă în 1920, dar următoarea traducere spaniolă, *Alteţă regală*, a fost editată la Madrid în 1928. Ceea ce nu face, în fond, decât să pună şi mai bine în lumină împrejurarea că receptarea operei lui Thomas Mann în Europa a fost, mai mult sau mai puţin, simultană şi târzie, dacă ne gândim că, în original, *Buddenbrooks* apăruse încă în 1901, *Alteţă regalăm* 1909, *Moartea la Veneţia în* 1913 ş.a.m.d.

În România, un autentic pas înainte către receptarea semnificaţiei operei celui care, după o vreme, va începe să fie supranumit el însuşi „Vrăjitorul” – pentru a sublinia intima filiaţie dintre autor şi monumentalu-i roman *Muntele vrăjit* – s-a produs în 1926. Într-o notă de la începutul anului, cu titlul *Der Zauberberg*, „Adevărul literar şi artistic”[5] sublinia astfel, e adevărat, într-o formulare cam alambicată, că: „Cea mai proaspătă lucrare a lui Thomas Mann, *Der Zauberberg*, este un fel de cronică a întregii vieţi intelectuale şi morale care a frământat sufletul german în ultimul deceniu”[6]. Iar ceva mai târziu în cursul anului, revenind asupra aceluiaşi subiect, într-o glosă asupra unui articol al lui Manfred Georg apărut în revista franceză „Revue Bleue”, publicaţia bucureşteană afirma din nou: „Abstracţie făcând de romanele şi nuvelele anterioare, dintre care *Buddenbrooks*, care constituie tabloul cel mai grandios şi elocvent al burgheziei germane dinaintea războiului sau nuvela *Moartea la Veneţia* – o capodoperă de fineţe şi sensibilitate – singur numai ultimul său roman *Der Zauberberg* este de ajuns pentru a asigura scriitorului cel dintâi loc în Germania contemporană”. După care, relevând că, dacă din tot ce se scrisese în ultimii cincizeci de ani ar rămâne doar acel unic roman, el ar „arăta în mod

5 Anul VII, nr. 272, 21 februarie 1926.

6 Vezi: Un german european, în „Adevărul literar şi artistic", Anul VII. nr. 291, 4 iulie 1926.

suficient evoluţia spirituală a Germaniei”. Dar Thomas Mann vedea, de asemeni, lumea, mai observa anonimul comentator, „en veritabe europeen” şi aceasta făcea din el „un nou tip de scriitor german, în tradiţia lui Goethe, a lui Jean Paul, a lui Heine. În acest haos între trecutul şi viitorul Germaniei şi chiar al Europei, opera lui Mann se ridică dreaptă ca un turn cu două embleme: aceea a ţării sale şi a Europei noi”.

Statura morală a lui Thomas Mann se impunea aşadar, treptat, atenţiei cercurilor culturale din România. „Viaţa Românească”, cea mai importantă revistă de cultură a vremii, anunţând, de pildă, apariţia volumului *Sforţări*, nota cu un nedisimulat interes evoluţia ce se făcea simţită în gândirea autorului[7]: „«Bemuhungen», «Sforţări», este titlul acestei serii de eseuri care alcătuiesc ultima operă a marelui autor al *Familiei Buddenbrook* sau al *Muntelui vrăjit*. Sunt sforţările pe care spiritul le-a făcut ca să învingă natura şi care au transformat pe vechiul Thomas Mann în cetăţeanul luminat, dezbrăcat de orice prejudecată antiumanistă, liberat de pesimismul schopenhaurian şi de romantismul wagnerian, precum şi de periculoasele seducţiuni ale colosului rusesc sau ale nirvāṇei orientale, care exercitau o aşa de mare influenţă asupra adolescenţei şi tinereţii sale”. Iar într-un alt număr din acelaşi an, esteticianul şi profesorul Mihail i

7 Vezi: „Viaţa Românească, Anul XVIII, nr. 7la rubrica „Mişcarea intelectuală în străinătate".

Ralea, care, după câţiva ani, avea să preia de altfel conducerea „Vieţii Româneşti11, comentând semnificaţia împrejurării că Premiul Nobel pentru pace fusese tocmai decernat miniştrilor de Externe ai Franţei şi Germaniei, Briand şi Stresemann şi constatând şi o apropiere între cultura franceză şi cea germană, multă vreme fără contingente între ele, găsea o încurajatoare semnificaţie în faptul că: „Mai mulţi scriitori celebri ai Reichului, Th. Mann, Rilke, Unruh, Kayser dau mereu interviuri gazetelor franceze, iar unii din ei au ţinut conferinţe şi prelegeri la Collège de France sau chiar la Sorbona”[8]. La Braşov, unde tocmai apăruse o nouă revistă de limbă germană, „Ostland11, redactorul-şef al acesteia, Dr. Konrad Nuszb ăcher, ţinea să-şi inaugureze rubrica de dezbatere a noutăţilor din câmpul literaturii cu o cronică despre *Muntele vrăjit* căci, considera el: „Când e vorba despre acest roman al lui Thomas Mann, orice revistă care doreşte să slujească cultura germană simte cea mai stringentă nevoie de confruntare, imperativul celei mai pasionate atenţii, încât, dacă n-am fi presaţi de necesitatea de a acorda spaţiu şi multor alte lucrări, cu câtă plăcere i-am consacra paginile unui întreg număr şi, pe Dumnezeu, n-am avea de fel conştiinţa încărcată119. Iar la Cluj, în excelenta revistă social-literară „Korunk”, publicistul Fábry Zoltán îşi informa competent

8 Vezi: Cultura germană şi cultura franceză, în „Viaţa Românească", Anul XVIII, nr. 12, decembrie 1926.

cititorii despre cea mai recentă carte a lui Thomas Mann, *Pariser Rechenschaft* (Raport parizian) [9].

Traiectoria creaţiei lui Thomas Mann era astfel urmărită cu tot mai susţinută atenţie în mediile intelectuale din România. În primăvara lui 1927, deci la scurtă vreme după apariţia în Germania a cărţii *Unordnung und fruhes Leid* (Dezordine şi suferinţă timpurie), ea era prompt recenzată la Cluj[10]. În acelaşi timp, la Iaşi „Viaţa Românească1112 semnala operativ publicarea în volum a cunoscutului discurs ţinut de Thomas Mann la Lübeck cu ocazia celui de-al şaptelea centenar al alipirii oraşului la Liga Hanseatică.

Mai mult, opera scriitorului devenea punct de raliere sau, dimpotrivă, prilej de delimitare a poziţiilor pe care se situau cititorii ei. În felul acesta, în 1928 a fost înregistrată prima discuţie în contradictoriu asupra unei cărţi a lui Thomas Mann. Ea şi-a găsit tărâm de desfăşurare în revista „Klingsor11 şi a avut drept protagonişti un tânăr magistrat cu interes marcat pentru literatură şi un diplomat de carieră cu aplecare către filosofie, anume Gerhard von Mutius[11].

---

9 Vezi: Fâbry Zoltân, Thomas Mann szâmado-Kdnyve Pârizsrdl, în „Korunk", Cluj, Anul 1, decembrie 1926.

10 Vezi Szekely Bela, Akik măr „Kustdk megukat...", în „Korunk", Cluj, Anul 11, aprilie 1927.

11 Vezi Gerhard von Mulius, Der Zauberberg, în „Klingsor, Anul V, nr. 2. februarie 1928. Von Mutius a intrat în serviciul Ministerului de Externe german în 1903; în 1918 a fost numit ministru plenipotenţiar la Kristiania (Oslo de astăzi), între 1920-1921 a fost conducătorul delegaţiei germane la Conferinţa de pace de la Paris, după care a condus departamentul Europa de Vest din cadrul Ministerului de

Disputa a îmbrăcat forma unui schimb de scrisori.

Cu pripeala şi siguranţa de sine a tinereţii ce nu ezită să fie foarte categorică în aprecieri, tânărul magistrat – care semna numai cu iniţialele numelui său; A.M. – s-a crezut îndreptăţit să afirme că *Muntele vrăjit* ar fi o carte atemporală şi, la doar trei ani de la apariţie, şi anacronică. În opinia lui, ea purta stigmatul unei vremi apuse, al unei pături sociale ce nu mai putea „da tonul”, iar duelurile de idei dintre personajele ei îi păreau a fi o luptă între umbre, în care izbiturile cădeau în gol.

În răspunsul său – şi vădind, deopotrivă, tact şi o reală înţelegere a naturii romanului – diplomatul a replicat fugosului său corespondent că autorul dezbătea acolo problemele cruciale ale timpului său. Şi că o făcea într-un stil atât de exact, de spiritual şi de însufleţit încât, în faţa acelei cărţi voluminoase, cu acţiune puţină, cititorul „nu numai că nu osteneşte, dar încearcă o adevărată bucurie să poată depăna, împreună cu scriitorul, firu-i foarte lung”.

Liniile mari ale acestui tablou al receptării operei lui Thomas Mann lasă câteodată, cu bună ştiinţă, spaţii albe între ele, pentru a nu-l încărca cu detalii nesemnificative şi fastidioase. Dar asupra modului cum a fost întâmpinată în România decernarea premiului Nobel lui Thomas

---

Externe al Republicii de ja Weimar. între 1923-1926 a reprezentat Germania la Copenhaga. între 1926-1931 a fost ministrul Germaniei la Bucureşti. Autor al mai multor lucrări de filozofie.

Mann se cuvine, ni se pare, să stăruim mai amănunţit, întrucât evenimentul a fost comentat în mai toate publicaţiile, cotidiene şi periodice, dar mai ales de o seamă de figuri de prim-plan ale vieţii culturale.

Profesorul Tudor Vianu, care-l citise încă în tinereţe pe scriitor şi-l auzise vorbind, în 1922, la Tübingen, a ţinut astfel să pună în lumină faptul că, omagiindu-l pe Thomas Mann, „Academia suedeză a înţeles desigur să distingă nu numai pe unul dintre cei mai de seamă

creatori din literatura contemporană şi pe unul dintre artiştii cei mai riguroşi, dar în acelaşi timp şi pe scriitorul care, găsindu-se acum în unul din posturile de conducere spirituală a patriei sale, mijloceşte în chipul cel mai activ pentru opera plină de făgăduinţe a unei sinteze europene”. Căci, observa Tudor Vianu, depăşind cadrele creaţiei literare propriu-zise, Thomas Mann se manifesta „în domenii felurite ale acţiunii sociale şi culturale pentru a deschide de fiecare dată perspectiva unei noi datorii a timpului nostru şi calea unei noi îndrumări generale”. Şi, comparându-l cu Gerhard Haupfmann care „este numai un dramaturg şi un povestitor”, sau cu Ştefan Georg, a cărui operă îi părea că respiră „cel mult un estetism care nu slujeşte, care se opune vieţii”, esteticianul român conchidea că la Thomas Mann opera, creaţia literară nu sunt un domeniu în care „viaţa culminează pentru a se

nega pe sine”, ci coincide cu însuşi „cuprinsul şi ţinuta etică a vieţii”…[12]

Criticul şi romancierul Ion Marin Sadoveanu s-a folosit de prilej[13] pentru a face, mai întâi, un adevărat proces de intenţie editorilor epocii, care nu găsiseră cu cale încă să publice lucrările de căpetenie ale proaspătului laureat. „Întrucât ne priveşte”, vitupera astfel criticul, „ignorarea aproape totală a lui Thomas Mann nu e altceva decât un amănunt dintr-un sistem trist, practicat de casele noastre de editură. Atunci când se găsesc editori pentru Dekobra şi Mihail Tucan e inutil, cred, să mai ceri traduceri din Mann”. Pe de altă parte – avertiza tot el – cine acceptă o carte doar ca pe un zăvor chemat să închidă o clipă searbădă, obosită, saturată a vieţii acela să nu se apropie de Thomas Mann căci, ca în cazul tuturor marilor creatori, opera sa este „temelie, imbold, iar nu aerian, instabil şi arabescat ornament”.

După care, făcând o sumă de consideraţii asupra vârfurilor creaţiei de până atunci a scriitorului, Ion Marin Sadoveanu îşi încheia evocarea cu o apreciere ce mărturisea în acelaşi timp gustul sigur şi intuiţia celui ce o încredinţa tiparului: „Şi astfel astăzi, în al cincizeci şi patrulea an al vieţii, T. Mann se înveşmântează cu marele premiu al întregii lumi, ca o consfinţire a

12 Vezi Tudor Vianu, Thomas Mann. Premiul Nobel 1929, în „Arhiva pentru reformă şi ştiinţă socială1', Anul IX, 1930, nr. 1-3.

13 Vezi Ion Marin Sadoveanu, Thomas Mann, în „Rampa", Anul XIV, nr. 3547, 15 noiembrie 1929.

luptelor sale adânci cu el însuşi şi cu sufletul omenesc, şi al statornicelor biruinţi de realizare, ce vor creşte, unice, în timp!”

Un patetic şi cald omagiu i-a adus lui Thomas Mann, în revista „Gândirea” din Cluj, Oscar Walter Cisek[14], care tocmai începuse să corespondeze cu celebrul său confrate: „Thomas Mann, a scris atunci Cisek, „e, fără îndoială, un puternic prozator de cea mai nobilă speţă şi, mai mult decât atât: scriitorul cel mai reprezentativ al lumii moderne germane şi un european dintre cei mai proeminenţi. Opera lui artistică şi constructivă, în sensul unui nou umanism european clădit pe forţele cristalizate ale trecutului, depăşeşte cu mult domeniul literaturii, domeniul artei abstracte. Thomas Mann e unul din cei mai mari umanişti ai timpului”.

Revista „Viaţa Românească” a salutat meritata distincţie în două numere consecutive. Mai întâi publicând o notă despre decernarea premiului Nobel pentru literatură din acel an, iar apoi un articol al profesorului şi criticului literar Mircea Mancaş[15], care culmina cu aceste rânduri înaripate: „Undeva Thomas Mann întreba cu acea candidă simplitate, dedublată de ironie şi spirit incisiv: «Nu ştiu de ce sunt astăzi apreciat. De douăzeci de ani fac doar mereu acelaşi lucru,

---

14 Vezi Oscar Walter Cisek, Thomas Mann, în „Gândirea", Anul X, nr. 1-2, ianuarie 1930.

15 Vezi Mircea Mancaş, Thomas Mann, în „Viaţa Românească", Anul XXI, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1929.

scriu, visez, trăiesc din imaginaţie şi fantezii. Sunt un artist: într-un cuvânt, sunt un om de nimic». îi vor răspunde în sufletul lor”, afirma Mircea Mancaş, „toţi acei ce au fost duios impresionaţi de operă, mult prea largă pentru a fi schiţată în rândurile de faţă. Un creator de viaţă, de perfect omenesc şi admirabilă realizare estetică este un binefăcător al umanităţii de totdeauna.

E, cred, aceasta şi explicaţia mobilului ce a determinat aprecierea juriului în decernarea premiului Nobel pentru anul curent11.

Astfel de articole puteau fi aflate în mai toate publicaţiile româneşti de largă circulaţie în epocă şi, desigur, în primul rând, în cele care acordau spaţii mai întinse fenomenului literar, ca „Adevărul literar şi artistic”, „Vremea”, „Universul literar”.

Revista maghiară „Korunk” a sărbătorit şi ea recunoaşterea internaţională a geniului marelui scriitor. E curios, însă, că mult mai puţin au scris despre Thomas Mann revistele şi ziarele de limbă germană care apăreau pe atunci în România. S-ar putea, eventual, avansa mai multe supoziţii pentru explicarea acestei carenţe, dar, cum în felul acesta am risca să ne lăsăm mai degrabă antrenaţi într-un joc al spiritului decât să surprindem adevăratele cauze, ne vom mărgini să citǎm doar o mică întâmplare, nu lipsită de o anume savoare. Astfel ziarul lugojan „Lugoscher Zeitung”[16] a

16 Vezi Josef Mann - Nobel Preistrăger, în „Lugoscher Zeitung", Anul 37, nr. 90, 14 noiembrie 1929).

vestit cititorilor săi evenimentul decernării premiului Nobel printr-o unică ştire, pe cât de lapidară, pe atât de revelatoare pentru candoarea intelectuală a bravilor săi redactori. Ea anunţa scurt şi răspicat: „De astă dată, premiul Nobel a fost decernat celebrului scriitor german Josef Mann” şi dovedind, o dată mai mult, că nici cele mai solemne momente nu sunt, uneori, scutite de note de umor, fie el şi involuntar.

Oricum, sub impresia produsă de decernarea premiului Nodel, în 1930 în vitrinele librăriilor româneşti s-au ivit două noi traduceri din opera lui Thomas Mann: *Moartea la Veneţia*, în versiunea poetului Camil Baltazar şi *Micul domn Friedemann*, în tălmacirea lui D. Mihail, publicată într-o binecunoscută colecţie de mare tiraj, „Lectura. Floarea literaturilor străine”. Apoi *Moartea la Veneţia* a mai fost retipărită, în aceeaşi traducere, în 1936, an în care a mai apărut, în colecţia „Biblioteca pentru toţi” şi *Tonio Kroger*, în traducerea Theodorei Eucharis. Cel puţin despre aceste două ultime traduceri ştim, de asemenea, sigur că Thomas Mann a luat cunoştinţă şi le-a autorizat. Într-adevăr, în *Jurnalul* său din 1936 aflăm mai întâi această însemnare făcută la 6 martie: „A sosit ediţia românească din «Moartea la Veneţia» „iar apoi, la 18 mai: „A sosit ediţia românească din «Tonio Kroger».”[17]

17 Există, de altfel, şi o scrisoare a lui Thomas Mann către editorii

Până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial nu au mai apărut alte tălmăciri din Thomas Mann.

Pentru a conferi mai multă culoare şi adâncime tabloului receptării operei sale, trebuie să evocăm, însă, măcar câteva alte opinii, formulate de personalităţi adesea foarte deosebite ca factură spirituală, dar unite prin pasiunea comună pentru promovarea cunoaşterii celor mai autentice valori ale culturii universale şi printr-o concepţie umanistă asupra funcţiei artei şi artistului în viaţa socială.

Astfel, atunci când romancierul şi eseistul Felix Aderca a aflat, de pildă, despre intenţia lui Thomas Mann de a scrie *Iosif şi fraţii săi*, el a socotit-o drept un eveniment de necrezut, „întrucât scriitorul german", afirma Aderca, „nu prevestise prin niciuna din scrierile lui de până atunci întoarcerea la Iacob, păstorul care s-a bătut în vis cu un seraf"[18]. Explicaţia pe care eseistul o

---

primei versiuni româneşti a lui Tonio Kroger, cu următorul cuprins:

Arosa, Neues Waldhotel

28. 1. 1937

Mult stimaţi domni,

Societatea bancară elveţiană mi-a comunicat că, din dispoziţia dumneavoastră, a virat în contul meu suma de 100 franci elveţieni, iar eu vă confirm, cu vii mulţumiri, primirea acestui onorariu pentru cedarea dreptului de editare a lui „Tonio Kroger" în biblioteca dumneavoastră universală.

Cu deosebită stimă, al dumneavoastră devotat, Thomas Mann
(Originalul se află în arhiva Muzeului Literaturii Române din Bucureşti.)

18 Vezi Felix Aderca, Pe urmele marilor ciobani, în „Adevărul literar şi

găsea pentru această surprinzătoare deplasare a interesului lui Thomas Mann către meleaguri şi teme exotice era că, bun cunoscător al unor tradiţii familiale mercantile şi industriale, şi după ce le cercetase temelia, marele scriitor băgase de seamă că, de fapt, ele erau numai nişte lespezi smulse din muntele altor latitudini şi altor vremuri. Oamenii cunoscuţi scriitorului – scria Aderca – s-au ivit dansând un dans de câteva sute de ani, repetat din generaţie în generaţie, cu variaţii de parodie. Şi, tulburat de această nestatornicie care dă vieţii spaimele, romancierul marilor tradiţii, ca altă dată Goethe în căutarea plantei originare din care descind isteriile de forme şi culori ale atâtor flori, căuta acum melancolic „marea lespede pe care omul a cutezat să facă întâii paşi ai dansului său moral. Steaua polară-n cer, conştiinţa morală-n suflet – acest gând sublim al provincialului Kant, aceasta e tortura şi neliniştea lui Thomas Mann”. Considerate prin această prismă, observa mai departe Aderca, toate romanele istorice sunt, examinate mai de aproape, romane contemporane. Încât şi Thomas Mann, „scriind romanul lui Iacob şi al Leei, scrie cu siguranţă un roman adevărat al timpului său”. Ceea ce, putem noi afirma astăzi, nu era deloc departe de adevăr şi mărturisea în acelaşi timp acuitatea percepţiei critice a lui Felix Aderca. Căci, într-un amplu interviu, luat în august 1935 de ziarisiul bucureştean Miron

artistic", Anul XI, nr. 483, 9 martie 1930.

Grindea, Thomas Mann declara într-adevăr: „Am urmărit în Iosif nu romantizarea unei legende, ci o construcţie epică de valoare general umană. În cadrul milenar al acţiunii, m-am străduit să încheg un conflict valabil şi astăzi, şi putând fi interpretat ca o oglindă a frământărilor din ultima vreme”.

Romanul *Muntele vrăjit* a fost discutat de alţi doi mari debateri culturali ai vremii: D.I. Suchianu şi poetul Alexandru Philippide, care mai târziu a şi tradus *Mario şi vrăjitorul* şi *Lotte la Weimar*. D.I. Suchianu[19] a deosebit atunci la Thomas Mann trei mari însuşiri. Mai întâi estetismul de cea mai bună calitate (prin care criticul înţelegea proprietatea şi simplitatea stilului); în al doilea rând, însuşirile de gânditor şi filosof ale scriitorului, care ştia „să desprindă din învălmăşeala lucrurilor sensul lor logic şi metafizic; în al treilea rând, arta de a crea oameni vii, de a-i naşte în carne şi oase, halucinanţi de realitate”. După care, D.I. Suchianu a stăruit asupra împrejurării că, în *Muntele vrăjit*, Thomas Mann a intuit, pentru prima oară în literatură, că şi boala este una din marile categorii ale vieţii, o categorie în sensul cel mai filosofic al cuvântului. „Freud a descoperit”, a afirmat

Suchianu, că „dragostea e una din categoriile fundamentale ale vieţii. Simmel arăta că moartea e o altă categorie a vieţii. Mann a găsit, însă, ceva şi mai subtil, a găsit ceva care nu e nici moarte, nici viaţă, ci amândouă laolaltă; şi acest produs

19 Vezi D. I. Suchianu, Thomas Mann, La Montagne magique, în „Viaţa Românească", Anul XXIV (1932), nr. 1 şi 2, ianuarie-februarie.

este maladia”.

Al. Philippide[20] a escaladat *Muntele vrăjit* din alt unghi, considerând că prin Hans Castorp, erou prea puţin eroic, Thomas Mann a făcut un „rechizitoriu obiectiv al întregii mentalităţi burgheze. Romanul acesta «fără timp» şi fără alt deznodământ decât explozia războiului, abia indicată”, remarca el, „apare ca o operă rezumând în ea spiritualitatea unei epoci şi a unei clase. De aici importanţa lui uriaşă. Problemele pe care le ridică *Muntele vrăjit* sunt multe şi bogate”, mai sublinia el. „Aproape că nu e capitol care să nu poată trezi o discuţie filosofică, morală, politică, literară, socială. Şi aceasta fără a dăuna câtuşi de puţin interesului pur literar al romanului, bogat în situaţii neprevăzute, dramatice sau amuzante şi, cu toată îngrădirea voită a scriitorului, chiar senzaţionale”.

Recunoaşterea originalităţii, semnificaţiei şi amplorii mesajului comunicat de opera lui Thomas Mann se implânta astfel tot mai adânc în conştiinţa unor reprezentanţi de primă mărime ai intelectualităţii româneşti. Încât atunci când el a împlinit şaizeci de ani, revista „Vremea”[21] i-a închinat un scurt, dar simţitor omagiu, ce aducea aproape cu un poem în proză. „O carieră admirabilă, plină, fără incidente exterioare şi

20 Vezi Al. Philippide, Hans Castorp, eroul bine crescut, în „Adevărul literar şi artistic", Anul XXVII (1935), nr. 740, 10 februarie.

21 Vezi V. L., Thomas Mann, în „Vremea", Anul VIII, nr. 395, 7 iulie 1935, la rubrica „Fapte şi idei".

pitoreşti, clasică în toată puterea cuvântului. Clasicismul acesta îl găsim de altminteri şi în forma impecabilă, în informaţia erudită dar totdeauna integrată viu în opera de artă", scria cineva ce semna modest doar cu iniţiale. „Tradiţional în stil, Thomas Mann e un faustian în fond. Nu e o preocupare omenească de care să fi rămas străin. [...] Dar ceea ce dă operei lui Mann o valoare excepţională este continua sforţare spre Mit, spre General, spre Şoma. De aceea capodopera sa *Zauberber*gul e cea mai mare creaţie a secolului. Dar ochiul său de Demiurg ştie să prindă şi detaliile microscopice. Inexplicabila şi în adevăr divina putere a lui Mann de a pune în picioare epopei ca *Buddenbrooks* şi *Muntele Magic* şi de a migăli o simplă nuanţă, o simplă senzaţie, în cele câteva pagini ale unei schiţe, trece dincolo de domeniul unei aprecieri şi explicări literare.11

Iar cu excepţia unui singur moment, în 1934, când revista „Şantier social-literar", de orientare social-demo crată, a avut cuvinte aspre la adresa lui, pentru că se retrăsese de pe lista colaboratorilor publicaţiei antifasciste „Sammlung" 24, pe măsură ce Thomas Mann lua o atitudine tot mai neîmpăcată faţă de nazism, el a început să fie revendicat şi de toţi cei care, şi în România, se pronunţau împotriva barbariei ridicate la rang de sistem politic. Căci ei găseau acum în cuvintele şi demersurile marelui umanist nu numai motive de îmbărbătare şi de încredere

într-un viitor mai puţin sumbru, ci şi un aliat în propria lor bătălie. În martie 1937, de pildă, revista „Reporter” din Bucureşti, publicând riposta lui Thomas Mann la retragerea titlului de doctor Honoris Causa al Universităţii din Bonn, găsea un bun prilej de a pune, în general, în lumină opoziţia unui mare spirit faţă de un regim tiranic. În aceeaşi lună, cotidianul de limbă germană „Neue Zeitung” din Timişoara, ce depunea stăruitoare eforturi pentru a uni cât mai largi pături sociale în bătălia contra fascismului, reproducând o chemare a scriitorului în favoarea Spaniei republicane, observa, nu fără apropo, că apelul său era cu atât mai remarcabil cu cât acest mare scriitor german, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, „şi-a avut iniţial rădăcinile-i artistice în burghezia conservatoare”. În august 1938, traducând un articol al lui Thomas Mann despre „Creştinism şi socialism”, ziarul „Lumea românească” din Bucureşti afla o nimerită ocazie de a face, sub nasul cenzurii draconice, o discretă apologie a unor idei pe atunci subversive şi pasibile de a atrage cele mai severe sancţiuni, lăsându-l pe scriitor să spună: „Socialismul nu-i altceva decât hotărârea care se impune ca o datorie […] de a fi cu acei ce vor să dea pământului un sens omenesc”. Sau: „Vreau să adaug că nicio pasiune religioasă nu trebuie să ne tulbure în căutările care ne inspiră efortul de a obţine cât mai multă libertate, omenie şi fericire pentru viaţa celor mulţi”. Pentru un bun număr de

intelectuali din România

— Dar nu numai pentru ei – Thomas Mann era astfel nu doar un mare artist şi autentic umanist, un simbol al împotrivirii faţă de primatul urii şi al iraţionalismului, ci şi o rază de speranţă în bezna ce cobora tot mai adânc asupra Europei. De aceea, într-o recenzie, întârziată, la volumul său de eseuri *Leiden und Grosse der Meister* (Suferinţele şi măreţia maeştrilor), recenzie apărută în mai 1939 în „Adevărul literar şi artistic”, ce-şi trăia ultimele zile înainte de a fi suprimat după decenii de glorioasă apariţie, poetul Camil Baltazar clama patetic că atâta vreme cât are asemenea scriitori, care să poată agita în văzduh „flamura înţelegerii şi spiritualităţii omeneşti, un popor nu e pierdut şi speranţa noastră nu e zadarnică”.

Cum, cu bun cuvânt s-a mai remarcat, în receptarea operei lui Thomas Mann în România – ca şi în alte ţări, de altfel – pot fi deosebite două mari etape, cu notabile deosebiri între ele: aceea interbelică şi cea de după a doua conflagraţie mondială.

Cea dintâi a fost caracterizată – cum probabil a reieşit şi din cele arătate mai sus – de o apropiere mai întâi timidă, iar apoi mai degrabă sporadică, incidentală, circumstanţială de opera scriitorului. Au apărut, am văzut, un număr de traduceri, iar pe măsură ce cărţile îi erau publicate în Germania şi apoi în exil, ele erau semnalate şi recenzate; Thomas Mann începea să

fie considerat ca o figură reprezentativă a literaturii universale şi ca una din marile conştiinţe ale vremii lui. Dar popularitatea sa în marea masă a publicului cititor nu se putea totuşi compara cu aceea a nenumăraţi scriitori francezi ori englezi infinit mai puţin importanţi sau cu a unui Stefan Zweig, Erich Maria Remarque, Jakob Wassermann sau chiar Emil Ludwig, pentru a ne situa numai în cadrul literaturii germane. Iar o cercetare sistematică a operei sale nu a existat defel.

Se cuvine, totuşi, amintit că cei care îi cunoscuseră dinainte opera nu s-au depărtat spiritualmente de ea nici în anii foarte sumbri ai războiului, când în calea contactelor cu activitatea scriitorului s-au interpus bariere greu de trecut. Şi imediat ce au avut posibilitatea s-o facă, şi-au reafirmat, cu o nouă vigoare, admiraţia şi solidaritatea cu artistul ce nu se lăsase doborât de împrejurări, le înfruntase şi se dovedise un autentic vizionar. Şi astfel, în primăvara anului 1945, într-unul din primele articole scrise despre Thomas Mann pe pământul martirizat al Europei, profesorul Tudor Vianu[22] îi închina un omagiu cu accente de reală nobleţe şi înălţare a cugetului. „De ce n-am recunoaşte-o?”, a scris astfel atunci Tudor Vianu. „Cazul trădării şi al poltroneriei intelectuale n-a fost deloc rar în aceşti cumpliţi ani din urmă, şi în mai toate ţările de cultură ale

22 Vezi Tudor Vianu, Thomas Mann, în „Democraţia", Anul II, nr. 20, 18 martie 1945.

Europei. Dar printre atâtea demisiuni, abdicări şi abjurări au existat şi câteva cazuri în care deţinătorii valorilor spirituale au cutezat, uneori cu riscul persoanei lor fizice şi morale, să afirme că oricât de îndrăzneţe ar fi crimele perpetuate împotriva omului, marile lui cuceriri morale, credinţa în adevăr, în dreptate, în libertate şi toleranţă se cuvin a fi apărate, dacă este vorba a păstra acea demnitate şi frumuseţe a vieţii omeneşti, în care recunoaştem motivele pentru care merită să trăim. […] Din rândurile acestor intelectuali curajoşi, plini de grijă pentru viitorul culturii şi plini de încredere în puterea spiritului de a reorganiza viaţa omenească, după crimele ce au zguduit temeliile şi i-au întunecat înţelesul, face parte şi marele scriitor german Thomas Mann […] Facă-se ca glasul lui să fie înţeles şi ascultat şi ca exemplul vredniciei în luptă a omului care se apropie de optzeci de ani să fie urmat de cât mai mulţi dintre artiştii şi învăţaţii lumii de azi, al căror rost ar rămânea neisprăvit dacă ceva din lumina şi armonia spiritului lor n-ar coborî şi în împrejurările practice ale vieţii noastre”.

Un adevărat salt în răspândirea şi îmbrăţişarea operei lui Thomas Mann atât de către marele public, cât şi de către critica românească s-a produs, însă, câţiva ani mai târziu şi a îmbrăcat mai multe aspecte, ce merită a fi reliefate.

Cel mai izbitor dintre ele este, indubitabil, marele număr de traduceri care, într-un răstimp

scurt, au făcut din Thomas Mann un scriitor realmente binecunoscut de marea masă a amatorilor de literatură din România. Căci aceste traduceri au beneficiat de tiraje absolut impresionante. *Casa Bruddenbrook*, de pildă, a cunoscut între 1957 şi 1975 cinci ediţii diferite. Cunoaştem tirajele a patru dintre ele, care au totalizat nu mai puţin de 180.000 de exemplare. *Muntele vrăjit* a apărut în două ediţii, care au însumat 105.000 exemplare, *Doctor Faustus* în trei ediţii, dintre care două au însumat 38.000 de exemplare. O nouă versiune din *Moartea la Veneţia* – după cele din 1930 şi 1936 – a avut parte, ea singură, de 70.000 exemplare. Amintirea acestor cifre şi calculele pe care le-au presupus ţin, poate, de un exerciţiu de aritmetică elementară, ce nu e însă lipsit de evidente semnificaţii. Şi încă n-am pomenit – pentru că nici nu ne-am propus s-o facem – de multe alte titluri ca: volumul de *Nuvele*, *Iosif şi fraţii săi*, *Scrisorile* lui Thomas Mann etc. Şi mai cu seamă n-am pomenit – dar în acest ultim caz se cuvine, totuşi, s-o facem – de ediţiile în limba maghiară din *Familia Buddenbrook*, de ediţia aceluiaşi roman în limba germană, de *Mario şi vrăjitorul* publicat de două ori în germană sau de traducerile în limba maghiară din *Lotte la Welmar*, *Alteţă regală* ş.a. apărute în România postbelică.

Nu continuăm pentru ca înşiruirea să nu devină obositoare din cauza abundenţei titlurilor şi a cifrelor de tiraje. Dar nu ne putem împiedica

să nu semnalăm, în aceeaşi ordine de idei, câteva date apărute în studiul *Thomas Mann în Frankreich* (Thomas Mann în Franţa) de Hartmut Bugiel, de fapt o teză de doctorat susţinută la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Köln. În treizeci şi cinci de ani, ne spune, de pildă, Hartmut Bugiel, *Familia Buddenbrook* a apărut în Franţa în total în 135.000 de exemplare; *Muntele vrăjit*, cea mai tradusă carte a lui Thomas Mann în aceeaşi ţară, a cunoscut 123.000 exemplare, dintre care 80.000 în „Livre de poche”, iar *Doctor Faustus* în 38.000 de exemplare. În faţa acestor date, comentariile pe marginea celor arătate mai sus devin, desigur, de prisos. Iar, dacă mai luăm în consideraţie şi populaţia Franţei şi iradierea limbii şi a tiparului francez în alte ţări, fie şi numai schiţarea gestului unei comparaţii poate însemna forţarea de uşi deschise.

În legătură cu traducerea în România postbelică a operei lui Thomas Mann mai trebuie, însă, reţinute şi alte contingenţe. Anume, personalitatea tălmăcitorilor şi calitatea efortului lor. Într-adevăr, versiunile româneşti ale marilor opere ale lui Thomas Mann sunt acum semnate de scriitori de mare suprafaţă şi autoritate culturală ca Al. Philippide, Petru Manoliu, Alice Voinescu, Ion Chinezu sau de germanişti de certă notorietate, familiarizaţi nu numai cu literatura germană, în genere, ci şi cu specificul creaţiei manniene. Ei au ştiut să biruie cu brio dificultăţile transpunerii prozei lui Thomas Mann: structura

multietajată a frazei, frecvenţa propoziţiilor incidente, dar mai cu seamă ritmul interior şi timbrul atât de specific al marelui scriitor. Şi astfel, uneori, actul lor de cultură s-a transformat şi într-unul cu autentice valenţe artistice de sine stătătoare. Aşa se face că traducerea *Muntelui vrăjit* de către Petru Manoliu, de pildă, a fost încununată în 1968 cu un premiu al Uniunii Scriitorilor.

Odată cu această adevărată explozie editorială – sau precedând-o cu puţin – a început şi o nouă perioadă de receptare critică a operei lui Thomas Mann. De astă dată cu o deschidere mult mai largă asupră-i, cu alte instrumente de investigare şi întemeiată pe o intimă cunoaştere, nu rareori exhaustivă, întrucât opera sa era acum recunoscută ca unul din elementele de căpătâi pentru înţelegerea condiţiei estetice a prozei moderne. O neobişnuită eflorescenţă de studii, articole, eseuri, recenzii – într-o măsură cum n-a mai cunoscut-o discutarea nici unui alt scriitor străin din epoca postbelică – s-au străduit a preciza înrâuriri şi reverberaţii, a defini semnificaţia operei în contextul literaturii germane şi pe plan universal, prin asocieri şi disocieri faţă de aceea a unor mari predecesori sau contemporani, a contura liniile ei de forţă ori a-i sublinia nota de profund umanism.

Un mare număr de studii au fost consacrate dezbaterii impactului pe care-l are mitul în opera lui Thomas Mann. Cel dintâi care-a făcut-o a fost,

surprinzător, Ion Vitner care, în volumul *Meridiane literare*, publicat în 1960, a închinat discutării acestei laturi a prozei scriitorului nu mai puţin de patru capitole: Mitul faustic, Destinul lui Adrian Leverkuhn, Arta şi umanul, Unitatea problemei umane, toate inspirate, cum e uşor de întrevăzut, de lectura lui *Doctor Faustus*. Căci, afirma criticul: „m-am oprit asupra mitului faustic, în viziunea proprie a lui Thomas Mann, deoarece am sentimentul că *Doctor Faustus* este una din cărţile fundamentale în marea dezbatere asupra destinului artei care are loc în lumea de astăzi11. Mai mult, această carte îi părea a fi însăşi „cheia întregii opere a lui Thomas Mann”, întrucât – evocând solitarismul lui Leverkuhn, totala-i indiferenţă faţă de contingent şi social, dispreţu-i faţă de colectivitatea umană şi de umanul propriu-zis, încrâncenata căutare a unei arte detaşate de istorie – scriitorul a oferit, în acelaşi timp, spectacolul şi explicaţia cauzală a tragicului crepuscul al unei spiritualităţi de care se distanţa şi pe care o recuza.11

Trei ani mai târziu, reluând discuţia asupra semnificaţiei aceleiaşi opere şi procedând la un frumos dis tinguo între Faustul goetheean şi cel al lui Thomas Mann sugerat de romanul *Doctor Faustus*, criticul Şerban Cioculescu[23] afirma despre cel din urmă că este „o uriaşă forţă polifonică, ale cărei motive contradictorii, bogat

23 Vezi Şerban Cioculescu, Doctor Faustus, în „Secolul 20“, nr. 6-7, Anul III, iunie-iulie 1963.

colorate, generoase şi înalte, slăvesc omul şi cultura lui, umanitatea, rosturile ei demne. În ultimă instanţă, pentru aceste luminoase ţeluri a fost jertfit, de mâna venerabilă a lui Thomas Mann, compozitorul

Adrian Leverkuhn11. După alţi câţiva ani, criticul clujean Ion Vartic[24] descoperea o nouă abordare a temei Adrian Leverkuhn, găsind o filiaţie între eroul lui Thomas Mann şi Constructorul Solness al lui Ibsen. Căci şi acesta din urmă, i se părea criticului, încheia, ca şi Adrian Leverkuhn, un fel de pact cu diavolul prin care, renunţând la afectivitate, alegea arta. Şi făcând, în general, o apropiere între Thomas Mann şi Ibsen, criticul se socotea îndreptăţit să afirme că, „deşi nu s-a recunoscut în opera ibseniană, urmărit cum era de personalitatea lui Goethe, Thomas Mann dezvoltă multe din motivele preexistente la Ibsen. De aceea şi pare adesea comentatorul uimitor de subtil al marelui norveg”. În prefaţa la *Patimile şi măreţia maeştrilor*, ediţia din 1972, Valeriu Râpeanu a reliefat o altă latură a rolului pe care-l juca mitul în gândirea artistică a lui Thomas Mann, urmărind cu virtuozitate firul consideraţiilor acestuia asupra celor trei mari şi neobişnuiţi artişti: Wagner, Goethe şi Cervantes, care au creat noi mitologii tocmai datorită faptului că erau moştenitorii unor lungi tradiţii.

---

24 Vezi Ion Vartic, Spectacol interior, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Nu putem, însă, desigur glosa aici asupra a tot ceea ce s-a scris despre Thomas Mann în ultimele decenii. Şi, fatalmente, trebuie să ne mulţumim a releva doar câteva dintre centrele de interes care au reţinut atenţia criticilor şi istoricilor literari.

Astfel s-a scris mult despre Thomas Mann ca romancier al unor decisive confruntări spirituale, despre spaţiul ironiei în opera sa romanescă, despre originalitatea aportului său la arta romanului şi despre insolitul mijloacelor sale artistice. În această ultimă ordine de idei, ni se pare că se cere să semnalăm măcar opinia unui critic într-atât de autorizat şi de original precum a

fost Vladimir Streinu[25], care a făcut o interesantă comparaţie între Familia Buddenbrook şi alte mari „romane de familie” afirmând: „E într-un fel cronica unei mari familii, cum se cunoaşte de mai-nainte în alte literaturi ca *Les Rougon-Macquart* de Zola, cum scria, contemporan cu Thomas Mann, englezul Galsworthy în *The Forsyte Saga* şi cum avea să scrie mai târziu Roger Martin du Gard în *Les Thibault*. Dar, spre deosebire de aceştia, *Buddenbrooks*, cu toată pregnanţa observaţiei sociale, mai totdeauna ironice, cu tot verismul situaţiilor, care convinge că lumea observată e propria lume a autorului, se desfăşoară într-un halou de poezie nemaiîntâlnită în alte cronici de familie. Amestecul continuu de cotidian şi poetic este victoria de geniu a lui Thomas Mann asupra celei mai neîmpăcate antinomii”.

S-a stăruit deseori asupra rolului de martor de prim ordin şi de mare conştiinţă a timpului său ce trebuie să-i fie recunoscut lui Thomas Mann, insistându-se cu precădere asupra evoluţiei sale de la poziţia de autor al *Consideraţiilor unui apolitic* la aceea a unui umanism militant. Au fost investigate semnificaţia opiniilor sale despre rolul artistului în viaţa socială, despre raporturile între diferitele arte, i s-a comentat pe larg corespondenţa publicată.

Uneori opere din literatura românească au

25 Vezi Vladimir Streinu, Pagini de critică literară, voi. IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

sugerat, fie prin tonalitatea lor, fie prin factura scriitorului, apropieri de posibile modele manniene. Cum a socotit, de pildă, Ov. S. Crohmălniceanu care, în analiza romanului *Sfârşit de veac în Bucureşti* al lui Ion Marin

Sadoveanu, a constatat că[26]: „De o factură balzaciană (ca temă şi caracterologie), romanul îşi are mai degrabă modelul în *Familia Buddenbrook* a lui Thomas Mann. Pe Ion Marin Sadoveanu îl apropie de factura particulară a acestei vaste construcţii epice o evidentă viziune artistică”. Alteori, dimpotrivă, aceleaşi posibile modele odată invocate – precum în cazul lui G. Călinescu[27], care afirmase că romanul *Inimi cicatrizate* al lui M. Blecher „pare o imitaţie după *Muntele vrăjit* în care sanatoriul alpin de tuberculoşi pulmonari a fost înlocuit de unul maritim pentru tuberculoşi osoşi”, au fost respinse ca nefondate. Cum a procedat, bunăoară, tot Ov. S. Crohmălniceanu care, punând în discuţie paralela schiţată de G. Călinescu, a fost, dimpotrivă, de părere că jurnalul clinic reprezentat de *Inimi cicatrizate*, chiar dacă se întâmpla să coincidă tematic cu *Muntele vrăjit* în reconstituirea existenţei la marginea vieţii duse de bolnavii de tuberculoză izolaţi într-o comunitate sanatorială, „nu are substratul

26 Vezi Ov.S. Crohmălniceanu, Literatura română între cele două războaie mondiale, voi. 1. Bucureşti. Editura Minerva, 1973, pag. 509-510.

27 Vezi G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini până în prezent. Ediţia a II—a revăzută şi adăugită. Bucureşti, Editura Minerva. 1982, p. 966.

simbolic şi dimensiunea spirituală a formei de roman concepute de Thomas Mann”[28]. Oricum ar sta, însă, lucrurile, ceea ce ne interesează mai cu seamă aici este, desigur, incontestabila prezenţă a creaţiei lui Thomas Mann în conştiinţa intelectualităţii româneşti. Adevăr învederat de altminteri şi cu multe alte prilejuri. Cercetând, de exemplu, cu totul altceva în colecţia unei vechi publicaţii ce apărea la Arad – anume „Românul” din anul 1911 – criticul Geo Şerban a fost izbit de o tonalitate ce-i era familiară din *Moartea la Veneţia* a lui Thomas Mann. Căci, un călător român, Romulus Cioflec, nu numai că vizitase în acelaşi timp cu ilustrul scriitor fastuoasa aşezare şi, odată ajuns în ţară, se grăbise să-şi aştearnă impresiile pe hârtie, dar o şi făcuse cu accente ce i-au părut criticului a le reproduce, parcă, pe acelea ale celebrului scriitor german. Şi, emoţionat, criticul i-a readus la lumina zilei mărturia, în speranţa că ea şi-ar putea lua loc măcar printre anexele voluminosului dosar documentar întocmit de Peter de Men delssohn, eruditul cercetător al moştenirii literare a lui Thomas Mann. Deziderat care, la rândul nostru, ne îndeamnă să retranscriem fie şi un fragment din testimoniul lui Romulus Cioflec, într-adevăr remarcabil prin coincidenţa de vibraţie interioară dintre el şi autorul *Morţii la Veneţia*, iată-l: „Aici totul îţi aminteşte de moarte. Şi negrul palatelor

28 Vezi Ov.S. Crohmălniceanu, idem, p. 547.

strălucirii de odinioară – arse de vreme ori mucegăite de veşnica umezeală – şi gondolele uşoare, care prin culoarea, forma şi îmbrăcămintea lor par nişte sicrie plutitoare, şi tăcerea de pe aşa-numitele «Vio» arar întreruptă de sfâşierea discretă a apei de către lopeţi ori de clipocitul undelor rostogolite în murdăria de lângă ziduri…

Moarte, ruină şi murdărie.

Şi totuşi nu te mai saturi de Veneţia…

Poate apele ei, poate liniştea, poate majestatea zidurilor tăcute şi a pustiului uneori fac sufletul să se simtă bine aici… Şi, cu toate că Veneţia moare, moare de mult – o spune pustiul palatelor şi canalelor ei, o spun apele ei neumblate de corăbii – totuşi ea trăieşte”[29].

De altfel, fapt simptomatic şi atestând, ni se pare, cât se poate de elocvent varietatea unghiurilor din care a fost abordată cercetarea operei lui Thomas Mann în critica românească postbelică, până şi o temă foarte specială, ca aceea a viziunii scriitorului despre Italia, a fost atinsă de mai multe ori. Iar, cel puţin o dată, cu o competenţă şi o eleganţă dublate de o solidă şi edificatoare informaţie de către remarcabila italienistă, profesoara Nina Fagon. Într-un amplu studiu[30], autoarea a demonstrat, astfel,

---

29 Vezi Geo Şerban, Un martor român, în „Secolul 20“, nr. 8 (175) din 1973.

30 Vezi Nina Faşon, Thomas Mann şi Italia, în Varia Italia, Editura Univers, Bucureşti, 1975. p. 224-256.

convingător că, spre deosebire de Goethe, căruia Italia i-a confirmat excelenţa idealului clasic al omului, suprapunându-se propriei culturi şi fecundând-o, dar fără a o diminua defel, Thomas Mann a pendulat între atracţie şi refuz faţă de realitatea italiană. Iar cultura italiană a avut pentru el un rol mai degrabă catalizator decât etic-funcţional – ca în cazul lui Goethe. Thomas Mann, conchidea autoarea, a cunoscut bine Italia, dar n-a aderat, de fapt nici la peisajul, nici la cultura ei.

O suită de eseuri cu notă foarte personală au jalonat şi ele fericit receptarea mesajului mannian. Un interesant şi ataşant, dar câteodată şi derutant, paradoxal demers intelectual – mereu sprijinit însă pe o intimă şi decantată cunoaştere a operei discutale – l-a constituit bunăoară eseul lui N. Steinhardt *Thomas Mann, de la Tonio Kroger la Doktor Faustus*[31]. Ideea de la care a plecat eseistul era că, de obicei, în istoria literaturii, problema artistului era pusă în aceşti termeni simpli: cum să iasă el din mediul banal căruia îi aparţine? Cu alte cuvinte, era, în ultimă instanţă, o problemă de evadare. Singurul caz contrar ar fi, dimpotrivă, acela al lui Thomas Mann, care ar vădi nu un apel la evadare, ci, dimpotrivă, o aprigă dorinţă de a se însera în „viaţa burgheză” (noţiune care, se cuvine s-o precizăm, nu avea la marele scriitor un sens legat de societatea capitalistă şi de sistemul ei de

31 Inclus în volumul Intre viaţă şi cărţi, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1976.

valori, ci acela al unui sentiment de ordine superioară, de stabilitate, de disciplină interioară, de lucru îngrijit elaborat şi finit). De aici, spune N. Steinhardt, un sistem de lucru pe care şi l-ar fi ales orice inginer, întrucât tocmai de la muncă aştepta Thomas Mann liniştea, împlinirea, seriozitatea. Şi, tot de aici, o teamă de boemă şi de excepţional, o atracţie către ceea ce e comun şi sănătos, normal şi cumpătat, aprecierea în artă a efortului, adică a cantităţii de muncă depusă şi, ca atare, a cărţilor de mari proporţii, care şi domină opera lui Thomas Mann, conferindu-i originalitatea şi forţa. Această temă şi această atracţie ar alcătui, în opinia lui N. Steinhardt, şi temeiurile lucrării timpurii *Consideraţiile unui apolitic*, în care, mai presus de apologia unui sistem politic şi social, s-ar afla tocmai propensiunea către stabilitate şi ordine. După cum aceloraşi imbolduri le-ar datora şi unul din principalii „şi mai autobiograficii" eroi ai lui Thomas Mann sentimentul care-l face să se bucure că-l cheamă Kroger şi să se ruşineze de prenumele Tonio (dat de mamă, o mediteraneană). „Cum poţi trăi netulburat", scria criticul „într-un orăşel german (asemănător aceluia unde un ilustru personaj wagnerian osândea «fumurile latine») chemându-te Tonio ca pe o paiaţă şi cum să nu te poţi îndrăgosti de fiinţe atât de fericite şi de calme, de oarecari şi de solid integrate în obşte ca Hans şi Ingeborg?" în *Familia Buddenbrook* sentimentul dominant al cărţii ar fi dragostea de

căminul părintesc, nostalgia vremurilor frumoase de odinioară, dorul de copilăria străină de grijile şi urâţeniile vieţii. În felul acesta, romanul ar fi, în viziunea lui N. Steinhardt, o primă apologie a vieţii neartistice, a vieţii ca atare, trăită, nu cugetată, nu interpretată, nu reflectată ori distorsionată, în *Moartea la Veneţia*, profesorul german ar plăti cu moartea atracţia către frumuseţe şi setea de dragoste. Dar ezitările lui Thomas Mann între artă şi cumsecădenie, cu manifestă preferinţă pentru cea din urmă, s-ar releva cel mai bine în *Muntele vrăjit*, unde scriitorul ar rezuma situaţia într-o dilemă: de o parte stenicul, democratul, liberalul Ludovico Settembrini, iar de cealaltă Leon Naphta, intelectualul, teoreticianul şi vestitorul terorii, însă şi în deosebirea dintre cei doi tineri „simpli", „neangajaţi" şi „neştiutori" Hans Castorp şi Joachim Ziemssen. Orice şovăială a scriitorului se risipeşte, însă, atunci când apare un nou personaj, către care converg – sublinia eseistul – toată simpatia şi toată dragostea celui dintâi, anume Mynheer Pepperkorn, mâncăciosul, tăcutul şi împăcatul olandez ce personifică bucuriile simple ale vieţii, adânci şi cu adevărat onorabile, pe care (mai mult implicit) le-ar exalta şi Thomas Mann. Considerente de acelaşi ordin ar explica şi marea, neştirbita admiraţie a lui Thomas Mann faţă de Goethe. omul care afirmase: „Numesc clasic ceea ce e sănătos" şi izbutise să-şi aducă la desăvârşire viaţa şi opera stăpânindu-se şi modelându-se, dovedind că arta cea mai înaltă

poate fi şi altceva decât aventură şi dezordine. „Goethe, aşadar”, ne spune N. Steinhardt, „a însemnat pentru Thomas Mann pilda majoră care-i putea justifica strădania de reintrare pe calea artei (care-i şi muncă) în «simplitate» şi, totodată, apoteoza artistică a cumsecădeniei”.

Ba până şi *Doctor Faustus* n-ar fi altceva decât o încercare, e adevărat erudită şi amplă, de a rezolva vechea ecuaţie între cei doi membri cărora nu le fusese încă găsit semnul cel mai adecvat. „Leverkuhn e un adevărat dement nu pentru că e artist, ci pentru că arta nu constă în experienţe stranii şi lipsite de noimă, ci în concentrarea şi intensificarea principiilor care stau la temelia lumii; aşa încât soluţia nu e noaptea valpurgică a muzicianului, ci lumea senină a profesorului, dar la o putere cât mai apropiată de maximul lui”.

Tabloul receptării operei lui Thomas Mann în România ar fi însă, evident, nu numai incomplet, ci văduvit de nesemnalarea elocventului exemplu al unui cercetător ce i-a închinat o bună parte a activităţii sale de critic literar, dacă nu am releva substanţialul aport al lui Ion Ianoşi, materializat în articole şi studii publicate în reviste literare, în prefeţe la diverse versiuni româneşti ale unor cărţi ale lui Thomas Mann, dar mai ales în volumul consacrat ilustrului scriitor, o cercetare critică ce s-a impus, deopotrivă prin seriozitatea,

ingeniozitatea şi rafinamentul ei[32].

Cum s-a mai observat, ordonându-şi materialul sintetic pe cercuri de probleme, renunţând deliberat la metoda expozitiv-monografică, de obicei afecţionată în asemenea cazuri şi având ca punct de plecare o reală familiarizare cu opera lui Thomas Mann, în egală măsură îndrăgită şi admirată, Ion Ianoşi a izbutit turul de forţă de a îmbina libertatea eseistică cu rigoarea investigaţiei.

Cele şase capitole – „Jocul prefacerilor11, „Artistul şi vrăjitoru111, „Humaniora11, „Poezie şi adevăr11, „Oratoriul apocaliptic11, „... durere târzie11 – au la temelia lor o idee de bază ce determină întreaga structură a lucrării, anume aceea a „unităţii în diversitate11. Căci, demonstrează autorul, opera lui Thomas Mann este o vastă suită de metamorfoze, de reluări şi dezvoltări ale câtorva mari teme, ce corespund însă unei gândiri unitare ale cărei conexiuni, percepute ca un echilibru mereu oscilant şi mereu restabilit, reclamă, pentru a fi comunicate, îndelungi amplificări epic-discursive. O temă o cheamă pe alta, o problemă conduce la dezlegările ei succesive, dar aceste legături nu sunt, stabileşte Ion Ianoşi, doar simple oscilaţii, ci nişte nuclee ale unor zone de interferenţă ce corespund cu preocupările scriitorului în diversele sale perioade de creaţie. „Nuvela de tinereţe *Tonio*

32 Vezi Ion Ianoşi, Thomas Mann, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1965.

Kroger afirmă, de pildă, Ianoşi, „este germenele întregii opere manniene. Nu este, oare, şi Hans Castorp un burghez rătăcit în imperiul artei, frumuseţii, spiritului, genialităţii, «un petit bourgeois à la petite tache humide», cum îl numeşte Claudia, transplantat dintr-o lume într-alta, periculoasă şi înălţătoare, revendicat de amândouă şi clădit pentru viaţă în imperiul morţii (*Muntele vrăjit*)? Şapte ani durează marele examen pe care-l dă Hans în tenebrele muntelui magic, şaptesprezece ani trebuie să se purifice de păcate legendarul Gregorius pentru a deveni sfânt (*Alesul*). Întortocheat este drumul lui Iosif, adolescentul, care sub razele ademenitoare ale lunii se pleacă fermecat asupra propriei sale frumuseţi oglindite în simbolica fântână; înainte de a deveni un sculptor al sufletului uman; acel «care hrăneşte» poporul său va trebui să reziste multor ispite şi încercări (*Iosif şi fraţii săi*). Hans Buddenbrook, Klaus Heinrich, Hans Castorp, Iosif Gregorius, Felix Krull sunt cu toţii artişti, în diferite ipostaze, în diferite momente istorice, protagonişti ai aceluiaşi mare colocviu, care se poartă în termeni proprii numai în două din romanele lui Thomas Mann: *Lotte la Weimar* şi *Doctor Faustus*, în două proeminente personalităţi, artişti prin meserie şi destin: Goethe şi Adrian Leverkuhn”.

Călătoria de explorare a lui Ion Ianoşi prin fascinantul univers al operei lui Thomas Mann nu se mulţumeşte, însă, să descopere doar

admirabilele simetrii ale acesteia, ci aduce multe şi pasionante precizări, utile chiar şi celor mai buni cunoscători ai ei, asupra paralelismului dintre gândirea şi creaţia scriitorului, asupra capacităţii sale de sinteză, asupra polivalenţei geniului său, criticul găsind adesea enunţuri a căror acuitate rivalizează cu distincţia cu care sunt formulate. Thomas Mann, afirmă Ion Ianoşi, „urmăreşte o singură dialectică între lumină şi beznă, între viaţă şi moarte, şi năzuinţa aceasta constantă îi asigură o situaţie oarecum singulară în proza primei jumătăţi a veacului. Rareori vom întâlni un scriitor modern care să poată fi la fel de bine încadrat şi printre realiştii tradiţionali, ca şi printre scriitorii modernişti, un romancier care să fi fost antidecadent şi decadent în acelaşi timp

— Ca să folosim o formulare evident liniară –, un scriitor complicat, uneori contorsionat, care să fi avut, totodată, darul extremei limpezimi”.

*

Ca şi celebra coloană a lui Brâncuşi, un tablou al receptării operei lui Thomas Mann poate avea numai un început, nu însă şi un sfârşit. Căci el va trebui mereu completat, adus la zi. Dar întregirile nu vor face decât să releve, cu şi mai multă pregnanţă, că el a luat naştere pe canavaua unei îndelungi şi atente străduanii de a descoperi şi de a încorpora în propriul nostru patrimoniu de cultură valorile specifice ale mesajului unui mare artist şi ale unei mari conştiinţe a veacului nostru.

CEI CARE L-AU VĂZUŢI CEI CARE L-AU

CUNOSCUT

Mi s-a întâmplat de mai multe ori ca inşi care, printr-o împrejurare sau alta, aflau că lucrez la o asemenea carte să nu-şi poată reprima mirarea şi să mă întrebe, explicit sau doar printr-o interogativă ridicare a sprâncenelor:

— Dar ce legături a avut Thomas Mann cu România sau cu românii?

Ceea ce nu făcea însă, evident, decât să mă întărească în convingerea că trebuie să culeg, să sistematizez şi să propun un tablou, cât mai cuprinzător cu putinţă, al relaţiilor personale pe care Thomas Mann le-a avut – pe diverse planuri – cu mulţi oameni de carte de la noi. Relaţii, e adevărat, câteodată doar fortuite, dar alteori şi circumstanţiate, uneori îmbrăcând doar forma participării la conferinţe ale marelui scriitor, însă în alte cazuri şi aceea a unor repetate întâlniri, ba chiar colaborări ori a unor convorbiri ce au prilejuit revelatoare, surprinzătoare confidenţe ale autorului *Muntelui vrăjit*.

Şi astfel, din aproape în aproape, evocarea acestor momente s-a constituit într-o destul de amplă imagine ce va izbuti, poate, să adauge câteva trăsături complementare atât pentru întregirea ideii pe care ne-o facem despre personalitatea lui Thomas Mann, cât şi despre interlocutorii săi români.

O imagine care, pentru început, ni se impune ca o mică surpriză. Căci, printr-un capriciu al hazardului, cel dintâi român care l-a cunoscut pe

Thomas Mann nu numai că n-a fost un om de carte, dar a ţinut cu îndărătnicie să-şi păstreze incognito-ul, să rămână un necunoscut. Omul dispreţuia ostentativ orice publicitate şi se împotrivea îndărătnic fie şi numai să i se pomenească numele. Umoarea-i dificilă poate fi explicată, desigur, prin sănătatea şubredă şi vârsta aproape centenară. Dar, pe de altă parte, o veche şi fidelă prietenă, care i-a ocrotit cu grijă crepusculul vieţii, i-a ferit pragul de orice vizită ce-i putea deranja sau obosi protejatul.

Din fericire, în 1980, distinsul critic şi om de mare probitate intelectuală care a fost N. Steinhardt a mai putut convorbi cu el şi ne-a transmis apoi – prin intermediul revistei „Secolul 20” (nr. 10 – 11 – 12, 1980)

— O mărturie cu atât mai notabilă cu cât, după ştiinţa noastră, este şi unică în felul ei. Căci bucureşteanul nostru – pe care, vrând-nevrând, va trebui să-l desemnăm doar cu iniţială G. – l-a cunoscut pe Thomas Mann în nişte împrejurări despre care, din câte ştim, nu mai există alt testimoniu, şi anume în anul 1911, când scriitorul era un oaspete frecvent al sanatoriului ce avea să furnizeze decorul pentru *Muntele vrăjit*. Thomas Mann venea să-şi viziteze soţia internată, iar G., pe atunci în vârstă de numai nouăsprezece ani, îşi căuta acolo – în aerul tare, întremător al cantonului Graubunden – o sănătate şubrezită şi, se credea, serios ameninţată de tuberculoza care, pe vremea aceea, secera necruţător pe cei ce

aveau nefericirea să-i cadă pradă.

Printre fotografii îngălbenite de vreme, fotografii de familie sau din călătorii pe alte meleaguri, într-un album de familie al lui G., N. Steinhardt a găsit, şi parţial a reprodus, unele dintre ele, în care se mai pot vedea încă destul de desluşit camerele, saloanele, terasele sau sala de mese a sanatoriului, aşa cum le găsim descrise în *Muntele vrăjit*. Dar, mai presus de toate, o seamă de fotografii ne transmit aspectul real al unora dintre personajele ce i-au servit drept model scriitorului. Evident, Thomas Mann le-a schimbat numele, dar o comparaţie între simulacrele lor fotografice şi eroii din carte confirmă autenticitatea identificării lor. Într-adevăr, Hans Castorp, eroul din *Muntele vrăjit*, se deosebeşte prea puţin de un tânăr german pe nume Dietz, internat pe atunci la Davos şi îndrăgostit lulea de o rusoaică ce-şi făcea anual cura prescrisă de medici. Dar aceea care în roman a devenit neuitata Claudia Chauchat, o făptură „nemediocră, necomună şi nesimplă”, era, de fapt, o doamnă moscovită pe nume Mariusea Şeikina, care accepta bucuros să se fotografieze în grup împreună cu ceilalţi bolnavi.

Şi tot din acelaşi izvor ştim acum că nici doamna sud-americană, mamă a doi băieţi (*Madame tous les deux*), nu a fost un fruct al imaginaţiei scriitorului, ci o fiinţă care a existat aievea. O doamnă distinsă, mereu îmbrăcată în negru.

Iar avatarurile ei reale au fost de altă natură decât cele cu care ne-a familiarizat romanul. În 1911, doamna sud-americană a venit la Davos, unde era internat primul ei născut, însoţită de fratele mai tânăr al acestuia. Fire foarte cucernică, a încercat să-l convertească şi pe G. la catolicism; fiul mai mic nu-şi părăsea decât foarte rar camera. Dar un destin necruţător a făcut ca acolo unde mulţi alţii îşi găseau alinarea bolii, el să se îmbolnăvească subit şi grav şi să moară curând, în timp ce fratele mai mare a rămas mai departe în sanatoriu unde, poate, s-a vindecat.

Domnul G. l-a mai revăzut pe Thomas Mann după nouăsprezece ani de la cunoştinţa lor întâmplătoare la Davos. Şi anume în 1930, la München, unde bucureşteanul nostru se afla în trecere. După o firească ezitare – căci scriitorul era acum o glorie mondială şi, ca atare, foarte solicitat – G. s-a încumetat, totuşi, să-i scrie un bilet, pomenind de zilele petrecute împreună la sanatoriu. Şi, spre marea lui surprindere, scriitorul şi-a amintit de românul cunoscut odinioară. Mai mult, a venit să-l ia de la hotel şi l-a găzduit timp de trei zile în vila sa din împrejurimile frumosului oraş bavarez. Timp în care, pentru a apela din nou la mărturia lui G., au tăifăsuit despre oamenii şi zilele de altă dată, au evocat mesele copioase de la sanatoriu şi pe locatarii acestuia, s-au întrebat de soarta Mariusiei Şeikina – despre Dietz ştiau că a murit lăsându-şi averea Mariusiei, dar aceasta a refuzat-

o – şi de aceea a altor eroi secundari ai dramei care, graţie lui Thomas Mann, dobândiseră dimensiuni grandioase şi perene. O dată mai mult, ficţiunea se dovedise astfel mai puternică şi mai durabilă decât realitatea, care rămăsese undeva în urmă, într-un trecut destinat estompării treptate, dar, iată, nu şi definitivei uitări.

Prima întâlnire dintre un intelectual român şi Thomas Mann a avut loc în 1922, la Tübingen. Tudor Vianu – viitorul estetician şi profesor, critic, istoric literar şi poet – lucra pe atunci în oraşul universitar german la teza sa de doctorat *Das Wertungsproblem în Schillers Poetik* (Problema valorizării în poetica lui Schiller), ce avea să fie publicată un an mai târziu, întâlnirea dintre tânărul doctorand român şi Thomas Mann a fost de scurtă durată şi datorată doar unei întâmplări. Scriitorul venise să conferenţieze în faţa studenţilor şi profesorilor din amintitul centru universitar, iar Vianu s-a numărat printre entuziaştii săi ascultători. Dar impresia pe care i-a făcut-o scriitorul

— Ce nu era încă prea bine cunoscut nici în patria sa

— A fost atât de puternică, încât şi-a păstrat nealterată prospeţimea şi după mai bine de un deceniu şi jumătate, când Tudor Vianu a descris-o în cadrul unui studiu despre Thomas Mann inclus în volumul *Generaţie şi creaţie*, apărut în 1936 în colecţia „Biblioteca pentru toţi” a editurii Universala-Alcalay. Disecând sensul evoluţiei

constatate în gândirea scriitorului de la faimoasele *Consideraţii ale unui apolitic* la opţiunea pentru o democraţie socială, Tudor Vianu, acum un glas cu mare autoritate în viaţa culturală românească, conchidea vădit îndurerat de situaţia de exilat la care era constrâns scriitorul: „Prietenul Republicii de la Weimar s-a izbit de ostilitatea noului regim. Silit să-şi părăsească patria, el duce acum existenţa unui surghiunit, în care felul înnăscut al omului în lupta cu sine şi cu lumea poate să-i apară pe bună dreptate ca un destin11.

Descripţia personalităţii lui Thomas Mann nu cuprinde decât câteva rânduri, însă merită a fi relevată cu atât mai mult cu cât – după cum am văzut – face parte dintr-un studiu scris şi publicat într-un moment când scriitorul era ostracizat şi violent atacat de către guvernanţii nazişti, care tocmai îi retrăseseră cetăţenia germană. Ceea ce din partea criticului român era nu numai un act de solidaritate intelectuală, ci şi civică.

Dar iată cum şi l-a amintit Tudor Vianu pe Thomas Mann – despre care avea să mai scrie de multe ori –, creionând un tablou ce poate părea acum puţin surprinzător pentru cei care au înaintea ochilor mai ales fotografiile din ultima parte a vieţii autorului *Familiei Buddenbrook*: „Este un om de talie potrivită, modest în ţinută şi aparenţă, fără niciunul din semnele care disting, mai cu seamă în ţările sudice, pe scriitori şi artişti şi care n-ar putea atrage într-un fel oarecare luarea aminte dacă n-ar fi debilitatea sa, în care se

păstrează parcă amintirea multor încercări ale trupului şi culoarea închisă, brună-cărămizie, a feţei sale, particularitate care izbeşte neapărat”.

Un tablou mai amănunţit şi mai plin de culoare asupra impresiei pe care o producea Thomas Mann asupra auditorilor săi în aceeaşi epocă ne-a lăsat, însă, poetul, romancierul, novelistul şi filologul braşovean Bernhard Capesius. De fapt, din 1924, Capesius se strămutase la Bucureşti, ca director al gimnaziului german din Capitală şi adunase în jurul său un cerc de intelectuali, precum Rainer Biemel, Oscar Walter Cisek, Erwin Wittstock ş.a., care aveau să-şi facă curând un nume şi dincolo de hotarele ţării. În 1928, în cursul unei călătorii în Germania, Capesius l-a întâlnit la Berlin pe fostul său elev, viitorul poet
Georg Maurer, care tocmai îşi căuta cu febrilitate o modalitate proprie de exprimare a personalităţii sale artistice. Fostul profesor i-a procurat o invitaţie la o seară de lecturi a lui Thomas Mann, la Academia de Arte[33], după care, întors în ţară,

---

33 Acest context bioîntr- şi autobiografic a fost recunoscut de Capesius mult mai târziu, şi anume în nişte frânturi de amintiri (Bruchstucke aus meinen Lebenserinnerugen) publicate în revista „Karpaten Rundschau", nr. 41 (1173) anul VII (XVII), 11 octombrie 1974. Cu această ocazie, Capesius a făcut şi o mică eroare de datare, înşelându-se, în speţă, asupra anului când a avut loc seara de lectură a lui Thomas Mann, pe care a plasat-o în 1929, deşi schiţa-eseu apăruse încă în 1928.
-adevăr, ea a fost publicată, sub titlul Thomas Mann liest vor (Thomas Mann citind din opera sa), în „Klingsor“, frumoasa revistă braşoveană de pe vremuri, în numărul din luna mai 1928, p. 163-168. Numele

într-o relatare ce pendula subtil între schiţă şi eseu, a imaginat tulburarea şi răscolitorul proces sufletesc pe care trebuie să le fi trăit tânărul pus brusc în contact cu arta celui mai mare scriitor german al veacului său. Tulburare şi incertitudine în propriul talent, resimţite însă probabil şi de Capesius care, curând după aceea, avea să-şi întrerupă o carieră literară ce începuse şi evoluase sub bune auspicii.

Reconstituirea serii de lecturi a lui Thomas Mann începe cu descrierea tânărului poet care, într-o seară de ianuarie, străbate grăbit bulevardul Unter den Linden, pentru a coti apoi spre Pariser Platz, unde se află impunătoarea clădire a Academiei de Arte. Tânărul nu e prea elegant îmbrăcat, dar nu dă totuşi o impresie de sărăcie. Obrazul palid, faţa îngustă, ochii adânci, visători, lasă lesne să se ghicească intensitatea vieţii sale lăuntrice. Încât, prin întreaga sa înfăţişare exterioară, el nu distonează, de fapt, de aspectul general al publicului ce afluează spre holul celebrei instituţii de cultură berlineze.

Cu mâini uşor tremurânde, îşi agaţă paltonul la garderobă, apoi, cu capul plecat şi paşi stângaci, urcă încet treptele, dar se opreşte intimidat dinaintea solemnului şi aparent severului controlor al invitaţiilor. Puţin speriat, se scotoceşte grăbit prin buzunare, găseşte însă invitaţia şi, în sfârşit, poate intra în sala de

---

tânărului prieten al autorului a fost atunci trecut, cu discreţie, sub tăcere din considerente uşor de înţeles.

conferinţe, nu fără să se întrebe totuşi îngrijorat dacă se cuvine ca el, un tânăr neştiut de nimeni, să se aşeze alături de atâţia domni şi doamne impunătoare. Cum e, însă, nemâncat, teama că, rămânând în picioare ar putea fi apucat de ameţeli, îl determină până la urmă să se decidă pentru un loc în mijlocul ultimului rând de scaune. Sala se umple văzând cu ochii şi în scurt timp e nevoie să se mai aducă scaune; dar, cu toate acestea, mulţi domni, şi chiar şi doamne se înşiră incomod de-a lungul pereţilor.

Tânărul nu cunoaşte pe nimeni din cei aflaţi acolo, însă face prinsori cu el însuşi. Îşi spune, astfel, că un domn scund şi foarte bătrân care tocmai se iveşte dintr-o încăpere alăturată e, probabil, preşedintele Academiei de Arte, că un altul, cu obraz sănătos şi rozaliu, trebuie să fie ministrul Culturii… în sfârşit, după fotografii apărute în revistele ilustrate, izbuteşte să identifice câteva celebrităţi literare, inşi ale căror nume răzbătuseră până la dânsul aureolate de nimbul şi respectul cu care erau rostite… Iar acum îi putea vedea şi aievea, cu ochelari, cu pântece rotunde şi conversând între ei…

În întreaga sală domneşte, totuşi, o atmosferă de încordată, înfrigurată aşteptare. „Dar iată” – notează Capesius – „marele scriitor se ivi pe neaşteptate şi, înclinându-se uşor, se aşează îndărătul mesei puţin înălţate deasupra sălii, în faţa peretelui cu ferestre. Lampa de masă cu abajurul ei masiv acoperea publicului aproape o

treime din obrazul conferenţiarului. Cum, însă, tânărul nostru se aşezase în mijlocul rândului său de scaune, îi putea vedea bine părul negru, nasul puternic, proeminent, gura mare şi mustăcioara de deasupra ei. Marele scriitor avea aerul unui om căruia îi place să meargă mult pe jos, purta un frac bine croit, iar privirea sa nu era defel aceea a unui exaltat.

Odată aşezat, începu să citească şi, chiar de la primele fraze măiestrite ale prozei sale clare, sobre, dar artistice, în faţa tânărului se ivi un tablou de o magică, orientală frumuseţe: un terebint – un închinător durat parcă din bronz –, lumina albă a Lunii

— Contururi depărtate de munţi în noaptea albastră –, şi, când şi când, sunete lugubre şi estompate. Şi tânărul continuă să viseze vrăjit de aceste imagini pe care scriitorul le zugrăvea cu o rece obiectivitate şi care, la rândul lor, chemau altele, mai cutezătoare, scuturate de un freamăt. Deodată îşi dădu seama că nici nu-l mai asculta pe scriitor, se sperie, apoi încercă iar să prindă firul şi auzi frânturile unei discuţii între un evreu şi un slujitor al lui Baal.

Disputa intelectuală era descrisă cu mult spirit, iar incursiunile din planul religiei şi istoriei vădeau impresionantele lecturi ale scriitorului în aceste domenii. Brusc, pe feţele ascultătorilor se aşternu o expresie de uşoară înveselire. Sulemenit ca o femeie, Iosif continua să zăbovească sub terebint, în timp ce bătrânu-i părinte Jakob venea

spre el cutremurat deopotrivă de dragoste şi mânie; cele întâmplate cu

Ruben, năbădăiosul prim născut al lui Israel, care o batjocorise pe cea mai tânără nevastă a tatălui şi fusese pedepsit de acesta, s-ar fi putut petrece la fel de bine şi în familia Buddenbrook. Într-adevăr, ce ciudat era să poţi privi prin deschizăturile corturilor şi să urmăreşti de aproape viaţa de familie a acestor strămoşi! Viaţa lor nu era cu mult mai bună decât a senatorilor din Lübeck în anul de graţie 1890. Însă la fel de amuzantă de descris.

La un moment dat, în nişa ferestrei de lângă masa conferenţiarului, tânărul zăreşte două tinere femei care, de la spatele scriitorului, nu-l pot vedea pe acesta şi deci, vrând-nevrând, trebuie să-şi lase privirile să rătăcească asupra sălii. Cine să fie? Cea cu părul negru n-o fi chiar fiica scriitorului? Dar nu, nu se poate. Născută în timpul războiului, fiica lui nu poate să aibă decât cel mult doisprezece ani. Şi totuşi, frumuseţea ei are ceva din aerul familiei, ceva din trăsăturile sud-americane ale bunicii. Şi gândurile tânărului încep să prindă aripi. Dar dacă privirile ei le-ar căuta pe-ale lui? Dar dacă ea ar atrage luarea aminte a tatălui asupra chipului lui, care trădează geniul, iar marele scriitor ar veni spre dânsul şi i-ar spune prietenos: „Dragă tinere (sau ceva de felul ăsta) dă-mi şi mie să citesc ceva din lucrările dumitale”. Atunci da, ar însemna că a sosit, în sfârşit, clipa mult aşteptată, clipa mult râvnită, şi

poeziile, nuvelele, dramele sale, încuiate acum într-un birou dintr-o mansardă aflată undeva în nordul Berlinului, ar fi cercetate de nişte ochi de cunoscător, şi-ar dezvălui valoarea şi şi-ar începe marşul biruitor prin literatura mondială.

Reveriile tânărului se împletesc, însă, mereu cu realitatea tangibilă, cu tabloul real al uneia din serile de lecturi ale lui Thomas Mann, prin care scriitorul se verifica deopotrivă pe sine şi efectul pe care o nouă operă de a sa îl putea avea asupra publicului. Tocmai de aceea şi stăruim asupra acestei mărturii a lui Capesius, care nu are prea multe corespondenţe în alte ţări. Aşadar:

„Marele scriitor făcu o scurtă pauză. Sorbi o înghiţitură de apă şi frunzări iscoditor o parte din manuscrisul încă necitit, aflat la dreapta sa. În clipa aceea se întâmplă, însă, ceva foarte neplăcut. Dintr-un colţ al sălii se auziră nişte aplauze timide, urmate îndată de altele şi până la urmă, parcă uşuraţi, o bună parte din cei de faţă aplaudară şi ei. Scriitorul îşi încreţi puţin fruntea, dar rămase calm la locul lui şi când aplauzele se potoliră, istovite, rosti sec: „«Vă rog, puţină răbdare, nu mai e mult». Şi-şi reluă lectura11.

Şi din nou reacţia tânărului (sau, poate, a lui Capesius). Ascultătorul se simte cuprins brusc de fierbinţeala ruşinii. Sigur, el n-a aplaudat, dar îi e ruşine pentru ceilalţi ascultători, atât de lipsiţi de tact, încât să-şi mărturisească fără sfială vădita oboseală şi îi e puţin ruşine şi pentru scriitor care, după cum se pare, nu ştie cum să se înfăţişeze

publicului dintr-un mare oraş prins în vălmăşagul vieţii moderne, pe scurt e ruşinat de toată întâmplarea. Şi se întreabă: a mai venit măcar vreunul acolo mânat de reculeasa admiraţie faţă de marele scriitor, care lui i-a dăruit atâtea clipe de aleasă desfătare? Oare cei mai mulţi n-au venit doar numai pentru că se cuvenea să fie de faţă, pentru ca să vadă celebrităţi sau, în măsura în care şi ei sunt celebri, să fie, la rândul lor, văzuţi? ...

Reflecţiile care mai urmează, ezitările, procesele de conştiinţă ale tânărului poet sunt anacronice şi nu mai reclamă să stăruim asupră-le.

Câţiva ani mai târziu, Emanoil Bucuţa, romanticul şi delicatul poet – primul poet intimist român, cum i-a spus G. Călinescu –, l-a cunoscut şi prezentat pe Thomas Mann într-o altă ipostază. De altfel trebuie să amintim că Bucuţa a fost şi primul scriitor român care l-a citit în original pe autorul *Familiei Buddenbrook*, operă pe care a descoperit-o – cum am văzut – încă înainte de primul război mondial, în nişte împrejurări pe care e mai bine însă, desigur, să-l lăsăm chiar pe el să le povestească[34]. „L-am descoperit pe Thomas Mann singur, târziu, prin cea mai caracteristică dintre

34 Emanoil Bucuţa şi-a publicat consideraţiile despre opera lui Thomas Mann şi amintiri despre întâlnirile lui cu acesta în două articole, ce nu se deosebesc prea mult între ele. Unul, cu titlul Mari scriitori de astăzi a apărut în „Boabe de grâu (anul V. nr. 8, august 1933), iar celălalt, intitulat chiar „Thomas Mann“, în „România literară", anul II, nr. 82. 30 septembrie 1933.

operele lui. Poate că astăzi studenţii de la Facultatea de limba şi literatura germană coboară cu studiile lor şi mai jos de anul 1832, anul morţii lui Goethe. Pe vremea când mai eram eu cetăţean academie, asemenea minuni nu se întâmplau. Şi de aceea când, într-o zi din toamna lui 1912, am răscolit prin fişierul unei biblioteci din Charlottenburg şi am luat acasă, în odaia mea din Pestalozzistrasse, pe *Buddenbrooks*, n-aş putea spune ce m-a împins: ciudăţenia numelui sau alt motiv exterior, pentru că pe autor nu-l cunoşteam. El se născuse în 1875 şi romanul apăruse, cu cele vreo 750 de pagini ale lui, încă pe la 1901. Aş fi avut timp să prind de veste şi de unul şi de celălalt. Singura dramă pe care a scris-o Thomas Mann, *Fiorenza*, din zilele lui Savonarola, era din 1905, iar al doilea roman, *Königliche Hoheit*, ieşise în 1909. Trebuia să dau însă peste scriitor şi opera lui din întâmplare. Ceea ce n-a împiedicat să ne câştige de atunci şi pentru totdeauna”.

Încât atunci când a socotit că, în atmosfera pestilenţială de după 1933, noii stăpâni ai Germaniei dezonorau însăşi marea cultură a acesteia prigonindu-l pe Thomas Mann, Emanoil Bucuţa – deşi situaţia-i oficială de conducător al Direcţiei Culturii poporului (care, printr-o fantezie administrativă, ţinea de… Ministerul Sănătăţii!) îi impunea o circumspecţie în exprimări pe care, cu siguranţă că nu o împărtăşea şi în foru-i interior, s-a făcut heraldul şi scutierul scriitorului german. „Vremelnicia nu duce decât nisipul şi lustruieşte

piatra. Cei care îl iubim pe scriitor n-avem de ce ne teme. Peste loviturile care îl caută”, afirma poetul, „n-avem decât să facem doi paşi până la raftul unde ne aşteaptă cărţile cu textul dens şi puţine alineate, ca să ne pătrundem din nou de toată sfinţenia artei scriitorului…”

Să venim, însă, la momentele când Bucuţa l-a văzut şi ascultat pe Thomas Mann. Mai întâi, acest lucru s-a întâmplat la o reuniune a P.E.N. Clubului britanic, la Londra, „poate prin 1926”, cum spune Bucuţa. Venirea lui Thomas Mann coincidea tocmai cu lansarea pe piaţă a primei versiuni engleze a *Muntelui vrăjit*. Şi, exemplu frapant pentru festele pe care le poate juca trecerea timpului şi pentru relativismul opiniilor chiar într-o materie în care, la prima privire, n-ar trebui să existe discordanţe, Emanoil Bucuţa, spre deosebire de senzaţia pe care o încercase Tudor Vianu cu doar patru ani înainte la Tübingen, l-a văzut pe oaspetele german astfel: „Înalt, subţire, cu ceva liniar până la colţuros, de militar sau de diplomat, preşedintele adunării, John Galsworthy – celebrul autor al lui *Forsyte Saga* – l-a salutat, iar Thomas Mann s-a sculat să răspundă, fără efort şi sigur de sine, în englezeşte. Umorul lui, îşi amintea Bucuţa, era altul decât umorul gazdelor, care îl ascultau cu luare aminte şi uneori înţelegeau. Omul de apă, de pe malul aproape al aceleiaşi mări, găsea vorbele de larg şi de cântec de sirene, care treceau prin gravitatea lor insulară şi-i făcea să vibreze în ascuns11.

Cea de-a doua întâlnire s-a petrecut nu mult după aceea, la o expoziţie internaţională a cărţii organizată la Florenţa. Thomas Mann fusese invitat de secţiunea germană a expoziţiei să vorbească despre legătura lui afectivă cu Italia, în cadrul unei manifestări de propagandă pentru cartea din ţara lui de baştină. De astă dată, publicul era mai numeros şi mai amestecat decât la Londra, iar oaspetele trebuia să cuvinteze în germană, în faţa unor ascultători mai impulsivi şi cu reacţii mai imprevizibile. Thomas Mann

— Ne comunică peste vreme Emanoil Bucuţa – a fost însă şi de astă dată la înălţimea misiunii lui. „Tonul păstra în general aceeaşi rigiditate, dar tot ceea ce intra în el, ca într-o albie de râu tăiată în marmoră, era cald şi colorat, drumurile scriitorului spre ţara portocalilor, minunea Veneţiei cu ape şi cupole de aur, mândreţea Florenţei cu visuri de artă şi chiparoşi. Citisem atunci studiul mai larg despre Goethe şi Tolstoi şi conferenţiarul vorbea într-adevăr cu glasul şi cu îndrăznelile de acolo, întreg în fiecare foaie a scrisului şi în fiecare manifestare a spiritului lui…” în fine, o a treia întâlnire ar fi trebuit să aibă loc în vara anului 1933, la adunarea de la Raguza a P.E.N.

Clubului, la care Thomas Mann „n-a fost lăsat de ţara lui să ia parte. Alţii vorbeau acum în numele lui”, comenta cu o discretă amărăciune scriitorul român, devenit între timp şi oficial cultural.

Tot în anii aceia tulburi şi apoi foarte înnegurați pentru Germania şi pentru Thomas Mann, doi alţi ambasadori ai culturii româneşti au beneficiat de o îndelungă şi stabilă întovărăşire spirituală cu fascinanta sa personalitate. Ba au colaborat chiar cu el, în cadrul Comitetului permanent pentru Litere şi Arte al Ligii Naţiunilor. Mă refer la criticul plastic şi profesorul de istoria artei George Oprescu şi la poeta Elena Văcărescu.

Comitetul permanent pentru Litere şi Arte fusese înființat în 1930, după ce forul internaţional genevez hotărâse să dizolve un mai vechi şi costisitor Institut de Cooperare Intelectuală, cu numeroase subcomisii şi cu sediul la Paris. Se considerase, totuşi, că o Comisiune pentru artă şi ştiinţă trebuia nu numai menţinută, dar şi înzestrată cu atribuţii mult lărgite şi cu o libertate de mişcare care să o ridice mult deasupra statutului unui obişnuit comitet de experţi din subordinea Ligii Naţiunilor. Şi tocmai de aceea nici nu i se stabilise un program rigid de activitate, iar reuniunile ei nu trebuiau să ţină seama de o ordine de zi riguroasă. Principala-i misiune era aceea de a organiza – graţie personalităţilor de prim rang care o alcătuiau – ample şi fertile schimburi de idei asupra celor mai importante probleme culturale ale epocii, de pe urma cărora să rezulte o sumă de concluzii practice, care să fie supuse statelor membre ale Ligii.

Şi, într-adevăr, o bucată de vreme – sau, mai

exact, atâta timp cât relaţiile interstatale au mai părut a marca, chiar dacă cu excepţii, o dorinţă de edificare a unei lumi paşnice – lucrările Comitetului permanent au îndreptăţit speranţele puse în el. În orice caz, în ce-l priveşte pe Thomas Mann, dintr-un amplu articol publicat de scriitor în două numere consecutive ale bine cunoscutului cotidian elveţian „Neue Züricher Zeitung", la 9 şi 10 octombrie 1932, ştim că, de unde la început el se cam îndoise de utilitatea respectivelor întâlniri, ulterior îndoiala i s-a preschimbat în speranţa că prin contactul personal al unor spirite proeminente, prin discuţiile lor purtate deopotrivă cu seriozitate şi prietenească conştiinciozitate, prin năzuinţa comună către o lume mai bună, înfăptuirea acesteia din urmă putea realmente fi, într-o anumită măsură, încurajată, chiar dacă numai mediat şi sub formă de eboşe.

Aşadar, speranţa lui Thomas Mann se întemeia mai cu seamă pe calitatea participanţilor la colocviile Comitetului permanent pentru Litere şi Arte. „Cine suntem? 11, întreba el retoric în amintitul articol. „Las să-mi treacă pe dinaintea ochilor figurile renumiţilor mei colegi. Suntem francezi, cehi, germani, italieni, austrieci, scandinavi, englezi, români, spanioli, unguri şi sud-americani". După care, a trecut să-i şi numească: poetul Paul Valéry, istoricul de artă Henri Focillon, romancierul şi publicistul spaniol Salvador de Madariaga, compozitorul Bela Bârtok, dramaturgul şi prozatorul Karel Čapek, poetul

britanic John Masefield, poetul şi romancierul bolivian Adolfo Costa du Rels, esteticianul vienez Josef Strzygowski şi mulţi alţii. Pe participanţii români i-a caracterizat astfel:

„Elena Văcărescu, poeta româncă, maestră a baladei, care face parte încă din 1920 din organismele Societăţii Naţiunilor ca delegată a statului român la «Institutul de Cooperare Intelectuală»; de o elocventă cordialitate şi însufleţită de un nobil entuziasm pentru demnitatea şi misiunea poeziei, şi concetăţeanul ei George Oprescu, profesor la Universitatea din Bucureşti, care şi el a făcut parte, în calitate de secretar, din Comitetul de Cooperare Intelectuală, un om de o căldură sufletească ce trezeşte prietenia şi de o mare sensibilitate a spiritului11. Şi i-a citat şi mai departe, într-un alt paragraf, ca autori ai unor intervenţii despre semnificaţia operei lui Goethe sau despre legăturile dintre „scriitorul universa111 şi diferite ţări şi naţiuni, susţinute cu ocazia primei sesiuni publice a Comitetului permanent pentru Litere şi Arte din primăvara lui 1932.

Tot din aceeaşi mărturie a lui Thomas Mann mai putem stabili acum că prima întrunire a Comitetului permanent pentru Litere şi Arte a avut loc la 6 iulie 1931, în spaţioasa şi confortabil mobilată sală ce da spre o terasă închisă a Palatului Naţiunilor din Geneva. „Participanţii: în majoritatea cazurilor mai întâi străini unul de altul, dar cunoscându-ne totuşi bine unul altuia

opera, venind fiecare din productiva-i însingurare, dar cu toţii plini de dorinţa de a-şi dizolva rigoarea acestei singurătăţi într-o locvace sociabilitate. Ne-am aşezat în jurul mesei lungi, am convenit asupra liniilor mari, asupra sensului şi a scopurilor acelei întâlniri. […] Curând s-au făcut auzite propuneri în legătură cu cele mai bune mijloace de a realiza aceste ţeluri. Şi, mai cu seamă, am fost cu toţii de acord ca legăturile dintre participanţi să fie menţinute şi după despărţirea noastră, printr-un schimb de scrisori care să privească interesele comune ale spiritului şi ale popoarelor şi care să fie, eventual, şi publicate.11

Cu regret trebuie să constatăm că acest din urmă deziderat nu a fost împlinit. Iar dintre cei doi membri români ai Comitetului permanent pentru Litere şi Arte, numai Elena Văcărescu s-a referit public la lucrările acestuia. Şi anume într-un interviu acordat lui Petru Comarnescu, publicat în revista „Vremea” (Anul VI, nr. 284, 23 aprilie 1933) sub titlul: „Ce-a găsit Elena Văcărescu după atâţia ani de lipsă îmbucurător şi întristător în România”. Aşadar, cu acel prilej Elena Văcărescu a relatat: „Vorbesc în fiecare an şi la Comisiunea VI a Cooperaţiei Intelectuale. Aici ne aflăm pe un teren mai bine cunoscut de dumneavoastră. Se ştie, însă, mai puţin în ţară de existenţa unui recent Comitet permanent pentru litere şi arte, un fel de expresie sublimată a Comisiunei de Cooperaţie Intelectuală. Mi s-a făcut cinstea să fiu numită în acest Comitet, alături de Paul Valéry,

Focillon, Thomas Mann şi alte câteva personalităţi europene de prim rang. Ne reunim în sesiuni anuale – anul trecut la Frankfurt, unde am comemorat pe Goethe, anul acesta la Madrid, unde vom discuta despre Viitorul Culturii.

Şi să nu se creadă că e vorba de simple discuţii academice, rezultate precise şi practice se obţin din aceste schimburi de vederi, rezultate pe care Societatea Naţiunilor le poate transforma în realităţi de mâine”.

Din nefericire, ştim că Liga Naţiunilor nu a putut împlini misiunea pentru care fusese creată şi speranţele pe care o lume întreagă şi le pusese într-însa. Ea n-a putut deveni un organism care să faciliteze soluţionarea prin mijloace pacifice a diferendelor din viaţa publică internaţională, necum să împiedice dezlănţuirea unei noi conflagraţii mondiale. Această realitate nu poate, totuşi, estompa valoarea intrinsecă şi înălţimea morală a schimbului de idei promovat de Comitetul permanent pentru Litere şi Arte, în cadrul căruia reprezentanţii români au scris un frumos capitol de gândire şi acţiune puse în serviciul celor mai generoase şi mai perene idealuri ale omului. Un capitol care poate fi reconstituit graţie volumelor de *Entretiens*, cu stenogramele dezbaterilor Comitetului, publicate după fiecare sesiune a acestuia. Aceste volume ne descoperă, pe de altă parte, că reprezentanţii români au fost alături de Thomas Mann atunci când, în 1935 – 1936, marele scriitor a început să

se ridice, cu accente de autentică măreţie, împotriva ideologiei noilor barbari ai veacului trecut.

Mai întâi, totuşi, câteva cuvinte despre sesiunile Comitetului permanent pentru Litere şi Arte. Cea dintâi a avut loc în mai 1932, la Frankfurt-pe-Main, cu prilejul centenarului morţii lui Goethe şi a fost prezidată de Jules Destree, fost ministru al Ştiinţelor şi Artelor din Belgia, membru al Academiei regale a ţării sale, precum şi al Academiei belgiene de literatură şi artă franceză. Ea a fost urmată de cea despre viitorul culturii, ţinută la Madrid, în mai 1933 şi condusă de Marie Sklodowska-Curie. În luna octombrie a aceluiaşi an a fost organizată la Paris o „Discuţie" despre viitorul spiritului european, al cărei moderator a fost Paul Valéry. În 1934, Comitetul s-a reunit la Veneţia şi a dezbătut, între 25 şi 28 iulie, tema „Artele şi realitatea contemporană. Arta şi statul". În 1935, componenţii săi au discutat despre „Formarea omului modern"; în fine, în 1936, continuând de fapt discuţia din anul precedent, a avut loc la Budapesta o largă dezbatere asupra rolului umanităţilor în formarea omului modern şi a posibilităţilor de definire a unui umanism contemporan, prezidată din nou de Paul Valéry.

Din simpla înşiruire a temelor acestor sesiuni, care ne relevă numaidecât amploarea şi însemnătatea subiectelor abordate, ne putem uşor da seama că nu este aici nici locul, nici momentul

să procedăm la un examen exhaustiv al activităţii delegaţilor români. Ca atare, ne vom mulţumi să subliniem doar incidenţa dintre opiniile lui Thomas Mann şi acelea ale lui George Oprescu şi Elena Văcărescu în problema crucială a ameninţării venite din partea ideologiei fasciste căreia trebuia să-i facă faţă omul modern.

În 1935, când valurile tulburi ale iraţionalismului se revărsau în puhoaie urât mirositoare asupra gândirii libere din Europa şi din întreaga lume, într-un referat în care nobleţea gândurilor şi eleganţa formulărilor puneau şi mai bine în relief afirmaţiile sale categorice, Thomas Mann a schiţat un înfricoşat tablou al celor întâmplate „în anumite ţări” – pe care oricine le putea, însă, prea bine recunoaşte din subtextul afirmaţiilor sale. În aceste ţări, arăta Thomas Mann, „micul burghez a învăţat că raţiunea era suprimată, că inteligenţa putea fi insultată şi că aceste sperietori, ce nu sunt lipsite de ataşe cu socialismul şi internaţionalismul, ar fi de fapt cauza mizeriei sale. Şi. din ordin de sus, el a început să tune şi să fulgere împotriva raţiunii, a învăţat să rostească fără să se bâlbâie termenul dilicil, dar reconfortant, de iraţionalism1. Mai mult, atrăgea atenţia Thomas Mann: „Debarasată de orice piedică, o cultură derizorie, lamentabil surescitantă, îşi răspândeşte pretutindeni falsele ei noţiuni şi tezele ei nocive, galimatiasul ei

mistagogic şi neruşinatele ei pretenţii milenare”[35]. În afara violenţei, insul abrutizat de această ideologie nu mai crede decât în minciună – declara scriitorul – dar în cea din urmă cu şi mai multă fervoare decât în violenţă. Şi, de aceea, pentru a recurge o dată mai mult la cuvintele lui Thomas Mann: „Printre ideile europene pe care, graţie ascensiunii sale, el le socoteşte definitiv abolite, adică: adevărul, libertatea şi dreptatea, cea mai vrednică de urât şi mai insuportabilă i se pare adevărul. Pe care el îl înlocuieşte cu mitul[36]. Termen care, în vocabularul lui intelectual, joacă un rol la fel de proeminent ca eroismul”.

Era, cum vedem, o disecţie, remarcabilă prin precizia ei, a temeliilor pe care se rezemau toate variantele ideologiei fasciste, indiferent de straiul naţional pe care-l puteau îmbrăca într-un loc sau altul. Cu toate acestea, unora dintre participanţii la colocviul de la Nisa comunicarea lui Thomas Mann li s-a părut cam prea sumbră, ba chiar exagerată în concluziile ei. Profesorul George Oprescu, intelectual cu vederi democrate şi care putea cunoaşte din propria-i ţară cât adevăr cuprindeau cuvintele şi avertismentele marelui său contemporan, i s-a alăturat, însă, fără rezerve. „Am fost impresionat şi mişcat citind expozeul lui Thomas Mann. Nu sunt de acord cu opinia

35 Aluzie străvezie la rodomontadele ridicole ale ierarhilor naziști care afirmau că cel de-al Treilea Reich era menit să dureze o mie de ani.

36 Trimitere neechivocă la galimatiasul pseudo-ştiintific din opul ideologului nazist Alfred Rosenberg, Mitul secolului XX.

domnului Zimmen,[37] care consideră că acest expozeu este prea pesimist şi că nu corespunde realităţii faptelor", a declarat astfel profesorul Oprescu în intervenţia sa. „N-aş vrea să dau exemple precise, dar am avut prilejul să mă conving personal că tot ceea ce afirmă Thomas Mann în studiul său este purul adevăr. Or, această situaţie care în unele locuri din Europa este exact aşa cum o descrie Thomas Mann, deşi în Anglia şi alte state e incontestabil mai bună, creează o stare de spirit ce justifică aprehensiunile pe care unii dintre noi le-au exprimat aici. Nu e bine să ne facem iluzii". Profesorul Oprescu considera, de altfel, că o parte din vina pentru amintita situaţie o purtau chiar „intelectualii şi, mai ales, profesorii de orice fel, care nu şi-au făcut datoria şi nu au reacţionat. După părerea mea, ei sunt în bună parte vinovaţi de faptul că oamenii acceptă acum concepţii absolut contrarii celor ce mai aveau curs încă acum câţiva ani, concepţii incompatibile cu ideea de libertate şi demnitate a persoanei". Greşeala lor consta – tot după opinia remarcabilului critic de artă şi profesor al Universităţii din Bucureşti – în faptul că ei nu se împotriveau atunci când „anumite guverne" luau măsuri ce restrângeau libertatea individuală sau contraziceau datele ştiinţei. „Eu sunt absolut convins", îşi completa ideea profesorul Oprescu, „că, dacă în anumite ţări, nu vreau să dau nume,

37 A. Zimmen era profesor de Relaţii internaţionale la Universitatea din Oxford.

profesorii ar fi rezistat, o seamă de lucruri nu s-ar fi putut întâmpla”.

Şi, revenind la expunerea colegului de la Universitatea din Oxford, care afirmase că, „la fel cum cumpărătorii se feresc în genere de produsele cărora li se face prea mare reclamă, tot astfel şi naţiunile vor evita să îmbrăţişeze idei în jurul cărora se face multă zarvă”, profesorul Oprescu replica şi explica mecanismul şi nocivitatea aparatului de propagandă aflat sub controlul statelor totalitare: „După părerea mea, exemplul e greşit ales. Când e vorba de bani omul dă dovadă de mai mult sau mai puţin bun simţ… Dar când în joc sunt idei intelectuale, concepte pe care oamenii nu le pot nici aprecia, nici verifica, lucrurile se schimbă. Cum vreţi dumneavoastră ca un ţăran să ştie foarte exact dacă ceea ce un guvern îi cere în numele patriei e adevărat sau nu? Cum vreţi ca el să ştie ce este noţiunea de rasă? Cum vreţi ca el să-şi dea seama de ceea ce trebuie să fie cu adevărat viitorul unei ţări mari? El primeşte astfel de idei gata făcute, iar guvernele tocmai pe acestea se străduiesc să le impună. Dacă lucrul le-ar fi indiferent, ele nu s-ar sinchisi de el. Dar cum nu le este, se ajunge la faptul că prima lor grijă este de a pune mâna pe tot ce poate fi utilizat pentru a crea indivizilor convingeri: presă, cinema, radio, şcoală11.

În anul următor, la Budapesta, Comitetul permanent pentru Litere şi Arte a discutat, cum am amintit puţin mai înainte, despre rolul

umanităţilor în formarea omului modern. Vorbitorii au încercat să definească mai întâi ideea de om în civilizaţia greco-latină, rolul istoric al umanităţilor clasice, elementele încă vii ale acestora, iar pe de altă parte contribuţia adusă în formarea omului de astăzi de literaturile moderne şi contemporane, de studiul limbilor şi al literaturilor străine, de ştiinţe şi de modele ştiinţifice, de civilizaţia industrială sau, pe scurt, s-au referit la posibilitatea de a circumscrie componentele unui umanism contemporan.

În cursul dezbaterii temei „Spre un nou umanism11, Thomas Mann a avut din nou o intervenţie foarte substanţială şi remarcată, întrucât dovedea că cel care, e drept, în urmă cu mulţi ani, scrisese faimoasele *Betrachtungen eines Un politischen* (Reflecţiile unui apolitic) ajunsese acum – în faţa exploziei de fanatism, orbire şi ignoranţă a fascismului – la concluzia necesităţii adoptării şi apărării unui umanism militant, combativ.

„O dată mai mult", le-a spus astfel scriitorul german ascultătorilor săi „umanismul nu este doar filologie. Şi mai cu seamă acum e înţelept, ba chiar necesar, să-l definim altfel. Cel mai bine şi mai simplu ar fi, poate, să-l considerăm drept *contrarul fanatismului*, întrucât în felul acesta arătăm că el nu are nimic scolastic şi că nu vrea să însemne erudiţie. Căci umanismul este, mai degrabă, o stare de spirit, o dispoziţie intelectuală, o stare sufletească ce presupune dreptate,

libertate, cunoştinţe şi toleranţă, bunăvoinţă şi seninătate, dar şi *îndoială*, nu ca scop în sine, ci pentru căutarea adevărului, ca efort plin de solicitudine pentru acest adevăr. […] O asemenea atitudine şi dispoziţie se numeşte pe drept cuvânt «umanism», întrucât este prin excelenţă o dispoziţie intelectuală, o altitudine a *spiritului*, clădită pe mândria pentru spiritul uman, pe ceea ce deosebeşte omul de alte creaturi şi-i rezervă multe suferinţe, dar şi cele mai înalte bucurii; suferinţe şi bucurii pe care mari şi nobili martiri le-au aflat atunci când s-au arătat gata să depună eroic mărturie pentru onoarea spiritului uman, s-o depună până la moarte.

Poate că ar trebui, doamnelor şi domnilor, să dorim ca în lumea de astăzi să existe mai mult eroism de acest fel, mai multe exemple decât s-ar părea că există. Ceea ce ne trebuie nouă astăzi este un unnanism *militant*, impregnat de convingerea că principiul libertăţii, al toleranţei şi al îndoielii nu trebuie să se lase exploatat şi înăbuşit de un fanatism ce nu cunoaşte nici ruşinea, nici îndoiala, de convingerea că are nu numai dreptul, ci şi datoria de a *se apăra*. […]. Iată, pe scurt, ce-mi stătea la inimă şi doream să spun în acest moment şi în această adunare. Cine spune umanism spune implicit temelii, condiţii intelectuale vitale pentru Europa, şi de aceea mi s-a părut necesar să vorbesc despre legătura ce trebuie să unească, într-un unic elan, bunătatea naturală a umanismului şi fermitatea bărbătească,

în aşa fel ca Europa să poată dăinui11.

Şi tot atunci, într-un referat intitulat „Cum să reîntinerim umanismul? 11, Elena Văcărescu, o poetă şi o femeie cu o statură intelectuală despre care ni se pare că nu s-a vorbit încă destul la noi, şi-a expus considerentele ei cu accente ce o situau indubitabil în aceeaşi familie spirituală cu marele scriitor german. „Nu în zadar11, a exclamat ea, „termenul de umanism include în el noţiunile de om şi umanitate. Această implicaţie etimologică trădează o alta, de ordin moral şi psihologic. Cu alte cuvinte, vreau să spun că umanismul a existat şi a funcţionat nu pentru ştiinţa pură şi nici pentru literatură sau artă, ci în primul rând şi mai presus de toate pentru om, considerat în esenţa umanităţii sale”. Umanismul – sugera mai departe poeta – studiază omul sub toate faţetele şi relaţiile sale, însă în limitele vizibile ale acestor faţete şi relaţii. Şi, tocmai de aceea, conchidea Elena Văcărescu, el e raţional şi raţionalist şi orice misticism îi este străin.

Între reuniunile de la Nisa şi Budapesta ale Comitetului permanent pentru Litere şi Arte, deci în vara anului 1935, au mai fost, însă, şi alţi doi intelectuali români care s-au bucurat de privilegiul de a-l cunoaşte personal pe Thomas Mann. Anume în iunie, la Praga, scriitorul Oscar Walter Cisek şi în august, la Salzburg, ziaristul Miron Grindea, redactor la „Adevărul” şi editor al revistei „Adam”.

Oscar Walter Cisek era de mult nu numai un bun cunoscător al operei lui Thomas Mann – cu care făcuse cunoştinţă de la cincisprezece ani, în casa părintească dintr-o stradă mărginaşă a Bucureştiului ci şi un însufleţit propagator al ei. Dar şi Thomas Mann îl citise pe Cisek[38]. Mai mult, îl sprijinise la începuturile carierei sale

38 După cum a arătat chiar Oscar Walter Cisek (v. Erste Begegnung in Prag (Prima întâlnire la Praga) în „Neuer Weg“ (anul 17, nr. 5173, 12 noiembrie 1965), o primă scrisoare a lui Thomas Mann a primit, după publicarea nuvelei sale Die Tatarin (Tătăroaica) în revista „Deutsche Rundschau", care apărea în Germania. Ea avea următorul cuprins:

Munchen, 16 XII 1928

Mult stimate domnule Cisek,

De la primirea amicalei dumneavoastră scrisori şi a numărului din „Deutsche Rundschau" cu nuvela Dv. a trecut, recunosc, ruşinos de mult timp - vă rog să mă iertaţi. Dar între timp am fost plecat în nişte călătorii obositoare şi viaţa m-a silit să-mi neglijez corespondenţa, ceea ce ulterior se răzbună - o să vedeţi şi dumneavoastră - printr-o cumplită suprasolicitare. V-am citit de mult nuvela şi tot de mult am simţit şi nevoia să vă mulţumesc, în primul rând pentru spiritul şi sentimentele prieteneşti cu care mi-aţi trimis-o. Este o lucrare foarte frumoasă şi reuşită, care realizează tot ce-şi propune, iar din punct de vedere artistic exprimă cele mai bune tradiţii germane, fără fasoane şi opinteli, cu mijloace calm stăpânite şi nobile. Mi-a făcut plăcere să constat siguranţa cu care aţi privit şi descris mediul exotic, natura şi oamenii săi, precum şi forţa controlată cu care împărtăşiţi sensibilităţii cititorului această lume depărtată, străină, fecundă. Vă felicit sincer pentru această reuşită şi sunt sigur că exprim impresia tuturor cititorilor ••i „Deutsche Rundschau" atunci când văd că putem aştepta multe lucruri agreabile şi viguroase din partea talentului dumneavoastră frumos cultivat.

Al dumneavoastră devotat, Thomas Mann

0 a doua scrisoare a lui Thomas Mann a fost prilejuită de apariţia romanului Unbequeme Liebe (Iubire incomodă) al lui Cisek. Cu care ocazie Thomas Mann îi scria:

Munchen, 21 X 32

scriitoriceşti. Aşa se face că, într-o scrisoare din 1929, Cisek îl putea vesti bucuros pe Blaga: „Acum am un bun editor (un editor german — N.n.), care la toamnă are să-mi publice un volum. Arnold Zweig şi Thomas Mann, care mi-a trimis o scrisoare cu elogii mai presus de orice aşteptări, m-au ajutat «foarte mult». Şi, într-adevăr, în toamna aceluiaşi an, editura Gebruder

---

Mult stimate domnule Cisek,

Vă mulţumesc mult pentru noua şi frumoasa dumneavoastră carte. Ea confirmă şi împlineşte ceea ce avem dreptul să aşteptăm de la talentul dumneavoastră plin de gust, sigur şi solid. Nu există prea mulţi povestitori pe care să-i poţi asculta cu atâta plăcere şi încredere. Nu mă îndoiesc că „Unhequeme Liebe" se va bucura de tot atâtea laude şi interes ca şi binecunoscuta dumneavoastră nuvelă. în acest spirit, vă transmit cele mai calde urări pentru viitoarele dumneavoastră planuri şi lucrări.

Al dumneavoastră devotat, Thomas Mann

Şi a mai existat şi o a treia scrisoare a lui Thomas Mann către Oscar Walter Cisek, după ce acesta îi trimisese romanul său Der Strom ohne Ende (Fluviul fără sfârşit)

lată textul ei:

Kussnacht-Zurich 29.11.37 Schiedhaldenstrasse 29

Mult stimate domnule Cisek,

Eu mai am încă dureri, mă resimt de pe urma lor şi nu prea pot să scriu. Dar vă citesc cu admiraţie cartea viguroasă, bogată, mustind de natură şi vă felicit din inimă pentru excepţionala realizare pe care aţi izbutit-o printr-o muncă plină de dăruire.

Al dumneavoastră devotat Thomas Mann
Originalele scrisorilor nu mai există. Ele s-au pierdut în 1947, într-un hotel din Zurich, odată cu multe alte obiecte personale şi manuscrise ale lui Oscar Walter Cisek. Soţia sa mai posedă doar fotocopii după cele trei scrisori, pe care Cisek a avut buna inspiraţie de a le reproduce înainte de a pleca din Bucureşti.

Enach din Hamburg i-a publicat lui Cisek volumul de debut *Die Tătarin*.

Un prim prilej al lui Cisek de a-l cunoaşte personal pe Mann se ivise, dar şi fusese ratat de el, în 1921. Aflat atunci la München, tânărul Cisek văzuse afişele care anunţau o seară de lecturi a lui Thomas Mann, dar nu izbutise să asiste la eveniment. În 1930 îl cunoscuse, la Viena, pe Klaus Mann, care realizase un adevărat tur de forţă vorbind timp de o oră despre literatura germană contemporană, fără a pomeni niciun cuvânt despre tatăl lui, iar în iarna anului 1937 o întâlnise, la Praga, pe Erika Mann, fiica scriitorului, care conducea acolo o trupă de cabaret politic, „Die Pfeffermuhle" (Râşniţa de piper), ce n-avea să dăinuie, însă, prea mult din cauza dificultăţilor financiare, în ciuda succesului pe care spectacolele ei acide şi spirituale îl aveau în opinia publică democrată a ţării-gazdă.

E, deci, uşor de înţeles nerăbdarea cu care aştepta să-l vadă, în sfârşit, pe cel care-i entuziasmase adolescenţa şi maturitatea cu opere pentru care avea o nesfârşită admiraţie şi o sumă de certe afinităţi spirituale şi sufleteşti. Iar Thomas Mann venise la Praga invitat tocmai să citească în public din opera lui. Întâmplarea făcea ca, în seara aceea de iunie, celebrul scriitor să împlinească şaizeci de ani şi, după lectură, urma să participe la o recepţie dată în cinstea lui, recepţie la care primise şi Cisek o invitaţie. Încât acesta din urmă avea să-l vadă chiar de două ori în

aceeaşi seară.

Să-l lăsăm, însă, pe el să ne istorisească impresiile din acea seară, pe care nu avea să o uite nici după trei decenii, când a descris-o[39] cu un patos sublimat şi intelectualizat ce străbate din fiecare rând, într-un soi de ciudată mişcare subterană, fără zgomot. „Mă aşteptam fireşte”, avea să scrie autorul *Tătăroaicei*, „să am în faţa mea un bărbat îmbrăcat excepţional de îngrijit. Presupuneam la autorul prozei din nuvela *Tonio Kroger* şi din *Muntele vrăjit* – proză de neconceput fără reelaborarea conştientă a unor elemente anglo-saxone, scandinave şi romano-latine sub scoarţa unei situaţii germanice – o seriozitate accentuată, mai mult sau mai puţin potrivită vârstei de şaizeci de ani a autorului. Glasul scriitorului era clar şi ferm, lipsit de orice afectare inutilă; fiecare frază, fiecare cuvânt era transmis auditoriului cu o rară şi senină uşurinţă. Thomas Mann nu-şi ascundea nicidecum bucuria care-l stăpânea când ne servea poantele şi picanteriile primelor fraze, pe care el însuşi le gusta cu atenţiunea cuvenită. Parcă-l văd şi astăzi cum surâdea când pronunţa cuvintele: „... *Mager*, ein gebildeter Mann”[40]. Căci în această frază de introducere, în acest prim capitol din romanul *Lotte la Weimar*, era vorba de un chelner surprinzător de cultivat, un cetăţean conştient din

39 Oscar Walter Cisek, întâlniri cu Thomas Mann, în „Secolul 20“ nr. 1,1964.

40 Slab, un om cultivai (în germ. în original).

orăşelul de reşedinţă al lui Goethe. După primele minute de atenţie încordată, am şi ajuns la convingerea: neîndoios, Thomas Mann este cel mai tânăr bărbat de şaizeci de ani pe care l-am întâlnit vreodată.

În cazul lui, tinereţea nu se manifestă printr-o gestică spectaculoasă sau necontrolată. Toată prezenţa lui era însă numai încordare – şi, incontestabil, îi plăceau cuvintele pe care le aşternuse, cu răbdare şi zel, pe hârtie. Ba, mai mult, se bucura de gustul savuros al frazelor şi nu se putea abţine să nu ne comunice acest simţământ onest. Cam în felul acesta şi cu o asemenea plăcere trebuie să fi citit tânărul Tolstoi din *Război şi pace* sau Laurence Sterne din *Tristram Shandy*. Aveam impresia că Thomas Mann se delecta, în timp ce pronunţa fiecare silabă. Tinereţea din acest bărbat de şaizeci de ani era stăpânită cu un arc de oţel care cedează numai unei constante presiuni”.

Dar Cisek a fost plăcut surprins nu numai de vitalitatea artistică a lui Thomas Mann, ci şi de stoicismul, de bărbăţia cu care acesta făcea faţă torentului de calomnii împroşcate asupră-i de scribii din fiţuicile naziste. Şi, de aceea, ieşit în stradă în seara aceea de vară şi-a spus în gând: „El este ţinta atâtor atacuri grosolane pe care Goebbels şi «trabanţii» lui le împrăştie zilnic? E cu neputinţă! Unde a rămas, oare, amărăciunea, iritarea, suferinţa cumplită, tragedia şi disperarea din acele pagini de jurnal scrise de Thomas Mann

în 1933 şi 1934, publicate apoi în volumul *Leiden an Deutschlană* [Suferinţe din pricina Germaniei]? Unde a rămas veninul care, fără doar şi poate, îi otrăvise existenţa? M-aş fi aşteptat ca, după atâtea peripeţii, după oboselile pricinuite de atacurile suferite, dar şi respinse, să întâlnesc un om epuizat sau cel puţin obosit. Sub vesta smokingului la două rânduri, acest mare scriitor, duşmănit cu fanatism de turma unor netrebnici, îşi umfla pieptul ca Iosif, feciorul irezistibil din paginile romanului".

Ceva mai târziu, în cursul recepţiei date în cinstea lui Thomas Mann, Cisek a avut cu acesta o convorbire asupra căreia vom mai reveni. Şi l-a revăzut şi în anul următor, mai exact în mai 1936, când Thomas Mann a venit la Praga, de la Viena, unde, în cadrul Societăţii Academice de Psihologie Medicală, ţinuse o conferinţă omagială cu ocazia aniversării a optzeci de ani de viaţă ai lui Sigmund Freud. De astă dată, marele scriitor a vorbit, în sala Bursei din capitala Cehoslavaciei, în faţa unui public mult mai numeros decât prima oară despre relaţia – întrevăzută de Freud

— Dintre substanţa miturilor şi dinamica inconştientului.

Cisek nu s-a putut întreţine cu el decât timp de câteva minute. Dar, în acest scurt răstimp, interlocutorul său i-a făcut o confidenţă care, fără îndoială, merită a fi reţinută de istoria literară şi, în orice caz, de biografii sau exegeţii operei lui Mann, care ştiu că el nutrea o constantă şi

profundă admiraţie pentru Kafka. Evocând ambianţa praghezã, care-i amintea ceva din atmosfera *Procesului* lui Kafka, Thomas Mann i-a spus la un moment dat lui Cisek: „Nu cunosc scriitor în proză la care golurile aparente doar la prima lectură şi pânzele din desfăşurarea acţiunii să fie mai elocvente. La el, spaţiul dintre două fraze spune mai mult decât o sută de explicaţii la alţi scriitori. Pentru mine, Ana Karenina este cel mai măreţ roman dintre toate marile romane. Dar, sincer, nu-mi dă totuşi atâta de gândit cât *Procesul*. După ce ai citit o carte de Kafka, după ce ai închis-o, trăirea senzaţiei hotărâtoare abia începe şi o porneşti parcă pe un drum afurisit de singuratic. Nu crezi? 11

Atunci, această atât de categorică preţuire a lui Kafka l-a cam descumpănit însă pe Cisek, care a rămas dator cu răspunsul. Iar apoi a rămas cu impresia că ezitarea lui l-ar cam fi contrariat pe Mann.

A treia oară – şi ultima – Cisek l-a văzut şi ascultat pe Thomas Mann în 1947, la Berna, în sala de conferinţe a Bibliotecii oraşului. De la precedenta lor întâlnire trecuseră aşadar unsprezece ani, un răstimp zbuciumat, care-şi lăsase urmele şi asupra aspectului fizic al scriitorului, deşi acesta continua, totuşi, să se menţină remarcabil de bine. Nu mai arăta, însă, ca de 45 de ani, precum în 1935, ci de 55, dacă nu şi mai bine, observă Cisek. Să nu uităm însă că Thomas Mann avea atunci 72 de ani! Se mai

trăsese la faţă, slăbise. Pe scurt, se prezenta – cum ne spune tot exegetul său bucureştean – aşa cum îl mai putem vedea şi noi astăzi din fotografiile lui Karsh, celebrul fotograf canadian. „Lectura, care şi de data aceasta îi făcea autorului o plăcere cu totul deosebită, îi însenina faţa. Puteam observa limpede că acest suveran prozator, atât de sever şi nemilos cu sine, se complăcea acum «în a juca puţin teatru» 11, aflăm tot de la Cisek. „Fragmentele alese de el îi şi ofereau destule scene şi amănunte spectaculoase, în care umorul era deseori prezent. Desfăşura înaintea noastră capitolele din *Doktor Faustus* în care apărea profesorul de compoziţie Kretschmar, tutorele «eroului» Adrian Leverkuhn, dar şi profesorul universitar Kumpf, «o caricatură a lui Martin Luther», pentru care Thomas Mann vădea simţăminte vădit critice.11

A fost un mare succes, ascultătorii au fost entuziasmaţi, dar faţa scriitorului nu a schiţat nici măcar o umbră de zâmbet când şi-a adunat filele manuscrisului. Era obosit. împreună cu mai mulţi alţii din cei ce-l ascultaseră, Oscar Walter Cisek s-a strecurat şi el în camera rezervată conferenţiarilor, unde Thomas Mann dădea autografe; Cisek i-a înmânat volumaşul de nuvele cu scoarţe cenuşii al ediţiei princeps din *Der Gesetz* (Legea). Thomas Mann a ridicat capul, l-a recunoscut numaidecât şi, adresându-se soţiei sale, i-a spus: Katja, îţi aminteşti? Am discutat la Praga împreună despre *Muntele vrăjit*. A fost o

seară frumoasă.11

După care, scuzându-se că „mai avea treabă11, l-a rugat pe Cisek să vină, în aceeaşi seară, în holul hotelului Bellevue.

Evident, Cisek s-a străduit să fie cât se poate de punctual, dar, când a intrat în hol, l-a şi zărit pe Mann ieşind din cabina ascensorului. Dialogul a început cu această frază a marelui scriitor, ce exprima mai mult decât o simplă constatare; ea respira, cum spune Cisek, o senină satisfacţie: „În unsprezece ani, poţi să şi mori, dar noi doi ne-am gândit bine la lucrul ăsta şi n-am făcut-o”.

La lumina blândă a unor becuri aflate nu departe de ei, trăsăturile lui Thomas Mann se desluşeau mai limpede, mai pregnant decât în sala bibliotecii. Tâmplele păreau, mai scobite, iar bărbia şi maxilarul mai pronunţate decât odinioară.

Fără să-şi dea seama că-l scruta atent, Oscar Walter Cisek a fost trezit brusc de neaşteptata întrebare a lui Mann: „Mă priveşti? 11

Apoi, după ce s-a interesat despre ceea ce mai scrisese între timp Cisek şi despre prietenul lor comun, editorul Peter Suhrkamp, căruia naziştii îi zdrobiseră coastele în cursul unui interogatoriu.

Thomas Mann i-a dat de înţeles că era gata să-i povestească o serie de peripeţii din timpul şederii sale în Statele Unite.

„Ai aflat despre boala mea?”, s-a interesat el, totuşi, mai întâi.

„Nu”, i-a răspuns Cisek. „Nu m-am gândit la nicio boală care ar fi fost în stare să vă doboare. În schimb, între timp am citit, fireşte, mai toată proza literară şi politică semnată Thomas Mann şi am ascultat discursurile şi alocuţiunile dumneavoastră la radio. De altfel, câteva exemplare din romanul *Lotte la Weimar* au sosit la Bucureşti curând după apariţia lui la Stockolm. Au fost expuse într-o vitrină de pe Calea Victoriei şi într-o singură dimineaţă au fost toate vândute”.

Thomas Mann a schiţat „un mormăit foarte reţinut” şi a privit atent covoraşul dintre fotoliile lor. După care a început să-i povestească lui Cisek, domol şi fără să se întrerupă, o sumedenie de amănunte despre anii petrecuţi pe coasta apuseană a Statelor Unite, despre existenţa cotidiană la Beverly Hills, la Santa Monica, la Los Angeles, despre succesele bunului său prieten Bruno Walter, despre Charlie Chaplin, despre irezistibilul umor al lui Arthur Rubinstein… A vorbit despre florile, ierburile şi tufele decorative din grădina casei lui de la Beverly Hills, de parcă ar fi fost nişte mici vieţuitoare, despre soţia şi fiica lui, despre ceilalţi membri ai familiei. Preţuia foarte mult, cum avea să ne comunice peste ani Cisek, calităţile intelectuale ale fiului său Golo, „un om uimitor de inteligent, cu un viitor promiţător sau chiar strălucit”.

La un moment dat s-a oprit însă şi a observat:

„Dar de ce să-ţi vorbesc eu despre mine? Despre mine ştii şi dumneata destule. Ceea ce nu

înseamnă însă că, de multe ori, nu vorbesc cu plăcere despre mine”.

Apoi, amintind de un proiect care îl preocupa în ultima vreme, a mărturisit:

„Uneori mă gândesc la comedia al cărei pseudoerou, serios şi în acelaşi timp destul de ridicol, ar urma să fie reformatorul nostru Martin Luther. Îmi plac pastişele şi caricaturile – caricaturile serios concepute. Nu există nimic mai dificil decât o astfel de «aventură» în proză”.

Convorbirea şi confidenţele lui Thomas Mann au fost brusc întrerupte de portarul care anunţa sosirea Packard-ului. Marele scriitor părăsea Berna. În aceeaşi clipă au apărut în hol soţia şi fiica lui. Iar, după alte câteva momente, pe treptele de la intrarea hotelului a urmat o despărţire reţinută şi laconică, un gest de rămas bun cu mâna stângă al lui Thomas Mann. Ultimul adresat lui Oscar Walter Cisek.

Noi să ne întoarcem însă la sfârşitul verii lui 1935, când jurnalistul Miron Grindea l-a căutat şi întâlnit pe Thomas Mann la Salzburg şi, la foarte scurtă vreme după aceea, s-a trezit faţă în faţă cu el, întâmplător, şi la Lucerna.

M. Grindea plecase să intervieveze un număr de personalităţi proeminente ale acelei epoci înnegurate de brutala ofensivă a fascismului, dar şi străfulgerată de pasionata coalizare a forţelor democratice pentru conjurarea primejdiei, tot mai evidente, a unui nou măcel mondial. Cu numai două luni înainte, la Paris, se ţinuse Congresul

internaţional pentru apărarea păcii şi culturii şi „Cuvântul liber11, revista bucureşteană de demnă ţinută intelectuală şi netă orientare antifascistă

— Condusă de curajosul pamfletar şi scriitor care a fost Tudor Teodorescu-Branişte – voia să prezinte publicului românesc opiniile unor autentici făclieri ai spiritului care, fiecare în câmpul său specific, personifica tocmai valorile negate şi ameninţate de fascism, dar afirmate şi apărate de toţi cei ce înţelegeau nocivitatea şi primejdia mortală pe care acesta o reprezenta. Şi, de aceea, etapele periplului lui Miron Grindea s-au numit: Salzburg şi Villeneuve, Lucerna, Zürich şi Paris, unde el a putut intervieva pe îndelete scriitori ca Romain Rolland, Stefan Zweig, Şalom Aş, Georges Duhamel sau André Malraux, pe celebrul regizor Max Reinhardt, muzicieni de primă mărime ca Bruno Walter sau Arturo Toscanini etc. Pe Thomas Mann l-a putut găsi în împrejurările astfel relatate în interviul apărut în „Cuvântul liber” din 21 septembrie 1935.[41]

„Pentru foarte mulţi dintre pelerinii adunaţi la Salzburg, seria marilor spectacole şi concerte se termină după 15 august, adică după primul concert simfonic dirijat de Arturo Toscanini. Am mai rămas, totuşi, o săptămână pentru a-l auzi vorbind pe Thomas Mann. Celebrităţi nu lipseau vizitatorilor în aceste zile. Dimpotrivă,

41 Din data aflată sub o dedicaţie acordată ziaristului de către Thomas Mann putem stabili că discuţia de la Salzburg a avut loc la 23 august 1935.

personalităţile, „vedetele11 se adunaseră în proporţii excesive, stârnind praf de admiraţie pe toate străzile şi cărările.

Venirea lui Thomas Mann însă, prezenţa lui într-un cadru atât de festiv echivala, pentru câţiva, cu un eveniment în plus. Şi l-am aşteptat11…

Scriitorul a vorbit, în sala Mozarteum, despre Richard Wagner. Lui Grindea el i s-a părut mic de stat, cu ochi rătăcitori, cu fălcile rumene. „Vorbeşte tăios, cadenţat. Nu improvizează nimic. Citeşte tot timpul. Fără a fi obositor, modul de a se exprima al lui Thomas Mann cere o mare încordare”. Şi totuşi „o sală nu tocmai plină, dar frenetică de intelectuali”, l-a aclamat la începutul şi la sfârşitul conferinţei aproape câte un sfert de oră. Publicul era alcătuit mai mult din străini, dat fiind că localnicii, aflaţi aproape de hotarul cu Reich-ul nazist şi invadaţi de propaganda acestuia, îl socoteau „cam indezirabil” pe oaspetele lor.

Textul publicat în „Cuvântul liber” nu ne lasă să intuim cum a ajuns Grindea la Thomas Mann. Aflăm doar că întrevederea a avut loc la hotelul „Osterreichischer Hof” şi, ca mai totdeauna în astfel de cazuri, în prezenţa doamnei Mann. După care, convorbirea a mai avut, cum am văzut, o neaşteptată prelungire, puţin mai târziu, la Lucerna.

Opiniile lui Grindea asupra operei lui Thomas Mann, opinii care preced declaraţiile scriitorului, nu prezintă interes. Jurnalistul nu avea şi vocaţie de critic, iar aprecierile sale, irevocabil datate, nu

depăşesc sfera locurilor comune, când nu sunt chiar de-a dreptul naive. În schimb, spusele lui Thomas Mann îşi păstrează până astăzi prospeţimea şi o certă valoare pentru stabilirea înrâuririlor care au concurat la formarea şi desăvârşirea personalităţii sale.

„Adevărata educaţie a spiritului”, i-a declarat astfel Mann ziaristului bucureştean, „mi-am făcut-o la întâmplare,*à l’ aveugle*, privind, absorbind cele mai diferite influenţe. Am crescut sub farmecul povestirilor lui Andersen, în perioada adolescenţei, când compuneam versuri, m-au încântat Schiller şi Heine, pe care îi recitam câteva ore pe zi. Pe urmă a venit rândul lui Shakespeare şi Goethe”. Iar apoi Nietzsche, cu care Thomas Mann a avut – după cum a consemnat Grindea – o relaţie spirituală sinuoasă, ba chiar contradictorie. Tânărul Mann a fost cucerit de concepţiile filosofului, dar mai cu seamă de stilul lui, care îl obseda nopţi întregi. „În lucrarea mea *Betrachtungen eines Un politischen* se poate desluşi influenţa magiei nietzscheene11, a afirmat scriitorul, acum sexagenar. Dar gândirea filosofului n-a putut schimba totuşi substanţa fiinţei sale. „De altfel 11, socotea Thomas Mann, „nu cred că vreo concepţie filosofică să poată schimba mersul vieţii noastre. Avem temperamentul nostru, intuiţia, predestinarea caracterului nostru. Filosoful cu care încrucişăm spada rămâne, până la urmă, un adversar, un rival şi nimic mai mult.11 Mai presus de acest presupus

dat originar a fost, însă, faptul că, deşi autorul lui Zarathustra îl fermeca, Thomas Mann simţea că nu poate crede în el, mai mult chiar, că nu-l poate lua în serios. „Ce puteam gândi despre acest filosof de geniu11, întreba el retoric, „când, în ura lui năprasnică împotriva lui Wagner, opunea creaţiei acestuia muzica lui Bizet? Modul cum îi dispreţuia şi batjocorea pe contemporanii săi, energia cu care pornea la nişte bătălii absurde, mă îndrituiau să vădîntrînsul exact contrariul a ceea ce se străduia să afirme.11

Înrâurirea exercitată de Schopenhauer a fost de altă natură. Într-adevăr, în timp ce Nierzsche l-a influenţat mai degrabă în plan estetic, literar, Schopenhauer l-a transpus – la douăzeci de ani – într-o lume de „cugetare magică11, consonantă cu nevoia sa permanentă de introspecţie, cu firea-i tristă şi complicată.

În fine, după aceşti „ani de ucenicie" au venit anii de creaţie, despre care Thomas Mann a dat gazetarului bucureştean o sumă de amănunte, cunoscute însă acum şi din alte surse şi de aceea nu vom întârzia asupra lor... Apoi scriitorul a vorbit despre familia lui. Au fost două ore de vrajă intimă – cum avea să scrie Grindea –, dar, ca orice vrajă, şi aceasta a fost risipită „de alţi oaspeţi mai importanţi decât mine", a admis gazetarul. În speţă, Bruno Walter de o parte, Şalom Aş de alta.

Şi, totuşi, strângerea de mână cu care Miron Grindea s-a despărţit în dimineaţa aceea de vară de Thomas Mann n-a însemnat chiar sfârşitul

„vrăjii”. Căci, la numai o săptămână, întâmplarea i-a adus din nou faţă în faţă. „Plecasem, după amiază, lăsând oraşul cernit[42], spre Tribschen, căsuţa în care a locuit Richard Wagner şi a compus ultimele sale opere”, scrie Grindea. „Astăzi e un muzeu, unde se pot admira mărturii esenţiale din viaţa de creator a lui Wagner; pianul pe care compunea, haina de lucru, manuscrisele, siluetele plopilor. Rătăceam de două ore printre documentele şi fantomele genialului muzician, care a fost, nu mai puţin, un absurd rasist, când, în pragul uşii, apăru… Thomas Mann. Revederea era neaşteptată. Avea ceva de meteor în iscarea ei. Thomas Mann, recunoscându-mă, mi-a întins mâna. Nu puteam să-i adresez o vorbă şi, cu atât mai puţin, să-i pun întrebări. Coincidenţa trebuia acceptată şi, poate, pierdută, ca orice revelaţie prea frumoasă, prea vibrantă”.

Sigur, cadrul nu era propice continuării interviului. Dar însoţindu-l pe scriitor în vizitarea muzeului, Miron Grindea a avut totuşi parte de câteva reflecţii despre Wagner, despre Mann însuşi în raport cu compozitorul şi chiar de câteva scurte remarci asupra actualităţii din patria sa.

Despre compozitor, Thomas Mann a exclamat, astfel, la un moment dat: „Wagner a fost, cred, visul formativ al vieţii mele. În lumea lui sonoră, cu sensuri atât de multiple, cu o ţesătură atât de complicată, mi-am găsit totdeauna liniştea. Firea

42 Din cauza accidentului mortal suferit atunci de regina Astrid a Belgiei..

mea încâlcită se calchiază, parcă, pe această muzică”.

Însă oprit în faţa dulapului cu lucrările teoretice ale lui Wagner, ce exală adesea un iz de stătut şi o gândire retrogradă, dominată de o mistică a germanismului şi un penibil şovinism, Thoman Mann a observat: „Germanismul, şi în momentul acesta mă gândesc la sensul lui spiritual, este desigur un mod de viaţă, dar care îşi găseşte ilustrarea şi justificarea numai într-un Hans Sachs, cizmarul preaslăvit chiar de Wagner în *Maeştrii cântăreţi din Nürnberg*, în Kant şi în Goethe. Unde idealitatea aceasta dispare, începe barbaria, promiscuitatea”.

În 1935, Thomas Mann purta o luptă sfâşietoare cu sine însuşi. Alesese cu bună ştiinţă exilul, dar acesta îl apăsa. Casă, biblioteca îi fuseseră confiscate, familia îi era împrăştiată şi hărţuită. Cu toate acestea, el încă mai spera că „barbaria, promiscuitatea”, ce se lăţiseră peste patria lui, nu puteau dăinui, căci prea erau contrare raţiunii, bunului simţ elementar. Încât, întrebat cu sfiiciune de Grindea ce părere avea despre regimul nazist, obrazul i s-a crispat, dar răspunsul i-a fost scurt, lapidar. „Cred că, în curând, intelectualii şi toţi slujitorii spiritului vor putea iar trăi în Germania”.

Până una-alta, Thomas Mann se stabilise, însă, în Elveţia, după ce mai întâi crezuse că cel mai bine se va simţi în Franţa, ţară de a cărei cultură era atât de strâns legat. „Când a trebuit să

părăsesc Germania”, i-a povestit el lui Grindea, „mi-am ales, împreună cu Schikele[43] şi alţi refugiaţi politici, un loc de adăpost în sudul Franţei. M-a primit un soare excesiv de ospitalier, un mediu intelectual dintre cele mai delicate, pe scurt mă aflam în ţara lui André Gide, scriitor care îmi este nespus de drag.

Nu-mi găseam totuşi pacea. Şi m-am retras lângă Zürich, la Kusnacht, unde locuiesc de doi ani. Nu-i departe de Lucerna, pe marginea cealaltă a lacului. De ce am venit aici? în primul rând pentru că se vorbeşte germana, pentru că peisajul e mai sobru, iar atmosfera e mai propice pentru cineva care resimte depărtarea de Germania”.

Peste doi ani, acolo, la Kusnacht, avea să primească Thomas Mann vizita pe atunci tânărului poet şi eseist timişorean Meliusz József, devenit apoi unanim respectatul şi preţuitul senior al literaturii maghiare din ţara noastră. Data exactă a vizitei a fost de două ori consemnată de ilustra gazdă. O dată pe un exemplar din primul număr al revistei „Mass und Wert”, scoasă de Thomas Mann şi Konrad Falke şi pe care putem citi: „Doamnei şi domnului Josef Melius. În semn de mulţumire pentru vizita lor la Kusnacht, la 8 august

1

1937, Thomas Mann”. Iar a doua oară în *Jurnalul* lui Thomas Mann pe anii 1937 – 1939,

43 Rene Schikele (1883-1940), publicist şi scriitor bine cunoscut şi apreciat în perioada interbelică. Prieten apropiat al lui Thomas Mann.

(publicat postum în 1980). Într-adevăr, la data de 8 august 1937, scriitorul nota: „La ceai tânăra pereche Meliusz, unguri din România. Despre absurdul proces şi dedesubturile sale politice”. Cum despre acest proces vom stărui pe larg în alt capitol, acum ne vom mulţumi să semnalăm doar că Thomas Mann aflase despre bunele sentimente pe care i le purta Meliusz József, căruia marele scriitor îi şi comunica, la 24 iulie 1937[44]: „Mă va interesa foarte mult şi sunt cu plăcere dispus să-l salut la mine pe domnul Josef N. Meliusz şi să discut cu el problemele pendinte. E adevărat, nu e absolut sigur dacă între 3 şi 10 august ne vom afla la Kusnacht, dar în orice caz vom fi în Elveţia, aşa încât cu siguranţă se va putea aranja o întâlnire”.

Cum am văzut, Thomas Mann s-a aflat, totuşi, la Kusnacht în perioada amintită. La 8 august, Meliusz József era în drum spre Paris. La Zürich, redactori de la editura Humanitas i-au făcut telefonic legătura cu vila scriitorului, iar acesta s-a declarat dispus să-l primească pe oaspetele din România în aceeaşi după-amiază.

Meliusz a descris de două ori neuitata întrevedere. Mai întâi într-un articol intitulat *o după-amiază la Thomas Mann*[45], iar ulterior în volumul memorialistic *File rupte din jurnal* (*1931*

---

44 Originalul scrisorii lui Thomas Mann se află în arhiva scriitorului Meliusz Jozsef.

45 Vezi Meliusz Jozsef, Egy deltuân Thomas Mann-nâl, în „Igaz Szo“, anul V, nr. 7, iulie 1957.

– *1960*) [46], apărut în 1963. Şi, întrucât ambele relatări cuprind elemente revelatoare atât despre ambianţa convorbirii cât şi despre atmosfera epocii în general, în cele ce urmează vom apela la amândouă, în măsura în care nu se suprapun.

Să începem, totuşi, cu începutul: „Poarta era deschisă, iar casa ascunsă printre pâlcuri de arbori. Pe cărare, suntem întâmpinaţi de un câine lup prietenos; stătea acolo parcă nu pentru pază, ci spre a primi oaspeţii. Scriitorul locuia într-o casă nu luxoasă, dar cu o arhitectură agreabilă. La semnalele câinelui, uşa ne este deschisă de o femeie căruntă, dar cu faţa zâmbitoare şi trăsături tipic germane, soţia lui Thomas Mann […] Prin intrarea dinspre grădină, pătrundem în hol, sau, mai degrabă, în bibliotecă, iar de acolo într-o a doua grădină, respectiv o terasă, de unde, prin aerul cristalin, se zărea lanţul Alpilor elveţieni. Zürich-ul, cu turnul lui medieval, se întindea la picioarele noastre, iar şi mai jos lucea, cu reflexe turcoaz, apa lacului”.

După o aşteptare de câteva minute a coborât din biroul lui de la etaj Thomas Mann. „Statura-i înaltă, uşor înclinată, capul lunguleţ şi nobil, nasul proeminent, mâinile fine şi puternice, străbătute de vinele albăstrii ca nişte nervuri de frunze, glasul adânc, muzical, de bariton, simplitatea-i dominatoare, toată prezenţa acelui om extraordinar umplu după-amiaza, plutind asupră-

46 Meliusz Jozsef, Kitepett Naptotapok (1931-1960), Irodalmi Kfinyvkiado, Bukarest, 1963, p. 146-148.

ne ca pescăruşii deasupra apei scânteietoare. Un ceai auriu abureşte în ceşti de vechi porţelan german, fructele de pe masă se oferă coapte ca frazele de cristal ale gazdei. Ameţitorul fluid al simţului nimicniciei, care mă înfioară ori de câte ori trec prin încercările la care sunt supus de un spirit superior dispare şi, odată cu aroma ceaiului ce îmi evocă Tibetul ancestral şi Ceylonul, gust înţelesul cuvintelor, înţelepciunea izvorâtă dintr-un mare suflet şi o nestrămutată convingere”.

E uşor de înţeles, „cel mai important eveniment din după-amiaza aceea11, cum avea să se exprime douăzeci de ani mai târziu Meliusz, au fost spusele lui Thomas Mann. Pe care, însă, atunci când tânărul poet timişorean a încercat să le noteze, ilustrul său convorbitor, punându-i mâna pe braţ şi, aproape implorator, l-a împiedicat s-o facă spunându-i:

„Um Gottes willen, nur kein interview!”[47]

Aşa încât, după două decenii, tânărul, pe atunci, interlocutor nu a putut reproduce din memorie decât chintesenţa discuţiei.

Iar, sub acest raport, lucrul care l-a uimit cel mai mult în momentele acelea când s-a aflat alături de Thomas Mann şi i-a rămas cu deosebire în amintire, a fost modul de a se exprima al acestuia, cu rezonanţe noi, încă surprinzătoare atunci la el, cu „formulări antifasciste neechivoce11, foarte, foarte depărtate de acelea

47 Pentru numele lui Dumnezeu, fără interviu! (lb. germ.)

ale autorului *Reflecţiilor unui apolitic* din timpul primului război mondial.

Aşa se face, de pildă, că, în clipa când Meliusz şi-a anunţat gazda că avea intenţia să-l viziteze şi pe Ernst Glaser, autorul *Contingentului 1902* (un român care făcuse multă vâlvă în deceniul al treilea), scriitor stabilit şi el în Elveţia după înscăunarea hitleriştilor, Thomas Mann s-a încruntat, obrazul i-a căpătat o „expresie ciudată11 şi glasul i-a devenit aspru: „*Ich wahre Sie, besuchen Sie ihn nicht*... Ei *ist ein gefährliicher Mensch, ein Agent der Gestapo. Ei bekennt sich aber als un politisch*. „[48]

48 Vă previn, nu-l vizitaţi. E un ins periculos, un agent al Gestapoului. Dar se pretinde „apolitic". (Ib. germ.)

E adevărat, aparenţele pledau împotriva lui Glaser care, ceva mai târziu, s-a şi înapoiat în Reich-ul nazist, fără a deveni, totuşi, vreodată un rapsod al acestuia[49]. Avertismentul lui Thomas Mann era însă, poate, mai cu seamă simptomatic pentru propria-i poziţie care, pe măsura trecerii vremii, evolua tot mai categoric către o ireductibilă adversitate faţă de guvernanţii celui de-al Treilea Reich şi de instrumentele lor de toate soiurile şi mărimile. În acelaşi timp, autorul *Morţii la Veneţia* era ferm încredinţat că Germania lui, Germania cea adevărată, avea să se deştepte din coşmarul pe care îl trăia, întrucât Istoria se întemeiază pe o dreptate imanentă ce nu poate întârzia, oricâte piedici i-ar sta în cale.

Soţii Meliusz au rămas la Kusnacht până în

---

49 De altfel „Este regele - picantă ironie a Istoriei - cu un an înaintea morţii lui Thoman Mann şi în plin „război rece", când marele scriitor era adesea încolţit de scutierii noii Restauraţii, aceea a „miracolului economic" vestgerman, Ernst Glaser a publicat, în revista „Illustrierte Woche“ din Freiburg (în numărul din 21 august 1954, p. 922), un cald elogiu al celui despre care scria că:
- cetăţean al literaturii germane. Printre scriitorii de limbă germană de astăzi nu există altă figură care să se bucure de un prestigiu similar cu acela al lui Thomas Mann. E bine ca discuţiile şi atacurile, care privesc îndeosebi poziţia lui politică, să nu se înşele asupra acestui lucru. Reprezentativitatea operei sale e intangibilă. Ea oglindeşte spiritul umanist al burgheziei germane, dar nu voioşia cristalină a unui Theodor Fontane, ci tristeţea pentru amurgul unei substanţe odinioară atât de încrezătoare în ea însăşi. Magicul arc al declinului ei începe cu Familia Buddenbrook trece prin Muntele vrăjit, şi sfârşeşte cu Doktor Faustus. El nu e însoţit de patosul bubuitului de tunet, ci de melancolia norilor crepusculari".
Să fi citit oare şi Thomas Mann acel articol?

amurg. În timp ce vaporaşul îi purta înapoi spre Zürich, cerul începea să se spuzească de stelele verii. Şi, în liniştea şi răcoarea ce se aşterneau treptat peste catifelatele împrejurimi, privind cupola încă luminată de o ultimă rază de soare a Grossmunsterului, domul ce amintea de vremea lui Carol cel Mare, cuprinzându-şi pe după umeri soţia tânărul timişorean – avea să-şi rememoreze peste ani romancierul şi poetul apreciat nu numai în ţara noastră – i-a şoptit: „Deşi am numai douăzeci şi opt de ani, aş vrea să pot şi eu spera la fel de senin ca Thomas Mann, să cred la fel de nestrămutat ca el în Istorie şi să fiu convins că arborii de pe maluri îşi iau un tăcut rămas bun doar de la duminică, nu şi de la libertate”.

Dar nu, optimismul lui Thomas Mann era prematur. Lumea abia trebuia să-şi iasă din ţâţâni, înainte ca amurgurile zilelor de duminică să poată fi gustate în toată tihna.

…ŞI CE ŞTIA THOMAS MANN DESPRE ROMÂNI ŞI ROMÂNIA?

Este o întrebare ce se impune aproape de la sine cititorului care a avut răbdarea să parcurgă paginile anterioare, căci, dacă poate fi interesant să stabilim conexiunile pe care – pe diverse planuri – oameni de cultură de la noi le-au avut cu omul Thomas Mann, este fără îndoială nu mai puţin incitant să constatăm şi ce imagine îşi făcea acesta despre mişcarea de idei din ţara noastră şi, în genere, despre români şi România.

Sub acest raport avem la îndemână atât

notaţii sumare, cât şi opinii circumstanţiate, atât declaraţii explicite, cât şi propoziţii indirecte. Încât, pentru a putea creiona un cadru de ansamblu al relaţiei dintre Thomas Mann şi realităţile româneşti, va trebui să facem apel la procedeul utilizat în puzzle, adică să procedăm la o reconstituire a întregului din fragmente decupate. Care, vom vedea, din fericire, se îmbină armonios, chiar dacă provin din izvoare şi epoci diferite ori sunt, fatalmente, inegale ca însemnătate.

Dar mai întâi o precizare, pe care e bine ca cititorul s-o reţină. Prin forţa împrejurărilor, Thomas Mann a putut să-şi culeagă informaţiile despre situaţiile de la noi mai întâi din surse străine sau din publicaţiile de limbă germană care apăreau în România. De aceea şi prima certificare indubitabilă a interesului său pentru mişcarea culturală de la noi ne este oferită de colecţia revistei „Klingsor”, frumoasa publicaţie braşoveană de pe vremuri. Pe coperta ultimă a numărului 8 din 1925, găsim, de pildă, aceste rânduri de gratitudine ale scriitorului: „Vă mulţumesc mult pentru frumoasele caiete şi vă rog să fiţi încredinţat că sunt din tot sufletul alături de activitatea dumneavoastră11. Ele sunt culese cu corp mare şi fac, evident, parte dintr-o scrisoare adresată lui Heinrich Zillich, romancierul şi eseistul braşovean, editorul publicaţiei, care avusese grijă să i-o trimită încă de la apariţia ei.

Câţiva ani mai târziu, în numărul pe aprilie 1930 (anul VIII de apariţie a revistei), în chenar şi cules cu corp 18, astfel încât cuprinde o jumătate din copertă, aflăm acest amical elogiu al lui Thomas Mann la adresa revistei braşovene: „Prin lărgimea viziunii lor spirituale şi nivelul lor literar”, afirma proaspătul laureat al Premiului Nobel, „caietele împlinesc ceea ce de la bun început făgăduiau, aşa că nu sunt de fel mirat să aud că această revistă germană din Transilvania a devenit între timp o instituţie culturală recunoscută şi activă. Îl felicit cu toată sinceritatea pe editor pentru energia, răbdarea şi dragostea cu care, în împrejurări dificile[50], îşi desfăşoară buna şi utila sa activitate într-adevăr, prestigiul şi audienţa revistei depăşeau obişnuita ei arie de răspândire. Dar faptul că Thomas Mann citea cu regularitate „Klingsor” mai îmbracă şi un alt aspect peste care nu putem trece, anume acela că revista braşoveană publica frecvent, în

50 Aluzie la grava criză economică ce izbucnise cu un an înainte şi afecta întreaga lume şi toate tărâmurile de activitate umană. Ca şi multe alte publicaţii, „Klingsor" avea şi ea de înfruntat o grea situaţie financiară. A fost, însă, generos ajutată de Direcţia Culturii Poporului, în fruntea căreia se afla pe atunci poetul Emanoil Bucuţa, căruia redactorii de la „Klingsor“ au ţinut, de altfel, să-i mulţumească public cu aceste cuvinte (vezi nr. 10, octombrie 1930, p. 422): „Fără s-o fi cerut, rezervat şi fără condiţii, «Klingsor» primeşte acum, din partea Direcţiei Culturii Poporului, o subvenţie în valoare de 20 000 lei. [...] Primul ajutor ne-a fost oferit de Direcţia Culturii Poporului şi dorim să exprimăm şi pe această cale sincerele noastre mulţumiri merituosului ei conducător Emanoil Bucuţa. Ştim prea bine care sunt gândurile ce-l însufleţesc: educarea poporului, indiferent de naţionalitate. Străduinţele noastre coincid astfel cu ale sale".

traducere, literatură populară şi cultă românească şi că, în felul acesta, şi Thomas Mann a putut veni în atingere cu scriitori şi opere de care altminteri n-ar fi avut cum să ia act.

De altfel, dacă ne este îngăduită o mică digresiune, această frumoasă latură din activitatea excelentei reviste de limbă germană de la Braşov i-a atras simpatia şi preţuirea unora dintre cele mai alese spirite ale intelectualităţii româneşti ale vremii. Un Lucian Blaga, bunăoară, a caracterizat-o, în „Adevărul literar şi artistic”, drept „unica revistă germană din ţara noastră vrednică de luat în seamă”. Iar la împlinirea unui deceniu de la apariţie, Emanoil Bucuţa i-a închinat un cald şi afectuos omagiu în revista sa „Boabe de grâu” (anul V, nr. 2, februarie 1934).

„Trăieşte la Braşov”, afirma Bucuţa, „o revistă pe care foarte puţini dintre noi o cunosc… Limba germană în care este scrisă n-o pune la îndemâna tuturor… Revista se cheamă «Klingsor» şi are în fruntea ei, ca întemeietor şi director, pe Heinrich Zillich. De curând a împlinit zece ani de apariţie şi la această zi de bucurie am fost chemaţi şi câţiva scriitori români… Gândită de întemeietorul ei la Berlin, ea răsfrânge viaţa germană transilvăneană de astăzi. Nicăieri aceasta nu poate fi întâlnită mai întreagă şi neacoperită decât aici. Numai această însuşire s-o aibă şi ar fi de ajuns. Dar «Klingsor» mai are o însuşire, care nu e mai mică. Ea, atât de regională, pentru că vorbeşte de un transilvanism cultural, a

îndrăznit aproape din întâile zile să afle şi să arate mai departe că există o literatură vrednică să fie cunoscută. Bucăţi de poezie populară sau de poezie şi proză cultă de astăzi au acoperit multe din paginile ei cu traduceri adesea foarte izbutite. Am avut în această grădină răzoarele noastre…”[51]

Să ne întoarcem însă la Thomas Mann. Şi să adăugum că „Klingsor” nu era singura publicaţie germană din ţara noastră pe care o citea autorul *Muntelui vrăjit*. Într-adevăr, acesta cunoştea, urmărea şi un cotidian de limbă germană, care apărea la Timişoara şi avea, în acelaşi timp, o frumoasă ţinută profesională şi o constantă poziţie democratică. „Temesvarer Zeitung” îşi câştigase, de aceea, o meritată notorietate şi dincolo de hotarele ţării, putea fi zilnic găsit atât la chioşcurile, cât şi pe mesele marilor cafenele din Berlin sau Viena şi era deseori citat de confraţii din aceste capitale.

În 1930 ziarul şi-a putut sărbători, cu firească mândrie, 80 de ani de neîntreruptă apariţie, ceea ce nu e, desigur, la îndemâna oricărei publicaţii şi, cu atât mai puţin, a uneia din provincie. De aceea jubileul cotidianului timişorean a şi fost salutat de un mare număr de personalităţi româneşti ca: primul ministru Vintilă Brătianu, ministrul de

51 Când, însă, stipendiată şi organizată de patronii celui de-al treilea Reich, presiunea elementelor hitleriste din sânul populaţiei germane din ţara noastră a devenit tot mai sufocantă, s-a petrecut o funestă modificare şi în conducerea şi atitudinea revistei „Klingsor". Odată cu numele lui Thomas Mann, a dispărut din paginile şi cuprinsul revistei şi literatura românească.

externe I.G. Duca, ministrul industriei şi comerţului Mihail Manoilescu, ambasadorul român la Viena Caius Brediceanu şi mulţi alţii, ale căror sentimente au fost foarte bine exprimate de telegrama celui dintâi, care a scris: „Cum ziarul «Temesvarer Zeitung» propagă înţelegerea frăţească între toţi cetăţenii români în cadrul unei atitudini leale şi patriotice faţă de statul român, sunt fericit să-i pot ura să aibă şi în România întregită o viaţă cel puţin la fel de lungă cum a avut până astăzi”.

Thomas Mann s-a asociat la sărbătorirea ziarului timişorean printr-un mesaj de salut publicat în numărul festiv din 25 decembrie 1930, apărut, în mod excepţional, în 48 de pagini. „Cu sinceră simpatie”, vestea el, „aflu de frumosul jubileu pe care ziarul dumneavoastră îl va sărbători curând. Timp de aproape trei generaţii, ziarul «Temesvarer Zeitung», ca organ al gândirii şi simţirii culturii germane şi sub destine politice diferite, a făcut cunoscută şi a comentat pentru cititorii săi istoria contemporană, lucru care, pentru un scriitor german, constituie un suficient imbold de a se alătura acelora ce, cu acest frumos prilej, îşi exprimă mulţumirile pentru împlinirile de până acum. În acelaşi timp cu această felicitare, care priveşte trecutul, doresc să fac ziarului şi cele mai bune urări pentru un viitor la fel de frumos şi de falnic”.

Poate că, luat în sine, acest text nu mai spune prea mult cititorului de astăzi, dar, reaşezat în

contextul epocii şi al împrejurării care l-a generat, el ni se revelează, totuşi, ca o semnificativă asociere a marelui scriitor la un autentic fapt de cultură din ţara noastră.

După cum, poate, nu e lipsit de interes dacă amintim şi că, tot atunci, ziarul timişorean a mai fost gratulat şi de alţi scriitori şi oameni de cultură germani şi austrieci, precum celebrul istoric al artei Julius Maier Graefe, bănăţean de origine. Franz Werfel, Felix Salten sau Roda-Roda, care i-a închinat chiar o poezioară amuzantă şi săltăreaţă, sută în sută vieneză. Adică de tot atâtea personalităţi bine cunoscute în epocă şi ataşate – ca şi Thomas Mann – unui sistem de valori umane şi spirituale pe care şi „Temesvarer Zeitung» le reprezenta şi apăra. Însă tocmai pentru că acesta nu a înţeles să abdice de la convingerile sale, ci să rămână mai departe o oază de democraţie într-o ambianţă tot mai adversă, la repetatele şi presantele injoncţiuni ale conducerii naziste a aşa-numitei „Deutsche Volksgruppe” (Grupul etnic german); în sumbra, înnegurata toamnă a anului 1940 mareşalul Ion Antonescu a pus capăt nonagenarei existenţe a ziarului fără ca redacţia să aibă măcar dreptul de a-şi lua un fugar rămas bun de la vechii şi fidelii ei cititori.

În 1931, semnătura lui Thomas Mann, alături de aceea a lui Albert Einstein şi a scriitoarei daneze Karin Michaelis, a apărut în josul unei telegrame publicate de ziarul „Facla”, de sub direcţia poetului şi mult talentatului publicist care

a fost Ion Vinea. Cei trei semnatari protestau pe lângă ministrul de interne Constantin Argetoianu împotriva unui val de arestări de studenţi, muncitori şi ţărani. Desigur, astăzi este destul de dificil să ştim cât de sigură a fost informaţia lor şi la ce evenimente anume s-au referit. Dar, oricum, acest soi de evenimente nu erau deloc rare în epocă, iar telegrama era o dovadă peremptorie a interesului pe care cei trei mari semnatari îl arătau faţă de rezistenţa forţelor democratice româneşti împotriva unui regim de draconică, incontestabilă încălcare a libertăţilor cetăţeneşti[52]. Iar, în ce-l priveşte pe Thomas Mann, reacţia sa era într-o anume măsură şi surprinzătoare, întrucât pe vremea aceea autorul *Muntelui vrăjit* nu prea manifesta opţiuni politice atât de tranşante.

Şi, cu aceasta, iată-ne ajunşi – cronologic – la schimbul de scrisori dintre Thomas Mann şi poetul Camil Baltazar. Deşi asocierea acestor două nume poate să pară neaşteptată la prima privire – ba chiar şi la a doua. Căci nimic din formaţia

52 Evident, răspunsul lui Argetoianu, politician cunoscut în epocă atât pentru propensiunea lui către o guvernare de „mână forte", cât şi pentru cinismul cu care o afişa, nu putea fi decât unul de negare a faptelor incriminate. Şi, într-adevăr, cei trei laureaţi ai Premiului Nobel au fost gratificaţi doar cu această tranşantă tăgăduire, nu lipsită totuşi de nota de sarcasm specifică lui Argetoianu: „Pentru d. profesor Einstein. Totul e relativ, chiar şi informaţiunea. Nu cunosc nici un caz de arestare, nici de tortură, nici de omor pe întreg teritoriul românesc". Răspuns care, venit din partea lui Argetoianu, putea fi însă la fel de bine considerat şi ca o elocventă dovadă a relativităţii propriilor sale afirmaţii!

spirituală sau din scrisul lor nu poate sugera vreo afinitate electivă între marele romancier de ţinută clasică şi poetul modernist, boem şi cam fantast. Dar Camil Baltazar tradusese încă din 1930 *Moartea la Veneţia*, iar versiunea sa purtase menţiunea „Singura autorizaţie dată de autor pentru

România11, ceea ce presupunea, evident, o autorizaţie expresă din partea lui Thomas Mann şi, deci, o corespondenţă aferentă. Cartea se bucurase de o foarte bună primire din partea publicului cititor, fapt semnalat de revista „Vremea11 (anul IV, nr. 166, 8 februarie 1931) în termeni care, la drept vorbind, ne fac să bănuim că aparţineau chiar traducătorului, întrucât C. Baltazar gira atunci paginile literare ale săptămânalului amintit. Ceea ce nu reduce, totuşi, din valoarea faptului luat ca atare. Aşadar, citim în „Vremea11: „… *Moartea la Veneţia* a repurtat, de asemenea, un succes care a uimit întâi librarii neobişnuiţi să desfacă în trei luni o ediţie de 4.000 exemplare. De obicei, în chestii de editori şi tiraj se practică la noi un iezuitism şi un sistem de a minţi neruşinat. Aceste date oferite de noi sunt, însă, controlate în librărie, de la prima sursă, adică de la vânzător11.

Încurajat, desigur, de reuşita primei sale tentative, în 1933 Camil Baltazar şi-a propus să traducă şi primul volum din ciclul de romane biblice ale lui Thomas Mann. Şi s-a adresat editurii berlineze S. Fischer, care-l publicase. Dar, în loc

de un răspuns al editorului, a avut surpriza să primească o scrisoare de la însuşi autorul romanului, iată textul ei:

Zürich, Kusnacht, 20. X. 1933

Mult stimate domn.

Editura S. Fischer mi-a trimis mie cererea dumneavoastră din 16 octombrie, dat fiind că port personal tratativele pentru traduceri.

Ca atare, la întrebarea dumneavoastră vă răspund că romanul meu *Povestirile lui Iacob* este încă liber pentru România. În principiu sunt gata să vă acord, cu mare plăcere, dreptul de a-l traduce. Condiţiile mele obişnuite sunt o participare de 8% din preţul de vânzare, cu un acont corespunzător la încheierea contractului.

Aştept cu plăcere alte veşti din partea dumneavoastră şi vă salut.

Al dumneavoastră devotat Thomas Mann

Intenţia lui Camil Baltazar nu s-a putut materializa însă. Ceea ce nu l-a supărat, totuşi, pe Thomas Mann care, în scrisorile ulterioare către poetul bucureştean, a adoptat chiar un ton mai prietenos, atunci când Baltazar şi-a exprimat dorinţa de a traduce altă carte de-a sa. Şi astfel, la 24 aprilie 1935, Thomas Mann îi scria:

Mult stimate domnule Baltazar.

Cu cele mai bune mulţumiri, vă confirm primirea, scrisorii dumneavoastră din 17 aprilie. Ideea ca proaspătul meu volum de eseuri Pătimirile şi măreţia maeştrilor să apară în limba română este cât se poate de îmbucurătoare pentru

mine şi vă acord cu plăcere dorita autorizaţie. Înţeleg că, dată fiind aria nu prea largă de răspândire a limbii române, o asemenea carte nu poate beneficia de o desfacere importantă şi vreau, deci, ca în acest sens să-mi formulez şi pretenţiile mele. Un onorar de 250 de franci elveţieni nu mi se pare exagerat şi aş propune ca această sumă să se refere la primele două mii de volume. Dacă vânzarea va depăşi această prevedere, va interveni o participare procentuală de 8% la fiecare exemplar vândut. În caz că aceste condiţii vă convin.

vă rog să-mi trimiteţi un contract. Dacă nu, sunt gata; să ascult şi contrapropunerile dumneavoastră.

Cu cele mai bune salutări.

Al dumneavoastră devotat, Thomas Mann

La 23 mai 1935, o nouă scrisoare către Camil Baltazar îl anunţa că, întors tocmai dintr-o călătorie, Thomas Mann găsise contractul şi se bucura că, în felul acesta, se va putea realiza şi o ediţie românească din *Pătimirile şi măreţia maeştrilor*. De asemenea, îl vestea că va confirma şi editurii Cugetarea-Delafras primirea contractului, solicitându-i în acelaşi timp expedierea sumei stipulate. Odată cu scrisoarea pusese la poştă şi un exemplar din cartea ce urma să fie tradusă. Şi, cu adevărat, la data mai sus indicată putem citi în *Jurnalul* lui Thomas Mann:

„Trimis «Maeştrii» lui Fey[53] şi traducătorului român”.

Dar au intervenit nişte încurcături cu transferul devizelor, supuse atunci unui sever regim de aşa-numită contingentare şi editura nu i-a putut trimite lui Thomas Mann banii cuveniţi. De aceea, într-o scrisoare datată 20 septembrie 1935, acesta i s-a plâns lui Camil Baltazar: „Spre mirarea mea, nu am primit până acum această sumă şi nici vreo comunicare din partea editurii cum că ar dori să renunţe la obligaţia asumată. Vă rog să mă ţineţi la curent cu starea lucrurilor”.

Probabil că poetul a răspuns numaidecât, întrucât ultima scrisoare către el, pe care o deţinem, este din 6 octombrie 1935. Thomas Mann îşi exprima satisfacţia pentru faptul că editura continua, totuşi, să depună eforturi pentru a obţine aprobarea transferului de devize şi speranţa că, până la urmă, va izbuti să rezolve problema57. Iar, în încheiere, adăuga: „Veştile

57 Nu a izbutit totuşi, iar versiunea românească a*Păţi mirilor şi măreţiei maeştrilor* în traducerea lui Camil Baltazar a putut vedea lumina tiparului, într-o primă ediţie, abia în 1947, inaugurând răzbaterea operei lui Thomas Mann în rândul noului public din ţara noastră într-o măsură pe care, cu numai câţiva ani înainte, scriitorul ar fi

53 Maiorul Emil Fey era un cunoscut om politic austriac, de mai multe ori ministru în guvernele Dolfuss şi Schuschnigg. Adversar al Planurilor anexioniste ale lui Hitler, la intrarea trupelor naziste în Austria s-a sinucis.

putut-o considera, pe bun cuvânt, ca ţinând de domeniul imposibilului.

Tot cu eşecuri s-au soldat, de altfel, în deceniul patru şi câteva proiecte de a traduce *Muntele vrăjit*. La 3 octombrie, 1934, citând o informaţie oferită de editura Fundaţiei pentru Literatură şi Artă, revista „Reporter" vestea, de pidă, „apropiata apariţie" a unei versiuni româneşti a acestei „capitale opere", care era, cum se exprima autorul respectivei note, „aşteptată cu nerăbdare". Deşi anonimul ei autor nu se putea, totuşi, împiedica să nu vădească un anume scepticism faţă de succesul acelei încercări. „E de văzut numai", scria el, „dacă traducătorul, domnul Beldiman, a reuşit (fără să fie scriitor de profesie) să recreeze în limba românească *Zauberberg*". O lună mai târziu, şi revista „Azi", de sub direcţia lui Zaharia Stancu, comentând acelaşi proiect nota: „*Der Zauberberg*, cartea greşit tradusă în româneşte «Muntele vrăjit», va apărea în româneşte. Thomas Mann, autorul masivei cărţi *Buddenbrooks*, va face cunoştinţă cu masa cititorilor noştri. Până atunci sperăm că titlul cărţii va fi tradus bine. Nu din franţuzeşte – „La Montagne magique" – ci din original". Pe de altă parte, în 1935, însuşi Thomas Mann i-a transmis jurnalistului Miron Grindea, care-l intervievase: „Calde urări pentru traducerea românească a *Muntelui vrăjit*". Iar în 1936, referindu-se, probabil, la intenţia lui Grindea, revista „Vremea" din 19 ianuarie îşi exprima, la

rându-i, nedumerirea pricinuită de titlul asupra căruia se oprise noul traducător şi o propunea tocmai pe cel… repudiat de „Azi”: „Fireşte, înţelegem că nu totdeauna o carte se traduce cu acelaşi titlu ca în original, dar nu înţelegem de ce unii traducători […] ne aduc aminte de limba străbunilor de acum trei sute de ani. Vrem să spunem, cu alte cuvinte, de ce persoana care şi-a luat faimosul angajament de a traduce *Zauberber*gul lui Thomas Mann intitulează această carte „Măgura vrăjilor”, când ar putea, şi ar trebui – să o intituleze simplu „Muntele vrăjitor” (ceea ce înseamnă cu totul altceva)?”

Oricum, disputa n-a depăşit sfera titlului şi prima ediţie în limba română a *Muntelui vrăjit* a apărut abia după cel de-al Doilea Război Mondial.

pe care mi le daţi despre activitatea domnului Ion Marin Sadoveanu m-au interesat în cel mai înalt grad şi m-au bucurat. Nu încape îndoială că volumul de eseuri ar beneficia mult dacă el i-ar scrie o prefaţă. De mai multă vreme dăinuie planul unui turneu de conferinţe în România, şi îndeosebi la Bucureşti, pe care l-am amânat numai pentru că mai întâi aş dori să termin romanul pe temă biblică la al cărui al treilea volum tocmai lucrez. Sper, însă, cu tot dinadinsul ca la anul să-mi pot face timp pentru această călătorie şi va fi pentru mine o bucurie ca atunci să vă pot cunoaşte personal, atât pe dumneavoastră, cât şi pe domnul Sadoveanu”.

Era o speranţă pe care Thomas Mann avea s-

o mai comunice în aceeaşi toamnă (mai exact, la 13 noiembrie) şi altui corespondent din ţara noastră, anume unul pe atunci încă tânăr medicinist bucureştean, dar stabilit ulterior la Braşov, rămas până la moarte un fervent închinător al celebrului său corespondent şi colecţionând cu pasiune toate ediţiile princeps ale operelor acestuia. Walter Hermann, cum se numea viitorul medic, a studiat mai întâi medicina la München, iar apoi, tot în capitala Bavariei, a audiat şi cursurile Academiei de Artă. De acolo, deci, în plin regim nazist, el i-a trimis lui Thomas Mann o scrisoare plină de căldură şi participare umană la neplăcerile de care avea parte scriitorul, iar acesta, atât de sobru în exprimarea stărilor sale sufleteşti, i-a răspuns[54]: „Scrisoarea dumneavoastră mi-a făcut o reală plăcere. Vă mulţumesc din toată inima. Dumneavoastră îmi scrieţi din oraşul [München] în care eu mi-am petrecut cea mai mare parte a vieţii – şi exact în aceste din urmă zile am tratat în legătură cu o călătorie în oraşul dumneavoastră de baştină [Bucureşti], pe care aş dori cu multă plăcere să-l pot vizita odată, întrucât se pare că acolo există multă simpatie pentru activitatea mea”.

Putem presupune, fără a trebui să ne temem că am avansa o supoziţie hazardată, că Thomas Mann fusese întărit în această din urmă convingere şi de Oscar Walter Cisek, pe care-l

54 Vezi „Volk und Kultur", nr. 6, iunie 1972.

întâlnise în aceeaşi vară

— Respectiv la 6 iunie – la Praga, unde vorbiseră destul de mult despre români şi România. De altfel primele cuvinte pe care Mann i le adresase lui Cisek au şi fost:

„Sunteţi din ţara unde s-a născut soţia[55] prietenului meu Hermann Hesse”. După care, fără tranziţie, adăugase: „Un popor înzestrat – românii. îl au pe Constantin Brâncuşi (Mann pronunţa: Brancuzi), părintele sculpturii moderne. Criticul Paul Westheim mi-a vorbit acum câţiva ani despre el. Numai superlative. Se spune că ar fi un nou Adam al artei europene”.

Iar apoi s-a interesat dacă Brâncuşi semăna cumva cu Walt Whitman. Iar când Oscar Walter Cisek i-a spus că, prin alura lui de ţăran, Brâncuşi era mai impunător decât fusese poetul american, Thomas Mann e exclamat: „Frumos!... Frumos”. Şi, parcă puţin supărat pe el însuşi că se lăsase o clipă pradă unui sentimentalism necontrolat, a repetat, pe un ton devenit brusc mai tăios: „popor înzestrat. Şi-l mai aveţi pe acest Titulescu, pe Nicolae Titulescu, omul care, pentru a doua oară, a fost ales preşedinte al Ligii Naţiunilor. L-am cunoscut cândva pe plaja de la Lido. După câte mi-aduc aminte, am fost şi fotografiaţi împreună. Vorbea franceza mult mai fluent decât mine.

Şi André Gide, prietenul meu, îşi muşcă

---

55 într-adevăr, Ninen Doblin-Ausländer, cu care binecunoscutul autor al Lupului de stepă şi laureat al premiului Nobel pe anul 1946 se căsătorise în 1931, era originară din România.

respectuos buzele când vorbeşte despre acest fenomen11.

În mod curent, însă, în afară de Ninon Hesse, Thomas Mann putea prea bine să discute despre ţara noastră şi cu o altă cunoştinţă de-a lui, anume scriitorul german de origine română Valeriu Marcu[56], personalitate binecunoscută în lumea literelor din perioada Republicii de la Weimar, dar aproape total ignorat în patria-i de baştină. După înscăunarea la putere a naziştilor, Valeriu Marcu a părăsit şi el Germania, împărţind o vreme cu Thomas Mann exilul american al acestuia, până când moartea l-a cosit subit în toiul unei reuniuni între prieteni. Dar cu siguranţă că interlocutorul care l-a putut ajuta cel mai bine pe Thomas Mann să se familiarizeze cu realităţile din ţara noastră a fost profesorul Oprescu. În orice caz, nu există nicio îndoială, discuţiile dintre ei nu se refereau numai la obiectul lucrărilor Comitetului Permanent pentru Litere şi Arte[57].

---

56 Valeriu Marcu (1899-1942) şi-a dobândit mai cu seamă notorietatea graţie unor scânteietoare eseuri biografice (Scharnhorst, Macchiavelli) şi unor monografii politice (Die Geburf der Nationen - Naşterea naţiunilor sau Die Vertreibung der Juden von Spanien - Alungarea evreilor din Spania), dar şi percutantelor sale cronici literare, printre care una şi despre Panait Istrati. Scria o germană admirată sau invidiată de mulţi dintre corifeii cercurilor intelectuale ale vremii. Ernst Jiinger care, se ştie, nu era de fel risipitor cu elogiile, i-a închinat câteva frumoase pagini în faimoasele sale volume memo- rialisticeStrahlungen (Iradieri)

57 în Jurnalul pe anii 1933- 1934 al lui Thomas Mann ponte fi găsită, de pildă, această notaţie: „Sâmbătă, 28.VII.34. Lido - Veneţia. H. des Bains. La sfârşitul dineului aflăm prin Oprescu despre sângeroasa nebunie de la Viena, asasinarea lui Dolfuss şi tot restul. Mare consternare şi

Pe Franyo Zoltán, talentatul poet, traducător şi publicist timişorean, Thomas Mann nu l-a cunoscut personal, dar a avut toate motivele să-i fie recunoscător pentru o iniţiativă pe care a şi preţuit-o cum se cuvenea şi care l-a putut convinge, o dată mai mult, că avea realmente mulţi admiratori şi prieteni ai operei sale în România. Dar iată despre ce a fost vorba. În vara anului 1936, un grup de intelectuali democraţi din Ungaria, grupaţi în jurul revistei „Szep Szo", l-a invitat pe Thomas Mann la Budupesta spre a ţine o conferinţă. Cu acest prilej, József Attila a scris în cinstea oaspetelui o poezie pe care urma s-o citească înaintea conferinţei. Dar poliţia horthystă, de teamă sănu-i supere cumva pe guvernanţii de la Berlin care tocmai se dezlănţuiseră împotriva lui Thomas Mann, au interzis lectura omagiului în versuri şi poezia a putut apărea abia în numărul 1/1937 din „Szep Szo"[58]. Franyo Zoltán a tradus-o neîntârziat în germană şi a trimis-o atât la Zürich cât şi redacţiei budapestane care a şi publicat-o ca atare, în numărul din mai 1938, sub titlul *Grüss an Thomas Mann* (Salut lui Thomas Mann) şi cu semnătura traducătorului timişorean. Ceva mai târziu, într-o scrisoare către scriitorul maghiar Hatvâry Lajos, exprimându-şi durerea pricinuită de tragica moarte a lui József Attila – care, la 3 decembrie

---

îngrijorare".

58 Vezi Kuban Endre: Thomas Mann şi Franyo Zoltân, în „Orizont11, Anul XXX, Serie nouă, nr. 6 (569) 8 februarie 1979.

1937, îşi curmase viaţa din cauza mizeriei în care se zbătea –, Thomas Mann i-a mărturisit: „Moartea poetului mă afectează cu atât mai mult cu cât l-am cunoscut personal şi am aflat de intenţia lui de a citi pe scena teatrului poezia pe caremi-o dedicase, lucru pe care, din motive nu prea lesne de înţeles, poliţia l-a împiedicat s-o facă. Am putut totuşi s-o citesc în frumoasa tălmăcire a lui Zoltán Franyo şi să mă bucur de ea…”

Interesul marelui scriitor pentru stările de lucruri din ţara noastră n-a pălit nici când, sub presiunea evenimentelor, a trebuit să părăsească Europa şi să-şi caute un adăpost şi mai depărtat de patria sa, în Statele Unite. *Jurnalul* lui intim constituie, incontestabil, cea mai concludentă ilustrare a acestui interes.

La 21 septembrie 1939, în timp ce se afla la Princeton, Thomas Mann a notat bunăoară: „Reportajul radiofonic al lui Swing[59] despre România, Rusia, Germania, drama francezăetc.; încurajator. Asasinarea primului ministru român[60], guvern militar antinazist”. Joi, 1 februarie 1940, însemna: «Nation» despre războiul propagandistic. În Balcani, şi în special în România, se crede ca Germania a pierdut de pe

---

59 Ziaristul Raymond Gram Swing era, atunci, un comentator foarte cunoscut şi bine informat. Cum, atât înainte cât şi după Primul Război Mondial, fusese corespondent la Berlin şi cunoştea amănunţit situaţia din Germania, Thomas Mann avea mare încredere în judecăţile sale.

60 Era vorba, desigur, de uciderea de către legionarii aflaţi în slujba Berlinului a primului ministru Armând Călinescu şi nu.. Her- mann Călinescu, cum i-a transcris numele editorul Jurnalului lui Thomas Mann.

acum războiul”. Dar vineri, 24 iunie 1940, nota îngrijorat: „În România, fascism deschis sub Carol, care a pus în libertate Garda de Fier şi a inclus în guvern membri ai acesteia11. Iar vineri, 6 septembrie 1940, în timp ce se afla la Brentwood, remarca: „Fuga regelui român. Dictatura Gărzii de Fier care, se înţelege, face ravagii11.

Între timp, corespondase cu scriitorul Joachim von Kürenberg, la Dubrovnik, în Iugoslavia, în legătură cu un personaj episodic de origine română din romanul *Lotte la Welmar*.

Cititorii acestuia îşi amintesc, poate, că undeva, în capitolul şase, în cursul convorbirii dintre Lotte şi August von Goethe, cea dintâi se informează: „Contele Elbing n-a luat cumva de soţie o prinţesă din Moldova?...11

Citind şi el această frază, von Kürenberg crezuse că trebuie să... conteste soţiei lui Elbing calitatea de prinţesă şi-şi sprijinise argumentarea pe datele ei biografice. Deoarece contesa Elbing a trăit aievea.

Încât, dacă putem ignora în toată liniştea natura întâmpinării lui von Kürenberg, se cuvine totuşi să precizăm cine a fost în realitate personajul, ceea ce ne permite să ne încredinţăm încă o dată despre acribia cu care se documenta Thomas Mann.

Contesa de Elbing, a fost, de fapt, Ruxandra Sturdza (1794 – 1854), fiica lui Scarlat Sturdza şi sora lui Alexandru Sturdza şi deci coborâtoare a unei vechi familii boiereşti şi domneşti din

Moldova, ceea ce îl putea îndreptăţi pe scriitor să o considere „prinţesă din Moldova.11 Pe contele Elbing l-a cunoscut în cursul unei vilegiaturi la Baden-Baden. Ruxandra Sturdza a fost domnişoară de onoare a ţarinei Elizabeta a Rusiei şi s-a bucurat de încrederea ţarului Alexandru I. în ultima parte a vieţii s-a consacrat, mai ales, operelor de binefacere, la Odessa şi pe moşia Manzari. A avut şi oarecari ambiţii literare, dar mai puţin afirmate ca acelea ale fratelui ei.

În următorul capitol vom vedea, însă, cum cartea unui alt român, de astă dată a unuia cu o existenţă extrem de aventuroasă, i-a furnizat lui Thomas Mann însăşi ideea ultimului său roman.

UN IZVOR ROMÂNESC AL ULTIMULUI ROMAN

La fel cum se întâmplă cu toţi marii creatori, şi în cazul lui Thomas Mann critica şi istoria literară au fost, în chip firesc, încercate de ispita de a stabili înrâuririle ce au prevalat în formaţia sa spirituală sau izvoarele ce au putut servi drept impulsuri primare pentru clocotitoarele şuvoaie ale gândirii şi creaţiei sale artistice.

În ambele aceste privinţe, exegeţii operei lui Thomas Mann au fost, de altfel, generos serviţi de înseşi mărturisirile scriitorului care, în cursul anilor, a evocat în repetate rânduri afinităţile sale elective sau sursele directe utilizate ca material brut, sau ca liant în monumentalele sale construcţii epice.

Într-adevăr, există sute de referiri ale lui

Thomas Mann la geneza operelor sale, la perioada lor de gestaţie, la lecturile în care se cufunda înainte sau în timp ce lucra la ele. Mai mult, el părea chiar să încerce o anume, secretă, ironică plăcere în a-şi etala bateriile, ceea ce denotă, desigur, pe de o parte o remarcabilă probitate intelectuală, dar pe de alta şi o ascunsă, discret savurată conştiinţă despre formidabila superioritate a propriei reuşite în comparaţie cu modelele utilizate. De aceea, uneori, el nu ezita să vorbească chiar despre un aşa-numit principiu al montajului existent în operele sale, să amintească de un „soi de superioară transcriere", la care apela încă de la începuturile sale scriitoriceşti. Astfel, într-o scrisoare către Theodor W. Adorno, datată 30 decembrie

1945, el îi mărturisea, de pildă, cum, pentru a descrie boala micului Hannno Buddenbrook, se folosise de articolul despre tifos dintr-un dicţionar de conversaţie (*Konversations Lexicon*) pe care îl copiase întocmai. Şi de ce ar fi ezitat s-o facă, când apropierea între un articol de dicţionar şi un capitol din *Familia Buddenbrook* nu putea decât să pună şi mai bine în evidenţă tocmai harul artistului în stare să înalţe splendide şi perene catedrale ale spiritului din materiale amorfe sortite unei rapide, inexorabile caducităţi!

Şi, tot din acelaşi motive probabil, când – la solicitarea unor prieteni, admiratori sau cercetători – era rugat să dea lămuriri asupra unor izvoare utilizate cu zeci de ani înainte,

Thomas Mann nu şovăia să se supună la adevărate eforturi spre a-şi împrospăta memoria, mai cu seamă că, prin plecarea din Germania, pierduse cea mai mare parte a bibliotecii sale. Nu înţelegea să lase, însă, astfel de întrebări fără un răspuns, fie el şi aproximativ. „Îmi amintesc, totuşi, de o lucrare de biologie”, afirma Thomas Mann în 1940, referindu-se la perioada când lucrase la *Muntele vrăjit*, „pe care am studiat-o atunci, dar nu mai pot numi nici autorul, nici titlul. Ştiu însă sigur”, ţinea el, în schimb, să adauge, „că cineva, un necunoscut, mi-a trimis atunci o carte despre masonerie pe care am utilizat-o în disputele francmasonice dintre Naphta şi Settembrini. […] îmi amintesc apoi că am citit o carte despre Evul Mediu, care a jucat un anume rol în ideile dezvoltate de Naphta”. Iar când mai avea la îndemână sursele, cum era cazul cu *Iosif şi fraţii săi*, aşternea o întreagă listă de autori şi titluri. Deşi, îşi informa tot el corespondentul, „o particularitate a spiritului meu mă face să uit uimitor de repede aceste mijloace artistice, ba până şi cunoştinţele pe care ele mi le-au oferit, îndată ce şi-au îndeplinit misiunea, au intrat într-o lucrare, au fost prelucrate şi s-au topit în ea, ele îmi dispar din minte şi din faţa ochilor de parcă nici n-aş vrea să mai ştiu de ele”.

Şi, de altfel, era şi cât se poate de firesc să se întâmple aşa, de vreme ce în fiecare nouă carte Thomas Mann aborda alt registru şi altă specie literară. Cu *Familia Buddenbrook* făcuse tabloul

unei societăţi, cu *Tonio Kroger* nuvela unei stări de spirit, *Tristan* se voise o burlescă, *Alteţă regală* o comedie – şi, împreună cu alte exemple ce stau la îndemâna oricui

— Toate laolaltă confirmă permanenta disponibilitate a scriitorului către mereu alte deschideri şi noi experienţe atât în plan ideatic cât şi în acela al virtuozităţii stilistice.

Această turnură a spiritului lui Thomas Mann izvora din permanenta sa aspiraţie către mari exemple din literatura universală care, la un moment dat, îi păreau înrudite cu propriile intenţii sau – cum spunea chiar el – din aspiraţie către „prototipuri a căror contemplare îl bine dispune [pe autor n.n.] şi către care el năzuieşte” (vezi scrisoarea către Ida Herz din 6 septembrie 1953).

În felul acesta, tot mulţumită lui Thomas Mann, ştim cu certitudine şi modelul pe care l-a avut el în vedere atunci când a început să lucreze la *Mărturisirile escrocului Felix Krull*. Ceea ce ne scuteşte, evident, de supoziţii, de conjecturi care, în astfel de cazuri, pot fi uşor falacioase. Într-adevăr, în 1923, în corespondenţa lui cu Felix Bertaux, un binecunoscut germanist din perioada interbelică, el i-a relatat cum, înainte de Primul Război Mondial, lucrase la două romane: unul cu minuţioase analize psihologice şi referiri politice, filosofice şi pedagogice, cu titlul *Muntele vrăjit* şi marcând tentativa sa de a reînnoi „romanul de educaţie”, şi un altul care, „persiflând autobiografia Goethe can-rousseau-istă”, cu

tendinţele ei moralizatoare, a narat aventurile unui escroc şi şoarece de hoteluri. Această idee i se păruse, pentru a uza tot de cuvintele sale, „plină de comic”, iar lucrarea la care se înhămase „cea mai personală”, întrucât urma să exprime poziţia lui faţă de tradiţie, poziţie deopotrivă „afectuoasă şi critică”. Este un subtext ce se vădeşte, de altfel, chiar din titlul lucrării: *Die Bekenninisse des Hochstaplers Felix Krull*. Căci în germană, celebrele *Confessions* ale lui Rousseau au fost traduse tocmai prin *Bekenninisse*. Iar cine a citit *Felix Krull* ştie cât se poate de bine că întreaga naraţiune e învăluită în graţia volatilă a rococo-ului, o artă menită să farmece şi să celebreze parcă însuşi triumful iluziei. Dar, pentru ca parodia autobiografiei rousseau-ist-goetheene să fie reuşită, ea trebuie să mimeze neapărat construcţia şi stilul modelului adoptat. Şi, într-adevăr, oricine poate recunoaşte, fără greş incontestabila înrudire dintre parodie şi arhetip. În ambele cazuri, de pildă, evenimentele sunt consemnate nu în ordinea lor firească, cronologică, ci selectate şi dispuse doar după bunul plac al autorilor, ce şi-au arogat dreptul de a decide asupra valorii şi importanţei lor. Cu alte cuvinte, şi o dată mai mult, *Poezie şi adevăr*! La fel cum şi în plan stilistic se impun, de la prima privire, în *Felix Krull* calchierile unor turnuri tipice pentru literatura memorialistică a secolului al XVIII-lea. Capitole ce încep cu invocări directe adresate prezumtivului lector: „Cititorule

necunoscut! Nu fără a fi lăsat mai întâi deoparte condeiul cel sprinten…” sau „Mă va crede cineva că în acea noapte…”, ori: „Observ, totuşi, pe chipul cititorului grija că aş fi uitat în mod cu totul uşuratic de consecinţele atât de diverse…” Apoi expresii menite să trezească sensibilitatea cititorului, presupus neapărat gata să se înduioşeze de suferinţele eroului şi de aceea simţitor la sintagme ca: „torentul lacrimilor”, „muzica cea mai sublimă”, „cel mai îndatoritor respect”. Ori sentinţe chemate să dovedească adânca înţelepciune a naratorului şi marea-i experienţă de viaţă, deci cugetări ca: „Nimeni nu înţelege ceea ce nu are din naştere şi nu doreşte ceea ce nu i se potriveşte…”, sau: „Sărăcia, cum bine se spune, nu este o ruşine, dar asta e doar o vorbă. Fiindcă este cât se poate de înspăimântătoare pentru cei ce au parte de ea” – adică mostre caracteristice şi pentru stilul de cancelarie din *Poezie şi adevăr* sau din *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*.

După cum se vede, deci, intenţiile lui Thomas Mann, atunci când a început să scrie *Felix Krull*, erau cât se poate de clare. Dar impulsul care le-a generat i-a fost oferit, indubitabil, din afară. Şi anume de lectura memoriilor unui faimos aventurier al vremii, pe numele său adevărat George Manolescu, dar operând în fauna marilor hoteluri, a saloanelor mondene sau a sălilor de joc sub apelaţiunea mai sonoră – şi mai adecvată cadrului – de „prinţul Lahovary”. Aceste memorii

apăruseră în 1905. Dar impresia pe care ele au produs-o asupra scriitorului trebuie să fi fost cu adevărat foarte puternică, de vreme ce ecourile ei aveau să stăruie vii şi opt ani mai târziu, în 1913, când

— Constatând o netă deplasare a preferinţelor publicului dinspre literatura de ficţiune spre cea memorialistică – Thomas Mann avea să remarce, de pildă, în *Prefaţă la romanul unui tânăr decedat* (Vorwort zu dem Roman eines Jungverstorbenen): „Astăzi, când un val de proaspăt editate memorii şi culegeri de scrisori, când de la Cellini la Casanova şi de la Casanova la amintirile acelui scânteietor domn Manolescu (*„jenes glänzenden Herrn Manolescu*”) pe care, după cât se aude, o mare editură modernă se pregăteşte să le publice într-o nouă ediţie, tot ce este publicaţie primară, directă şi documentară are asigurate tiraje de masă…”

Aşadar marelui scriitor nu i se părea defel hazardat şi nu şovăia defel să alăture, sub raportul interesului artistic, operele lui Cellini şi Casanova de suvenirurile cavalerului de industrie Manolescu. Şi avea să-şi expliciteze interesul pe care acestea din urmă i le-au stârnit şi după mai bine de două decenii, mai exact în 1930, când în autobiografia sa *Lebensabriss* a afirmat: „După ce am lăsat deoparte *Alteţă regală*, am început să scriu *Mărturisirile escrocului Felix Krull*, un proiect curios către care, cu mulţi ani în urmă, am fost îmboldit de lectura memoriilor lui Manolescu.

Era vorba, evident, de o nouă variantă a motivului artei şi artistului, de psihologia unui mod de existenţă neverosimil şi iluzoriu”. În fine, mai există şi o altă declaraţie neechivocă a lui Thomas Mann asupra relaţiei dintre *Felix Krull* şi memoriile lui Manolescu, provenită dintr-o perioadă posterioară cu aproape un sfert de veac faţă de cea precedentă. O aflăm într-un răspuns, datat 6 august 1954 şi adresat cercetătoarei Eva Schiffer de la Universitatea din Massachusetts (Statele Unite). Vizibil marcat acum de povara vârstei şi de avatarurile unei existenţe ce numai liniştită nu fusese, scriitorul s-a văzut atunci silit s-o dezamăgească pe amintita cercetătoare, scriindu-i: „Din păcate, nu pot să vă spun unde au apărut memoriile lui Manolescu. Cartea care, acum mai bine de patruzeci de ani, mi-a dat într-adevăr primul impuls pentru *Felix Krull* a rămas la München şi de atunci n-am mai văzut-o niciodată. Dar cred că New York Central Library sau, în orice caz, «The Library of Congress» din Washington, care are totul, vă pot da informaţia cerută11. Pentru noi, însă, acest răspuns este cât se poate de reconfortant, întrucât confirmă, o dată în plus, însemnătatea pe care acest izvor românesc a avut-o pentru geneza ultimului roman al marelui scriitor.

Graţie investigaţiilor întreprinse de profesorul Hans Wisling, directorul „Arhivei Thomas Mann11 din Zürich (şi, în această calitate, conservatorul unei mari moşteniri literare rămase

de pe urma scriitorului) ştim, de altminteri, astăzi, mult mai multe lucruri decât îşi putea aminti acesta în amurgul vieţii. Putem stabili, de pildă, momentul când s-a gândit el prima oară să abordeze tema escrocului – şi anume în anul 1906 –, cum s-a fixat asupra numelui pe care i l-a dat acestuia şi, mai ales, cine i-a atras luarea aminte asupra memoriilor lui Manolescu. Într-adevăr, dintr-un schimb de scrisori între Thomas Mann şi scriitorul Kurt Martens, autor care a utilizat, după propria-i mărturie (vezi: *Schonungslose Lebenschronik* München, 1924, vol. II, p. 44), unele sugestii din amintirile aventurierului Manolescu în nuvela *Soţii Kumiński*, s-ar părea că el a fost cel care i-a semnalat lui Mann existenţa insolitelor memorii. Deşi acesta din urmă a putut avea şi multe alte prilejuri să afle despre ele, anume din nenumăratele comentarii cu care presa germană le-a însoţit şi salutat apariţia. Şi care, de multe ori, nici nu erau comentarii, ci adevăraţi ditirambi. Într-adevăr, o seamă de cronicari ai celor mai răspândite cotidiene berlineze ale epocii nu s-au dat atunci în lături să le califice ba drept „un document pentru istoria omului, iar, prin lărgimea vederilor şi însemnătatea lor culturală şi istorică, deloc mai prejos decât memoriile lui Casanova11, ba ca „pe confesiunea unui geniu”, a cărui valoare etică poate fi recunoscută abia atunci când, îndărătul diverselor întâmplări, ştim să întrevedem legile imuabile ale cauzalităţii, ca pe un apel către omenirea cultivată11, ca pe „un

adevărat tezaur pentru procurori, avocaţi, judecători, medici, psihiatri şi filosofi11, ori, în fine, chiar ca pe „o carte pentru care asemănarea cu *Gil Blas* al lui Le Sage, cel mai celebru roman picaresc, este o impietate11.

Dar cine a fost, totuşi, acest Manolescu, despre care în propria-i patrie nu se mai ştie acum mai nimic şi al cărui nume a fost repus în circulaţie, în ultimii ani, mai întâi de cercetători din Elveţia, Germania şi Statele Unite ale Americii?

Şi ce e cu memoriile sale din care în marile biblioteci româneşti nu există – după ştiinţa noastră – decât primul volum? Pentru că, de fapt, sunt două, cu titluri distincte şi apărute, la un interval de câteva luni unul de altul, în editura Paul Langenscheidt din Berlin, în acelaşi an: 1905.

Nu avem aici nici intenţia, nici posibilitatea de a pune în lumină toate avatarurile unei existenţe pe cât I de tumultuoase pe atât de reprobabile, dar trebuie să pomenim măcar de câteva dintre ele pentru a înţelege vâlva stârnită mai întâi de personaj şi apoi de ipostaza, total neaşteptată, de memorialist.

Aşadar, născut în 1871 la Ploieşti, în familia unui mic moşier şi căpitan de cavalerie în retragere, pe nume Balasache Manolescu, junele George nu se simte defel atras de învăţătură; în schimb, fire voluntară şi mândru, după o sancţiune disciplinară suferită la Şcoala de marină din Galaţi, îşi ia lumea în cap şi fuge la

Constantinopol. Repatriat de legaţia română, fuge pentru a doua oară, în 1887, de astă dată la Atena unde, pentru a-l convinge pe ministrul român de acolo să-i înlesnească o dată mai mult întoarcerea în ţară, căci nu izbutea să-şi facă niciun rost, îşi trage un glonţ în piept chiar în biroul diplomatului.

Un an mai târziu, pleacă din nou şi, după multe peripeţii, ajunge, în fine, la Paris, ţinta mult visată, cu gândul să contracteze o căsătorie avantajoasă care să-i îngăduie un trai uşor, scutit de griji. Mânat de această idee, ce avea să-i domine, de fapt, toată existenţa-i de aventurier internaţional şi pentru a-şi crea aparenţele necesare încheierii unui astfel de mariaj şi a pătrunde repede în „lumea bună", el trebuia: însă mai întâi să-şi construiască măcar decorul a ceea ce voia să pară. Cu alte cuvinte, o alură de tânăr ca atare, elegant şi generos, primit în societate şi familiarizat cu ea. Manolescu nu ezită prea mult asupra mijloacelor care să-i permită să-şi atingă ţelul şi se lansează în furtul de bijuterii a căror vânzare – socotea el – îi poate aduce curând banii râvniţi. Dar – cruntă dezamăgire – e prins şi, la 11 iunie 1890, se alege cu o primă condamnare la patru ani de închisoare, pe care o şi ispăşeşte la Gaillon, în departamentul Eure.

Revenit în 1894 la Paris, beneficiază de o parte din moştenirea maternă şi, stăpân pe 14.000 de franci

— Sumă mare la vremea aceea – pleacă la

Monte Carlo să-şi încerce norocul. Pierde, însă, cea mai mare parte din bani, iar cu restul pleacă la Halifax, în Canada, unde recâştigă, la jocul de cărţi, 17.000 de dolari, ceea ce îi permite să se prezinte apoi, la Chicago şi Boston, drept „prinţ de Padua” şi „duce de Otranto” – tot cu gândul să pună mâna pe o moştenitoare avută. Nu izbuteşte însă şi, făcând un ocol prin Hawaii şi Japonia, îşi încearcă norocul în Anglia. Unde nu reuşeşte decât să-şi piardă iar banii la cărţi, comite un furt de bijuterii, e demascat şi ispăşeşte o pedeapsă de şase luni închisoare.

Din Anglia se duce la Nisa, câştigă mai întâi – evident, tot la cărţi – 250.000 de franci, pe care îi pierde însă la fel de repede, săvârşeşte un nou furt de bijuterii şi se pricopseşte cu alte optsprezece luni de închisoare la Nîmes.

În 1897 cunoaşte în tren o contesă – autentică – cu care, în fine, se căsătoreşte. În 1898, tinerei perechi i se naşte o fetiţă. Dar, cum contesa poseda doar speranţa unei viitoare moşteniri, iubitorul soţ hotărăşte să plece la Cairo, unde – stăpân cum era pe cunoaşterea mai multor limbi – nădăjduia să obţină un post de conducere într-un mare hotel. Până să ajungă totuşi în Egipt, în cursul unei opriri la Lucerna, comite iar un furt, fuge şi e arestat tocmai la Frankfurt-pe-Main. Extrădat în Elveţia, unde îl aşteaptă o pedeapsă foarte aspră, Manolescu hotărăşte să simuleze nebunia; pus sub observaţie medicală, izbuteşte să se prefacă atât de bine şi să ducă de nas tot soiul

de psihiatri, încât e declarat iresponsabil şi, în loc de zece ani detenţie grea, se alege doar cu şase luni de închisoare corecţională. Însă şi fără soţie, care divorţează.

În septembrie 1900 iese din închisoare şi pleacă glonţ la Philadelphia, unde un tăinuitor, căruia îi trimisese prada furată la Nisa, îi înşelase încrederea, neexpediindu-i contravaloarea convenită. îl găseşte, îl ameţeşte cu o ţigară în al cărei tutun amestecase opiu, îi subtilizează bijuterii în valoare de 800.000 de franci şi le vinde la Bremen pentru 300.000 de mărci.

După care descinde, o dată mai mult, la Paris, atras de Expoziţia Universală din acel an, apoi la Boulogne-sur-Mer, unde face cunoştinţă cu o tânără, bogată şi frumoasă văduvă americană cu care-şi dă întâlnire la Berlin. Până una-alta, însă, revine la Paris unde, cu obişnuita-i facondă şi cu uimitoarea-i dibăcie de a mima comportamentul „înaltei societăţi”, dar mai cu seamă cu banii proveniţi din furtul de la Philadelphia, duce un trai de mare senior sub numele de „prinţul Georges Lahovary”. Cheltuielile nebuneşti pe care le face îi impun, însă, să-şi completeze veniturile. Cazinoul din Spa, celebru în acea vreme şi unde câştigă din prima zi 155.000 de franci, îl scoate din încurcătură. Încât, odată ajuns la Berlin, spre a o găsi pe frumoasa americancă, îşi poate permite să continue o existenţă extrem de costisitoare – echipaje luxoase, lachei în livrele cusute cu aur, secretar, curier

— Dar care în scurt timp îl face să dea iar de fundul sacului. Şi, pentru a nu o pierde pe bogata americancă, recurge la vechile expediente: furturi din luxoasele hoteluri Bristol şi Kaiserhof. Dar neprevederea unui amic de ocazie căruia, din mărinimie îi încredinţase spre vânzare câteva bijuterii din proaspăta-i pradă, pune poliţia pe urmele lui şi, la

1 iunie 1901, e încarcerat la închisoarea Moabit.

Simulează din nou nebunia, încât între 1 octombrie şi 11 noiembrie 1901 e pus sub o atentă supraveghere medicală la spitalul Charite din Berlin, unde îi convinge, din nou, pe psihiatri că e realmente alienat mintal, încât la 28 mai 1902 e internat, pe termen nelimitat, în ospiciul din Herzberge. Se satură, însă, repede de rolul de nebun şi, în ciuda unei paze foarte severe, evadează în 1903 şi – prin Viena şi Budapesta – izbuteşte să ajungă, la sfârşitul aceluiaşi an, la Bucureşti.

Se înţelege, această expunere nudă şi foarte rezumativă a faptelor nu poate da toată măsura personajului, dar asupra resorturilor sale interioare, a psihologiei sale vom avea prilejul să stăruim ceva mai încolo.

Oricum cert este că, ajuns în Bucureşti numai cu ce avea pe dânsul – adică haine furate dintr-un hotel german, după evadare, căci din ospiciu fugise în uniforma pensionarilor acestuia – Manolescu nu se pierde nici de astă dată;

precedat de bine întemeiata-i faimă universală, se pricepe să atragă asupră-i atenţia lui Constantin Miile, directorul ziarului „Adevăru111 care, jurnalist experimentat, sesizează şi el numaidecât ce vână de aur poate însemna Manolescu pentru tirajul publicaţiei sale. Şi, începând de duminică 7 decembrie 1903, ziarul „Adevăru111 începe să publice un lung interviu cu aventurierul, interviu semnat R. Porter (adică: Reporter) şi din al cărui preambul citǎm:

„Cine n-a auzit de aventurile lui Manolescu, falsul prinţ Lahovary? Presa din lumea întreagă s-a ocupat de isprăvile acestui om demn de cel mai senzaţional roman, real şi autentic. Manolescu şi-a câştigat, prin aventurile extraordinare, o celebritate internaţională, tristă ce-i drept, dar nu mai puţin celebritate”.

Cu un uimitor cinism, intervievatul îşi etalează şi amănunţeşte escrocheriile şi furturile, dar, cu acelaşi prilej, aflăm din pana reporterului şi descrierea aiurii şi aplombului lui Manolescu, desigur două din atuurile sale capitale.

„Când îl vezi pe Manolescu pentru prima oară”, relatează jurnalistul bucureştean, „e imposibil să nu te frapeze distincţiunea care se degajă din toată persoana sa. E în vârstă de 33 de ani, dar totuşi nu-i dai decât 28; brun, cu nişte ochi adânci, negri, pătrunzători, de o statură mai mult înaltă; un păr moale, negru, aşezat în mod ireproşabil, mustăţi negre pe nişte buze de o delicateţe femeiască, printre care apare o dantură

ireproşabilă, în sfârşit un exterior ce respiră fineţe şi un aer de nobleţe clasică. Manolescu e dotat cu calităţi fizice cărora nu le lipseşte mult până la desăvârşire. Are o voce simpatică, se exprimă cu eleganţă, îşi însoţeşte cuvintele cu gesturi şi mişcări de o manieră aristocratică şi are un zâmbet particular căruia, poate, Manolescu îi datoreşte în mare parte momentele de succes în calea primejdioasă ce a apucat-o.

Manolescu vorbeşte la perfecţie limbile franceză, germană, engleză, italiană şi spaniolă. Când vorbeşte româneşte, găseşte cu greu cuvintele şi se exprimă cu acel accent caracteristic parizienilor”.

Interviul a apărut în pagina întâi, în patru numere consecutive ale ziarului „Adevărul”. Interesantă este şi partea finală, cu subtitlul: „În Bucureşti – ce va face Manolescu”.

„Cunosc la perfecţie şase limbi moderne”, arată aventurierul, „şi sper, cu ajutorul lor, să-mi găsesc o ocupaţiune onorabilă în ţara pe care o iubesc şi în care vreau să mă stabilesc. Vreau să rup cu trecutul şi să uit urâtul vis, himera pentru care am îndurat atâta. Dacă, în sfârşit, m-am hotărât să destăinuiesc tot trecutul meu în public e tocmai pentru că sunt sincer în inienţiunile mele şi nu am de cine să mă feresc. Sper că, în ţara mea, unde n-am comis nicio faptă rea, cu cunoştinţele, cu experienţa de om care a făcut şcoala vieţii şi cu munca mea să trăiesc în mod cinstit. Lepădând pielea de aventurier, am spus

ultimul cuvânt acestei cariere în care orbul noroc n-a voit să mă favorizeze. Voi fi mulţumit să-mi câştig o existenţă modestă, căci am renunţat pentru totdeauna la ambiţiuni mari. Sunt sătul de plăceri, de lux şi... de suferinţe. Actualmente locuiesc într-o modestă odaie de la hotel English, camera nr. 68, şi când voi găsi o mică ocupaţiune şi liniştea necesară, îmi voi scrie memoriile [cum avea s-o facă şi Felix Krull – n.n.] pe care am intenţia să le tipăresc şi să le public într-un volum în limba germană. Ideea asta mi-au dat-o diverşi ziarişti şi oameni de litere din străinătate. O, vă asigur, am de povestit multe, multe lucruri interesante, căci prin multe am trecut în cei 13 ani de aventuri. Şi nota bene, numai fapte controlabile şi exacte.11

Nu ştim cine-l sfătuise să-şi publice amintirile în străinătate, şi îndeosebi în limba germană, dar Constantin Miile a avut, se pare, argumente destul de convingătoare, desigur sunătoare, ca să-l determine pe Manolescu ca, mai întâi, să împărtăşească cititorilor români ceea ce avea de gând să dea publicităţii peste hotare. Şi cum directorul „Adevărului11, ziar de seară, pregătea tocmai şi publicarea unui ziar popular, de mare tiraj, cu titlul „Adevărul de dimineaţă11 (cotidian care mai târziu avea să-şi spună, simplu, „Dimineaţa11 şi să apară până în 1938, când a fost interzis de guvernul Goga-Cuza), el a hotărât să lanseze noua publicaţie chiar cu amintirile lui Manolescu, al cărui lung interviu stârnise,

probabil, interesul scontat de redacţie.

Şi astfel, la 17 iunie 1904, o pagină specială din „Adevăru111, tipărită cu litere de afiş vestea cu accente sortite, parcă, să meargă la inimă personajelor caragialeşti ale vremii – Lache şi Mache, Mitică şi Bibicu sau Veta şi Ziţa, ori doamnele Piscupescu şi Sachelarescu – mari amatoare de emoţii şi senzaţii tari:

„La 1 februarie 1904, «Adevărul de dimineaţă» va începe publicarea senzaţionalului roman / Aventurile prinţului Lahovary / Povestite de el însuşi / Povestire autentică a tuturor peripeţiilor prin care a trecut un român în carne şi oase / Alexandru [şic!] Manolescu şi care aventuri încep de la vârsta de 14 ani. / „Prinţul Lahovary11 / Astăzi regretând tot ce a făcut se spovedeşte tuturor, şi din întreaga povestire reiese morala sănătoasă / Nu faceţi ca mine /

Dar în acelaşi timp prin povestirea celor păţite de el, extraordinare şi dramatice întâmplări, prin varietatea lumilor ce a cutreierat şi situaţiile prin care a trecut, interesează până la lacrimi pe cititori. /Aventurile Prinţului Lahovary / duc pe cititor în marile centre ale lumii / Constantinopole, Marsilia, Paris, Lucerna, Zürich, Berlin, Tokio, New York etc. etc. /Pretutindeni el aruncă aurul cu pumnul şi de pretutindeni are / dureroase amintiri ale zilelor petrecute în închisorile tuturor / ţărilor şi mai la urmă în casa de nebuni Herzberge din Berlin / de unde fuga lui a făcut acum câteva luni o senzaţie / europeană/. Aventurile prinţului

Lahovary sunt deci menite să fie citite cu pasiune de toată lumea în / noul ziar care va apărea la 1 februarie 1904 / Adevărul de dimineaţă / ziar popular de informaţiuni şi de reportaj telegrafic".

Acest insert, ce a urmat şi a precedat altele, în redactări la fel de bombastic-naive era, însă, probabil pe gustul timpului, de vreme ce Constantin Miile, altminteri om cultivat şi de bun simţ, dar şi gazetar cu mult fler, îl concepuse sau găsise că e bine să fie conceput astfel, în orice caz, concurenţii săi din presă au intuit şi ei ce plus de cititori putea aduce noului ziar publicarea acestor amintiri şi s-au străduit să le diminueze dinainte efectul. Oficiosul Partidului Naţional-Liberal, ziarul „Voinţa naţională", a găsit, pe de altă parte, că era un prilej nimerit să-şi discrediteze permanentul adversar politic care era Miile. Şi, la 22 ianuarie, într-o notiţă veninoasă publicată în rubrica „Presa noastră" a acestui ziar, se putea citi de pildă: „... după câte aflăm, prinţul Lahovary (escrocul Manolescu) a fost angajat de d.

Miile, nu numai ca să-şi scrie pentru «Adevărul» escrocheriile, dar şi să colaboreze zilnic la redactarea organului sionist-bizantin". (De ce sionist, de ce bizantin? E greu de spus. De altfel, diversiunea xenofobă n-a avut niciodată vreo noimă...). Evident, „Adevăru111 n-a rămas dator cu răspunsul şi a replicat acid: „Ce vor fi *Aventurile prinţului Lahovary* [...] cititorii noştri vor şti când se va începe publicarea, precum şi

dacă scrierea aceasta, care începe cu capitolul *Nu faceţi ca mine* este morală sau nu.

Ceea ce, însă, n-ar trebui să se vorbească la *Voinţa Naţională* ar fi să nu se prea deschidă vorba de colaborarea escrocilor, fiindcă, între altele, am fi nevoiţi să amintim de o prea sârguincioasă colaboraţiune a *Ocnaşului Mărgăritescu*. Şi să se observe bine că această colaboraţiune n-a fost o simplă povestire de aventuri ale unui om pocăit şi dispus să-şi câştige existenţa în chip onest, dar de o infamă întovărăşire intelectuală cu un ocnaş, pentru a fabrica acte şi mărturii false contra unui fost înalt prelat al ţării”.[61]

Oricum, publicarea amintirilor aventurierului Manolescu a putut fi – cine ar fi bănuit-o – şi un pretext de polemică… politică! Ceea ce ne interesează, însă, acum este doar că ele au apărut zilnic în foiletonul noului ziar „Adevărul de dimineaţă”, de la 1 februarie 1904 şi până la 18 aprilie acelaşi an.

Cum de au ajuns, totuşi, ele la cunoştinţa editorului Paul Langhenscheidt din Berlin? Explicaţia ne-o furnizează ultimul apendice al ediţiei germane din *Ein Furst der Diebe* –

---

61 Aluzie la campania de o violenţă rar egalată purtată, în 1896, de oficiosul partidului Naţional Liberal împotriva mitropolitului primat Ghenadie Petrescu, caterisit atunci de Sinod la injoncţiunile guvernului prezidat de Dimitrie Sturdza. Printre alte acuzaţii formulate de „Voinţa naţională" a fost şi aceea că Ghenadie Petrescu ar fi fost implicat într-o crimă împreună cu ocnaşul Mărgăritescu, ale cărui declaraţii au fost preluate întocmai de ziar, fără beneficiu de inventar.

Mémoiren (Un prinţ al hoţilor – Memorii). El este redactat de un avocat german din Bucureşti, pe nume Kutschbach, care relatează cum l-a cunoscut pe autor în redacţia ziarului „Adevărul”, cum l-a convins să-şi scrie memoriile, deşi – cu câteva rânduri înainte – recunoscuse că „deputatul Constantin Mille” îl însărcinase pe Manolescu „să descrie câteva episoade din viaţa-i agitată”. Oricum, faptul că editorul Paul Langenscheidt a publicat datele oferite de Kutschbach despre Manolescu ne poate îndreptăţi să credem că tot prin intermediui lui a ajuns şi în posesia textului amintirilor scrise iniţial – dacă e să ne bizuim pe mărturia avocatului – în franţuzeşte şi apoi traduse în germană. Ceea ce nu stă, însă, în picioare în afirmaţiile lui A. Kutschbach e că în „Adevărul” Manolescu a publicat doar câteva episoade şi că editorul german i-a tipărit textul integral. O comparaţie între cele două texte ne arată că volumul *Ein Furst der Diebe* este o reproducere a textului apărut în „Adevărul de dimineaţă”, dar expurgat de unele pasaje, în speţă de stigmatizarea, de către Manolescu, a cruzimii paznicilor ospiciului Herzberge şi de micul capitol introductiv „Nu faceţi ca mine”, în care aventurierul, urmând, probabil, o sugestie moralizatoare a redacţiei bucureştene, afirmase: „pentru noi, fiii acestei cloşte cu ouă de aur care se numeşte România, noi locuitorii unui pământ atât de fecund, e o greşeală de neiertat să ne părăsim ţara pentru a merge să ne încercăm

norocul aiurea, de vreme ce avem la noi acest noroc al solului român, avem şi această forţă intelectuală, dacă nu superioară, cel puţin egală oricărei alte ţări din lume”. De asemenea, în textul german capitolul privitor la şederea lui Manolescu în Japonia este plasat la locul cerut de succesiunea în timp a evenimentelor şi nu la urmă, cum a fost publicat în „Adevărul de dimineaţă”, probabil din cauza unei scăpări a autorului îndreptată ulterior.

Cel de-al doilea volum al memoriilor lui Manolescu, apărut la numai câteva luni după primul – şi tocmai datorită succesului de librărie înregistrat de acesta, succes care îngăduise editorului să tragă, la foarte scurte intervale, una după alta câteva ediţii – s-a datorat, însă, exclusiv iniţiativei lui Paul Langenscheidt. Acesta s-a deplasat special în Statele Unite – unde se stabilise între timp Manolescu, căci, „după căutări şi aşteptări zadarnice” (cuvintele sale – n. n), în cursul cărora nu izbutise să zdruncine fireasca neîncredere suscitată atât de persoana sa, cât şi de brusca-i pocăinţă, părăsise din nou meleagurile natale. Deci în S.U.A. l-a convins editorul german pe proaspătul autor să revină în Europa (şi anume în Italia, unde nu săvârşise niciun delict şi, ca atare, nu era urmărit de poliţie) şi să scrie o continuare la *Ein Furst der Diebe*. Această continuare a fost, de fapt, aceea care i-a furnizat, mai ales, lui Thomas Mann, materia primă pentru creionarea figurii lui Felix Krull. Căci, dacă *Ein Furst der Diebe* se mulţumise doar să relateze

tribulaţiile lui Manolescu, cel de-al doilea volum – intitulat *Gescheitert* (Naufragiat, eşuat) – este o explicaţie „dinăuntru" a celor întâmplate, o motivare a acţiunilor aventurierului şi – cum a dorit editorul – un „document omenesc" destinat să satisfacă, fenomen subliniat, şi de Thomas Mann, gustul tot mai marcat al publicului epocii pentru biografii şi lucrări documentare, în dauna literaturii propriu-zise, a operelor de ficţiune şi a intrigilor lor.[62]

*

Şi, cu adevărat, ceea ce l-a interesat pe Thomas Mann în memoriile lui Manolescu nu a fost atât viaţa agitată a acestuia, cât mai ales psihologia aventurierului, insolita opoziţie şi, în acelaşi timp, conjugarea dintre a *fi* şi a *părea*, dintre existenţa ascunsă şi cea afişată, conştient asumată de autorul lui *Gescheitert*. Care avea, în plus, şi o surprinzătoare capacitate de a intui ceea ce fusese cu adevărat simptomatic pentru cariera lui şi priceperea de a face observaţii şi comentarii uneori de o surprinzătoare acuitate. „Este oare exagerat când afirm11, întreba el de pildă, „că aproape pretutindeni ceea ce contează este doar aparenţa, nu esenţa, doar învelişul amăgitor şi nu sâmburele dinăuntru? 11 (*Gescheitert*, p. 115).

62 Ultimele veşti pe care le posedăm despre George Manolescu datează de la sfârşitul anului 1905. Ele sunt cuprinse întrNu putem şti, evident, cât adevăr şi câtă fabulaţie ascund şi aceste amănunte generos oferite de Manolescu. Dar, oricum, rândurile care îi încheie scrisoarea sunt o nouă declaraţie despre definitiva lui ruptură cu viaţa de aventurier, în momentul când destinul îi lua o „nouă întorsătură".

Sigur, Krull nu este Manolescu; el este infinit mai complex, conturat din mult mai multe faţete. Ba, dintr-un anume punct de vedere, întreaga tonalitate a romanului lui Thomas Mann se află într-o flagrantă opoziţie cu aceea a memoriilor aventurierului român. Căci în timp ce acesta din urmă se ia tot timpul în serios, afişând o iritantă siguranţă de sine, în ciuda faptelor prea puţin onorabile pe care le dezvăluie, frizează un complex de superioritate ce pare a se învecina uneori cu monomania, *Mărturisirile escrocului Felix Krull* mustesc, cum ştim, de ironie, de umorul conferit de autorul lor, care a şi pornit deliberat la lucru tocmai cu ideea parodierii unui anume tip de autobiografie. Dar, pe de altă parte, nu este mai puţin evident că memoriile lui Manolescu şi-au pus o pecete indelebilă asupra cărţii lui Thomas Mann căci i-au ajutat să descopere o sumă de interdependenţe, ba, am fi tentaţi să spunem, însăşi dialectica dintre „a părea” şi „a fi”, raportată la o zonă specifică din sfera socială, anume lumea interlopă şi căile ce pot împinge pe individ într-acolo.

Ne aducem, desigur, cu toţii aminte de lungile, stăruitoarele eforturi depuse de Krull, încă copil, spre a mima starea de boală şi a-şi înşela părinţii şi pe medicul curant al familiei, pentru ca în felul acesta să scape de şcoală. „În faţa încercărilor lui [ale medicului

— N.n. de a intra în înţelegere cu mine”, povesteşte Krull prin intermediul lui Thomas

Mann, „ochii îmi deveneau şi mai tulburi, obrajii mai scobiţi, buzele mai lipsite de vlagă, respiraţia mai scurtă şi mai neliniştită şi, dacă părea să fie de dorit, eram gata să-l servesc şi pe el cu o criză de vărsături”[63].

Şi iată cum procedase, înaintea lui, Manolescu pentru a se preface că şi-a pierdut minţile, până şi în faţa soţiei venite să-l vadă în închisoarea elveţiană: „... atunci când am fost adus la vorbitor, căutătura mea nemişcată a rămas aţintită undeva în gol şi n-am schiţat nici cea mai mică urmă de înduioşare. Mai mult, n-am părut a-mi aduce aminte s-o mai fi văzut măcar vreodată pe femeia care stătea în faţa mea şi cu atât mai puţin că era nevasta mea.

M-am îndreptat spre ea cu privirea fixă, sticloasă. Când biata-mi soţie a văzut în ce stare jalnică mă aflam, s-a repezit spre mine cu braţele deschise, m-a îmbrăţişat şi m-a aşezat uşor pe bancă, lângă dânsa, de parcă s-ar fi temut să nu mă sparg”[64].

Pe talentul de histrion, pe îndemânarea aventurierului de a intra în pielea celui ce voia să pară a fi la un moment dat se rezemase de altfel tot succesul lui. „Un răufăcător trebuie să joace mereu un rol, să poarte o mască ce se deosebeşte cu totul de persoana lui”, opina de aceea

---

63 Pasajele din Mărturisirile escrocului Felix Krull sunt reproduse după versiunea românească a romanului, în traducerea lui Corneliu Papadapol, Editura Facla, Timişoara, 1982.

64 Ein Furst der Diebe, p. 161-162.

Manolescu (vezi *Gescheitert*, p. 36); el trebuie „să se prefacă a avea calităţi şi să trezească impresii absolut contrarii adevăratei sale făpturi”. Felix Krull a deprins şi el această lecţie, absolut necesară pentru a se drapa în noua postură în care aspira să se înfăţişeze: în loc de chelner, frecventator sigur de sine al celor mai distinse localuri. Şi, pe măsură ce se instala în această nouă ipostază, putea şi el să constate că „asta ducea la un fel de viaţă dublă al cărei farmec consta în aceea că rămânea incert în care înfăţişare eram într-adevăr eu însumi şi în care doar travestit11 (*Krull*, p. 208).

Pentru a dobândi, însă, perfecţiune în arta de a-şi asuma o altă identitate decât cea reală, era nevoie de un lung, şi migălos studiu; căci numai aşa se putea ajunge la adoptarea expresiei, a măştii potrivite cu fiecare împrejurare. Şi amândoi, aventurierul real şi cel imaginat, aveau să recurgă la aceleaşi procedee. În *Gescheitert*, Manolescu povesteşte: „Înainte de a mă fi hotărât să devin hoţ şi aventurier, nu m-am sinchisit de această oglindă [e vorba de oglinda din camera lui de hotel de la Paris – n.n.] decât atât cât era nevoie pentru toaletă; însă după ce m-am decis pentru noua-mi viaţă, am cuprins-o pătimaş în inima mea. Căci ea trebuia să mă ajute să iau o expresie firească, potrivită cu cutare sau cutare situaţie şi s-o schimb, la nevoie, pentru a adopta o alta în locul ei. De aceea, înainte de a mă îndrepta

spre Louvre, Bon Marche sau Printemps,[65] împingeam un scaun înaintea dulapului cu oglindă şi, ajutat de fantezie, îmi imaginam, de pildă, ce expresie trebuia să iau când intram într-un magazin pentru a sustrage ceva. Confeream trăsăturilor mele expresia convenabilă, o perfecţionam mereu, cât puteam mai bine, renunţam la ea, apoi repetam de sute de ori furtul proiectat, până când fiecare cută a măştii de care aveam nevoie în acest scop bine determinat mi se imprima fără greş în creier. (*Gescheitert*, p. 38).

Beneficiar al acestei experienţe, şi Felix Krull avea să-şi compună, tot la oglindă şi, după cum ştim, cu aceeaşi minuţiozitate masca pe care a utilizat-o în faţa comisiei de recrutare spre a o determina să-l declare inapt pentru serviciul militar către care nu simţea niciun fel de aplecare, sentiment care ni-l arată, de altfel, a fi foarte de aproape înrudit – pe acest unic plan – şi cu autorul lui. Căci şi Thomas Mann a recurs la simulare atunci când, în anul 1900, a fost chemat să-şi facă serviciul militar; e drept, n-a simulat nebunie, ci o inflamaţie la un picior şi, în plus, s-a bucurat de sprijinul unor „relaţii”. Dar propria experienţă cu milităria prusacă i-a stăruit multă vreme în minte şi, în afară de *Felix Krull*, ea şi-a mai găsit transfigurarea literară şi în romanul *Supusul* al lui Heinrich Mann, căruia fratele său i-a comunicat o sumă de amănunte semnificative şi acide.

---

65 Mari magazine din Paris.

Să ne întoarcem, însă, la Krull. Înrâurirea memoriilor lui Manolescu ar fi fost, cu siguranţă, mai puţin importantă dacă ea nu s-ar fi transmis şi asupra substanţei ideatice a *Mărturisirilor escrocului Felix Krull*, iar când spunem aceasta ne gândim, în primul rând, la repetată subliniere în roman a similitudinii, ba chiar a semnului de egalitate, ce poate fi pus între aşa-numita lume bună şi lumea interlopă, între aristocrat şi cavalerul de industrie, între doamna din înalta societate şi demi-mondenă. Într-adevăr, ideea i-a fost indubitabil sugerată lui Thomas Mann de memoriile lui Manolescu. Krull filosofează bunăoară: „Cu îmbrăcăminte şi comportare schimbată, cei ce serveau puteau fi de cele mai multe ori la fel de bine clienţi, după cum cei ce se tolăneau în fotoliile adânci de nuiele, cu trabucul în colţul gurii, puteau face pe chelnerii. Era un simplu hazard că unii stăteau în locul celorlalţi, hazardul bogăţiei, pentru că o aristocraţie a banului este o aristocraţie interschimbabilă, o aristocraţie a hazardului”. Or, această filosofie a iluziei creată prin impostură se poate regăsi cu brio expusă de Manolescu, care poseda, cert, măcar atâta inteligenţă, încât să intuiască şi să exprime, uneori în formulări percutante, condiţionările personale şi sociale ale existenţei sale. „Dacă eşti un tânăr cumsecade şi umbli modest pe jos, scria el, nu se sinchiseşte suflet de om de tine. Dacă însă, imediat după aceea, acelaşi tânăr se lăfăie trufaş pe pernele unui echipaj

pompos, purtat de nişte cai pur sânge şi mânat de un vizitiu şi mai focos, cocoţat pe capră sau goneşte pe străzi într-un automobil ce păcăne şi scoate fum, ca un casier ce fuge în lume cu banii, mulţimea care abia îl lăsase să treacă fără să-l fi băgat în seamă, rămâne locului ca vrăjită, cuprinsă de o neţărmurită admiraţie şi continuă să-i soarbă cu nesaţ praful şi multă vreme după ce păcănitoarea s-a topit în depărtări11 (*Gescheitert*, p. 112 – 113).

De altminteri, atât Krull cât şi Manolescu se considerau un soi de paladini aflaţi într-o înfruntare decisivă cu societatea ce nu le recunoştea presupusele merite, nu le oferea locul care, după părerea lor, li se cuvenea şi, ca atare, îi îndreptăţea să se răzbune asupră-i. „De ce tânăr, inteligent, de familie bună şi cu înfăţişare atrăgătoare, să mă mulţumesc, acum şi pentru totdeauna, doar cu mizerele fărâmituri ale vieţii…? 11, se întreba şi întreba Manolescu (*Gescheitert*, p. 14). Iar Krull, la rândul lui, pentru a explica de ce se lansase în nesăbuitul lanţ de înşelătorii şi hoţii, amintea cum în orăşelul lui fusese „obiectul privirilor sumbre şi dispreţuitoare11 ale concetăţenilor săi, „inşi insipizi şi lipsiţi de farmec11, care îi tăiaseră lui, tânăr frumos şi cu multe calităţi, până şi pofta de a ieşi în stradă. (Krull, p. 67).

În fine, tot în memoriile lui Manolescu trebuie căutată şi prima sugestie pentru creionarea pitorescului personaj Madame Houpfle, aspect

care relevă, însă, mai cu seamă amplitudinea şi adâncimea pe care arta lui Thomas Mann ştia să le dea unui pretext cules din lecturile sale. Arhetipul Manolescian e o doamnă grasă, trecută bine de a doua tinereţe sau, dacă vreţi, „contemporană cu Termopilele11 şi cu tot atâta păr pe cap cât „coaja unui pepene verde" – cum se exprimă aventurierul – şi care, în atriul cazinoului de la Monte Carlo, începe prin a-i arunca ocheade nostalgice, pe care le înteţeşte treptat. Apoi, părând a-şi aduce brusc aminte de ceva, se apropie repede de dânsul, îl întreabă dacă nu e şi el convins că s-au mai cunoscut la Wiesbaden şi, mai întâi mirată peste măsură de posibilitatea unei confuzii îşi revine totuşi repede din dezamăgire şi-l asigură, protectoare şi posesivă: „Ei, nu-i nimic, de plăcut tot îmi placi!" (*Gescheitert*, p. 176).

Iar până la urmă, aşa cum, după o noapte de amor, Felix Krull a văzut scânteierea bijuteriilor lui Madame Houpfle, Manolescu a putut admira a doua zi culoarea întremătoare a celor 80.000 de franci „împrumutaţi11 de vijelioasa şi întreprinzătoarea admiratoare de la Monte Carlo.

Numai că, în timp ce, în modul cum e relatat de Manolescu. episodul se rezumă la o banală şi cam scabroasă aventură erotică a unui juisor fără scrupule, paginile în care Thomas Mann povesteşte investirea şi luarea cu asalt a tânărului Krull de către invadatoarea Madame Houpfle poartă amprenta unui mare şi adânc cunoscător al sufletului omenesc şi respiră o indicibilă şi

atotînvăluitoare graţie şi ironie.

Oricum însă, nu încape îndoială, *Mărturisirile escrocului Felix Krull* au încorporat în ele câteva bune fărâme din materia brută oferită de memoriile aventurierului român. Şi e foarte probabil că dacă Thomas Mann nu s-ar fi întrerupt din lucrul la Felix Krull – pe care l-a reluat, după cum ştim, după lungi interstiţii şi fără a-l duce până la capăt –, asemănările ar fi fost şi mai sensibile. Un indiciu indubitabil în acest sens ne oferă chiar un fragment de frază de la sfârşitul capitolului întâi al părţii a doua a romanului, unde Krull pomeneşte în treacăt de „clipa fatală" a primei sale întemniţări, ceea ce dovedeşte că scriitorul a avut, cel puţin până la un moment dat, intenţia să evoce şi alte arestări ale eroului său. Dar n-a revenit, atât cât a apucat să scrie din roman, nici asupra celor dintâi, nici asupra celor ulterioare, suferite de eroul său, asemeni arhetipului real. O dovadă, desigur şi mai concludentă, ne relevă, însă, îndeosebi o schiţă a biografiei lui Felix Krull, întocmită de Thomas Mann în 1910, pentru a-l ghida în desfăşurarea acţiunii romanului la care tocmai începuse să lucreze. Această schiţă ne spune că: „Felix Krull devine chelner la 20 de ani, la 21 de ani cunoaşte un aristocrat în locul căruia călătoreşte. La 22 de ani se întoarce, până la 27 de ani e şoarece de hoteluri. Între 27 şi 32 de ani face închisoare. La 34 de ani se însoară. La 39 de ani e iar arestat şi dus de poliţie la căpătâiul soţiei aflate pe patul de

moarte. Fuge din închisoare şi ajunge în Anglia”. Această schiţă poate fi, la rândul ei, coroborată cu un proiect, alcătuit în acelaşi an 1910, care prevedea următoarele capitole: „Partea întâi – Tinereţea; Partea a doua – Chelner şi călătoria: Partea a treia – Şoarece de hoteluri; Partea a patra – închisoarea; Partea a cincea – Căsătoria; Partea a şasea – Moartea fetiţei. Evadarea. Sfârşitul”. Ambele aceste schiţe de planuri, aflate acum în păstrarea „Arhivei Thomas Mann” din Zürich, mărturisesc astfel pe de o parte strânsa legătură ce se poate stabili între roman, mai cu seamă de la partea a treia încolo, şi memoriile lui Manolescu, iar pe de alta cât de puţin a izbutit să realizeze scriitorul din proiectele sale iniţiale. Ceea ce face ca cititorul să se despartă de Felix Krull aflat abia la începutul unei călătorii ce trebuia să-l ducă peste mări şi ţări şi înainte ca el să devină şoarece de hoteluri, să sufere condamnări, să se însoare ş.a.m.d.

Ajunşi aici, trebuie totuşi neapărat să adăugăm că *Mărturisirile escrocului Felix Krull* se întemeiază şi pe multe alte surse căci, urmaş al masivului şi solemnului naturalist al secolului al XIX-lea, Thomas Mann simţea nevoia să se rezeme pe o solidă masă documentară, din care să decanteze prim planul, exact până la detalii, al substanţei sale narative. După moartea scriitorului – a arătat prof. dr. Hans Wysling – „Arhiva Thomas Mann din Zürich a intrat în posesia unui mare număr de materiale utilizate sau care abia urmau

să fie folosite la scrierea lui *Felix Krull*: tăieturi din ziare şi reviste ilustrate, excerpte din studii de criminalistică şi psihologie, jurnalul de călătorie în Argentina al Hedwigăi Pringsheim, soacra autorului, descrieri de oraşe etc., ordonate în mape cu inscripţii ca: „Hoteluri11, „Călătorii11, „Staţiuni de cură şi de distracţii11, „Sport11, „Serbări elegante11, „Feminine11, „Interioare11, „Farse", „Arestări" ş.a. După cum, tot din aceeaşi sursă, ştim acum şi că memorabila discuţie dintre Krull şi profesorul Kuckuck este rezultatul unuia dintre cele mai caracteristice colaje din ultima parte a romanului. Argumentele de ordin biologic avansate în conversaţie se sprijină pe manualul *Allgemeine Biologie* al lui Paul Kammerer, publicat la Berlin în 1915, iar cele de ordin astronomic pe lucrarea lui Lincoln Barnatt: *The Universe and Dr. Einstein*, apărută la New York în 1948.

Încât, pentru a conchide şi a caracteriza, în genere, relaţia dintre Thomas Mann şi izvoarele sale de inspiraţie, mi se pare cât se poate de potrivit să spunem ceea ce el însuşi a afirmat odată despre Lessing: „Forţa lui nu rezidă în invenţie… el acordă acţiunii doar atât cât este strict necesar pentru a constitui coloana vertebrală a compoziţiei, în schimb întreg spiritul său se revelează în farmecul şi consecinţele pe care se pricepe să le extragă din acest minim, din modul cum îl prelucrează, îl utilizează, îl sondează, îl aprofundează, îl cizelează, cum luminează până şi cele mai ascunse unghere ale

modelelor sale, cum ştie să facă atractive lucruri care, de fapt, ar trebui să fie plicticoase, iar la un altul chiar aşa şi sunt”.

Cum s-a întâmplat, de fapt, şi cu *Mărturisirile escrocului Felix Krull*. Un roman asupra căruia Thomas Mann s-a aplecat cu un puţină plăcere şi mirându-se uneori el însuşi de ceea ce era în stare să scoată din acest filon, dar lovindu-se şi de dificultăţi „pricinuite îndeosebi de efortul de a menţine multă vreme tonul cerut de parodierea biografiei caracteristice secolului al XVIII-lea, „ein heikles *Balancestuck*” (o dificilă echilibristică), cum nota el, ceea ce explică în bună parte şi desele întreruperi la o carte care, începută la tinereţe, avea să fie şi cântul de lebădă al marelui artist.

UN PROCES DE PRETINS PLAGIAT ŞI DEDESUBTURILE LUI

La începutul anului 1972, cercurile literare româneşti au luat cunoştinţă, cu explicabil interes, dar şi cu oarecare surprindere, de cuprinsul unei scrisori a lui Thomas Mann către profesorul George Oprescu. Datată 7 ianuarie 1937, scrisoarea[66] apăruse în revista „Manuscriptum”, editată de Muzeul Literaturii Române din Bucureşti, însoţită de o notă a criticului Radu Ionescu, apropiat colaborator al adresantului în ultima parte a vieţii acestuia. Criticul îşi asumase misiunea de a pune ordine într-o moştenire

66 Aflată acum în Fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

literară cam haotică şi, mai cu seamă, de a o feri de împrăştiere sau pierdere; în felul acesta, a putut revela, cel dintâi, şi existenţa unor relaţii amicale între cei doi corespondenţi.

Ceea ce a pricinuit însă, mai ales, mirare a fost obiectul scrisorii, care constituia o şaradă atât pentru cunoscătorii operei lui Thomas Mann, cât şi pentru cercetătorii ce studiaseră convergenţele dintre literatura germană şi cea română. Căci era vorba, nici mai mult nici mai puţin, decât de o acuzaţie de plagiat la adresa lui Thomas Mann, formulată cu o neobişnuită facondă de un obscur grafoman, de punerea la punct, în acelaşi timp uluită şi energică, a scriitorului, de dorinţa acestuia de a afla opinia lui G. Oprescu despre toată tărăşenia, iar, în caz că s-ar fi ajuns la o dezbatere în faţa unei instanţe judecătoreşti, de eventuala mărturie a criticului şi istoricului de artă român. „De la dumneavoastră”, îi scria Thomas Mann lui G. Oprescu, „aş dori să ştiu dacă toată chestiunea trebuie luată în serios sau în glumă şi ce se crede despre toate acestea în România. Dacă se va ajunge, totuşi, la un proces, va fi nevoie, probabil, de un specialist în materie de literatură şi cred că nu mai e nevoie s-o spun că mi-ar fi extrem de agreabil ca dumneavoastră, ori altcineva pe care dumneavoastră îl socotiţi potrivit, să rostească în presa românească un cuvânt lămuritor despre tot acest scandal”.

După treizeci şi cinci de ani de la întâmplările evocate în această scrisoare, amintirea lor se

estompase, însă, încât, în ciuda eforturilor depuse, descoperitorul ei n-a mai putut afla nimic despre împrejurările descrise şi, în scurtul comentariu cu care i-a întovărăşit textul, a mărturisit deschis. „Informându-ne la câţiva dintre scriitorii români buni cunoscători ai literaturii germane şi ai relaţiilor scriitorilor germani cu ţara noastră, nu am aflat detalii relative la această scrisoare. Ne mărturisim totodată speranţa că cei care deţin date în legătură cu respectivul proces le vor comunica revistei spre publicare”.

Dacă specialiştii români în literatura germană nu şi-au putut, aşadar, rememora acest obscur şi sumbru episod, scriitorii de limba maghiară ar fi putut, însă, oferi unele desluşiri, întrucât în mai 1957 el fusese pomenit, e adevărat în treacăt, în revista „Igaz Szo”, de către Meliusz József care, la vremea respectivă, avusese unele contingenţe cu tenebroasa afacere.

După trei ani de la publicarea în „Manuscriptum” a scrisorii[67] lui Thomas Mann, o

67 Din păcate nu ne este cunoscul şi răspunsul lui G. Oprescu la scrisoarea lui Thomas Mann, dar nu poate fi nici o îndoială că trebuie să fi existat un astfel de răspuns, deşi nici profesorul bucureştean n-ar fi putut spune mare lucru despre cel care proferase absurda, ridicola acuzaţie. într-un anume sens avem, totuşi, o dovadă peremptorie despre ceea ce putea el gândi, în genere, în legătură cu inspiratorii unei campanii de presă împotriva lui Thomas Mann. Ea ne este furnizată de un articol al său publicat, la câteva luni după primirea scrisorii scriitorului german, în revisla „Viaţa Românească" (nr. 10, octombrie 1937), sub titlul german: „Entartere Kunst" (Artă degenerată), în care, relatând despre o expoziţie de artă plastică repudiată de regimul nazist, organizată în acel an la Miinchen şi despre discursul ţinut de Hitler la inaugurarea ei, când dictatorul ceruse... sterilizarea artiştilor vinovaţi

bună parte din nedumeririle stârnite de cuprinsul ei au fost împrăştiate de un ciclu de articole publicate de ziaristul timişorean Szekernyes János sub titlul: *Der angeklagte Thomas*

Marin (Acuzatul Thomas Mann) în revista braşoveană „Karpaten Rundschau11 (numerele 32 – 40), din august-octombrie 1975).

Apărute în limba germană, ele n-au ajuns însă şi la cunoştinţa cititorilor şi admiratorilor români ai lui Thomas Mann, pentru care enigma a rămas o vreme nedezlegată.

Încât ei nu s-au putut întreba cine a formulat uimitoarea, neverosimila acuză şi unde a fost ea proferată? Cine era autorul „lezat11 de Thomas Mann? Cum a aflat scriitorul de toată intriga? Şi ce s-a ales până la urmă din procesul care i s-a intentat? Ce ecou a avut acesta în opinia publică a vremii? Şi poate încă multe altele.

Graţie datelor suplimentare ieşite între timp

---

de „tendinţe bolnăvicioase", adică vinovaţi de a nu picta după gustul zugravului din Linz, G. Oprescu a stigmatizat întreaga atitudine a celui de-al Treilea Reich faţă de artă: „Am ascultat vara aceasta la Salzburg o minunată execuţie a Simfoniei a 9-a de Beethoven, condusă de Furtwăngler. Programul explicativ bine făcut ne informa că primele audiţii ale acestei nemuritoare opere n-au fost înţelese; că publicul şi critica unanim considerau Simfonia ca o lucrare ratată a unui nebun, haotică, anarhică, dezorganizată, mai ales că autorul ei era şi surd, cel mai teribil «handicap» pentru un muzicant, după cum s-ar crede îndeobşte. în aceste condiţii, ar fi scăpat el, oare, de sterilizare? Iată o întrebare pe care ne-o punem cu oarecare nelinişte. O nelinişte care nu se referea, însă, evident, la destinul operei lui Beethoven, ci la tot ce se întâmpla în Germania nazistă. Căci şi despre Thomas Mann se vorbea atunci în Reich ca despre reprezentantul unei arte morbide, străine de spiritul şi sufletul „adevăraţilor germani", aceia ai crucii cu gheare."

la iveală, în momentul de faţă se pot da, credem, răspunsuri mulţumitoare la toate aceste întrebări.

Dar, mai întâi, fireşte, să vedem cum a început toată intriga.

Ea a fost declanşată, cu mult tapaj, de un articol „bombă11 publicat la 16 mai 1936 în ziarul „Porunca Vremii11 (nr. 400, p. 3), sub titlul ostentativ: *Scriitorul ovrei Thomas Mann dat în judecată pentru furt de proprietate literară* şi cu subtitlurile la fel de răsunătoare: *Acuzatorul e scriitorul Aurel Păcurariu*. *Procesul se va judeca la Berlin*.

Uimitoarea acuzaţie apăruse într-o foaie care era şi ea ieşită din comun. Căci fiţuica, pe care presa democrată n-o numea decât „Spelunca Vremii11 sau „Porcăria Vremii11, nu era decât o versiune balcanică a oficiosului nazist *Der Sturmer*, specializat în propagarea antisemitismului şi uzând, ca şi arhetipul ei, de un limbaj marcat de o trivialitate şi deşănţare calchiate aidoma după acelea ale paranoicului ideolog hitlerist Julius Streicher, judecat şi condamnat, în

1946, la moarte prin spânzurătoare. La adăpostul faţadei de „naţionalism integral”, zgomotos şi provocator afişat, căpetenia *Poruncii Vremii*, un anume Ilie Rădulescu, se mai deda de altfel şi la tot soiul de afaceri suspecte şi la şantaje notorii ce stârneau o repulsie generală, ceea ce a şi făcut ca niciun scriitor român de seamă şi niciun ziarist dintre aceia ce cinsteau

presa noastră interbelică să nu-şi fi pătat numele scriind vreun rând în regretabila fiţuică. Revista *Vremea*, care nu-şi plasa totuşi simpatiile la stânga eşichierului politic, constata, totuşi, în aceeaşi vară când indecenta foaie a lui Ilie Rădulescu pornise atacul împotriva lui Thomas Mann, că: „... opinia publică îşi dă seama că sub masca naţionalismului de la «Porunca Vremii» se ascund apaşii falsei noastre prese. Istoria politicii noastre româneşti cunoaşte prin apariţia acestei gazete de şantaj cel mai ruşinos exemplu de decădere morală”[68].

Ce afirma, dar, *Porunca Vremii* în acel articol nesemnat, care n-a ajuns să fie cunoscut de Thomas Mann? Din respect pentru fila tipărită şi pentru cititori nu vom cita aici decât pasajele cele mai puţin obscene.

În josul subtitlului *Un scriitor român furat*, din cadrul articolului cu pricina, se putea citi: „Mai acum câţiva ani, d. Aurel Păcurariu, un talentat scriitor, rămas totuşi până-n prezent în anonimat, din motive pe care le veţi vedea mai jos, a terminat un volum intitulat *Visul Faraonilor*, pe care-l scrisese în limba maghiară.

Romanul *Visul Faraonilor* odată terminat, este trimis de către autor unei mari edituri din Budapesta. Aici însă, prin mijloace care urmează să fie descoperite, scriitorul jidan Thomas Mann intră în posesiunea romanului domnului Păcurariu

68 Vezi „Vremea", Anul IX, nr. 442, 21 iunie 1936, la rubrica Vremea de după paravan.

şi cu puţin timp mai târziu acelaşi Mann scoate de sub tipar romanul «Iosif», aproape identic cu «Visul Faraonilor» şi pentru care jidanul a fost laureat cu Premiul Nobel”.

Iar, după un alt subtitlu, „îndrăzneala ludei”, acelaşi autor anonim continua după cum urmează:

„Acum, vă puteţi închipui ce groaznică decepţie a putut suferi creştinul Aurel Păcurariu, văzându-şi deodată întreaga muncă nimicită. Vă puteţi imagina ce durere trebuie să fi cuprins sufletul lui, când şi-a văzut singura speranţă nimicită, când ştia prea bine că jidanul laureat PRIN FRAUDĂ petrece prin cine ştie ce metropole a Europei, pe când el, blestemat de-o soartă vitregă, îşi poartă greul vieţii de la o zi la alta, muritor de foame.

Iată, domnilor, până unde poate merge ticăloşia şi îndrăzneala unui urmaş al lui Iuda”.

Exista, totuşi, şi o licărire de speranţă, căci Păcurariu, „aflând despre faptul sus-numitului scriitor jidan, a intentat contra lui proces pentru plagiat, care se va judeca într-un foarte scurt timp la Berlin”. După cum se vede, deci, *Porunca Vremii* îşi punea toate speranţele în tribunalele naziste. Ba o şi spunea răspicat în finalul elucubraţiei: „Suntem convinşi că justiţia germană va fi la înălţime şi va doborî de pe pernele [sici] premiului Nobel pe copistul Thomas Mann”.

Aşa a început campania. La mai puţin de două luni după acest prim atac, la 5 iulie 1936 a urmat un altul, redactat cu aceeaşi impudoare şi

precaritate intelectuală, dar presărat, parcă, cu şi mai multe injurii şi neadevăruri şi nesinchisindu-se defel de împrejurarea că se contrazicea, într-o serie întreagă de aserţiuni, cu primul articol. De astă dată aberaţia purta semnătura unui anume Sfetcu Petru şi rezuma cuprinsul unei convorbiri pe care acest corespondent al „*Poruncii Vremii*” ar fi avut-o cu Păcurariu: „în anul 1929”, afirma acest Sfetcu, „după ce scriitorul Păcurariu scoate de sub tipar «Visul Faraonilor», o adevărată capodoperă, dorind s-o facă cunoscută atât în ţară, cât şi în străinătate, înmânează un volum redactorului marelui cotidian budapestan «Budapesti Flirlap”, anume Lippai Desideriu, alias Straussmann, pentru a-i face o recenzie şi a-l traduce în limba germană.

Şi astfel jidanul Straussmann pleacă cu volumul, lăsând pe d. Păcurariu cu iluzia că romanul său va fi tradus în limba germană. Şi aşteptarea a fost lungă, prea lungă şi chinuitoare, pentru ca apoi, după patru ani, să afle că romanul „Iosif”, scris în limba germană de Thomas Mann nu este altceva decât opera sa «Visul Faraonilor».

Iată cum a reuşit jidanul Thomas Mann să intre în posesia romanului «Visul Faraonilor», pe care după câţiva ani l-a făcut proprietatea sa.

Straussmann, redactorul ziarului «Budapesti Hi rlap» văzând că romanul scriitorului român este o capodoperă îl vinde lui Thomas Mann, pe care îl cunoştea ca… mare romancier”.

După care, invocând lăcrimos „situaţia de

plâns11 a lui Păcurariu, Sfetcu Petru ridica mâinile la cer şi cerea „dreptate11 – tot tribunalelor naziste. „Totuşi 11, scria el, „credem că justiţia germană în baza unui certificat de paupertate va începe acţiunea de dare în judecată atât a hoţului Thomas Mann, cât şi a editorului său «Fischer Verlag» şi totodată va ordona confiscarea tuturor bunurilor mobile şi imobile ale jidanului până la judecarea procesului. Cerem totodată Academiei Române, cât şi maghiare, de a se interesa mai de aproape atât de capodopera, cât şi de situaţia domnului Păcurariu. E adevărat că domnii de la respectivele Academii n-or fi auzit de acest Păcurariu, dar să nu se uite că anonimatul în care se află domnia sa până în prezent nu se datorează decât acelui bandit cu renume mondial, Mann11.

Cine a parcurs cele de mai sus a băgat, desigur, de seamă incongruenţele cuprinse în cele două atacuri ale foii de extrema dreaptă, dar, mai cu seamă, flagrantele lor falsuri.

Mai întâi, afirmase autorul anonim, Păcurariu predase manuscrisul opului său unei mari edituri budapestane. Thomas Mann intrase în posesia lui prin mijloace ce urmau abia să fie descoperite, iar „puţin timp mai târziu11 publicase romanul despre Iosif, pentru care fusese laureat al premiului Nobel.

Sfetcu Petru găsise că Păcurariu încredinţase „romanu111 său unui redactor al ziarului „Budapesti Hirlap11, care, văzând că avea de a

face cu o capodoperă, îl… vânduse lui Thomas Mann.

În atari împrejurări, ce importanţă mai putea să aibă faptul că Thomas Mann primise premiul Nobel în 1929, deciînainte de meteorica ivire a lui Aurel

Păcurariu, şi anume pentru întreaga sa operă, nu pentru *Iosif şi fraţii săi*, roman publicat cinci ani după aceea?

Şi de ce să se mai fi încurcat *Porunca Vremii* cu amănuntul că Păcurariu nici nu era autorul unui roman, ci al unui imens galimatias în versuri?

Ori că acest „scriitor român” năpăstuit şi jefuit de produsul geniului său nu scrisese măcar vreun rând în limba română?

Sau că Thomas Mann nu era evreu ci, după înseşi criteriile *Poruncii Vremii* şi ale comanditarilor ei, „arian” sută în sută.

Că anunţatul proces ce ar fi urmat să se judece la Berlin nu era nici el decât o altă invenţie a *Poruncii Vremii*… etc. etc.

Important era, fără doar şi poate, doar imperativul ca *Porunca Vremii* să lovească, cu orice chip şi sub orice pretext, în marele scriitor, fie chiar apelând la cele mai manifeste neadevăruri şi speculând fără nicio reţinere ignoranţa şi credulitatea cititorilor ei.

De ce, totuşi, subita sete de justiţie a oficinei hitleriste şi atâta violenţă în apărarea prejudiciatului geniu de la Lipova după ani şi ani de zile de la pretinsa lui spoliere?

Motivul, evident nedeclarat atunci, este astăzi cât se poate de străveziu şi de uşor de explicat.

Se ştie, din 1933 Thomas Mann nu se mai înapoiase în Germania, dar în ciuda aversiunii sale organice faţă de noii stăpânitori de la Berlin, se ferise, totuşi, să ia poziţie publică împotriva celui de-al Treilea Reich. Această atitudine de prudenţă expectativă îi fusese dictată de mai multe considerente: dorinţa de a nu-şi pierde cetăţenia germană, grija de a evita confiscarea bunurilor sale şi ale familiei şi, nu în ultimul rând, speranţa de a-şi putea publica mai departe cărţile în Germania, unde editorul său încă îşi mai putea exercita activitatea şi unde el însuşi avea nenumăraţi şi fideli admiratori şi cititori. Un episod petrecut în toamna lui 1933 ne poate lămuri foarte sugestiv această poziţie ambivalenţă şi, o vreme, cam ambiguă a marelui scriitor. La 10 septembrie 1933, ziarul *The New York Times* publicase, de pildă, un articol intitulat *Thomas Mann judecă statul nazist*, în care jurnalistul David Ewen se făcea ecoul revoltei şi repulsiei scriitorului faţă de ceea ce se întâmpla în patria sa. Ziaristul american afirma astfel că, în cursul unei convorbiri, Thomas Mann îi declarase: „S-ar putea ca poporul german să fi învăţat ce înseamnă să fii urât; dar tocmai asta ar fi trebuit să-l înveţe că ura nu are ce căuta într-o lume civilizată. De aceea am hotărât să părăsesc pentru totdeauna Germania; pentru cine n-a încetat să situeze în rândul celor mai preţioase bunuri ale umanităţii

simţul dreptăţii, toleranţa şi libertatea, Germania de astăzi este insuportabilă. Nu m-aş putea înapoia acolo înainte de a fi restabilite dreptatea şi libertatea”. Când declaraţiile sale au apărut, însă, în „New York Times” – şi în alte două ziare – Thomas Mann a dezminţit faptul că ar fi acordat vreun interviu celui dintâi, fără a nega, totuşi, că se întreţinuse cu David Ewem.

Rezerva pe care şi-o impusese Thomas Mann dusese, de altfel, şi la o adevărată dramă în propria-i familie. Astfel, atunci când, tot în 1933, fiul său mai mare, Klaus Mann, întemeiase, la Amsterdam, revista „Sammlung”, gândită ca un punct de raliere şi de afirmare a opoziţiei intelectuale germane faţă de nazism, părintele său ceruse ca numele să-i fie şters de pe lista personalităţilor ce urmau să colaboreze la noua publicaţie. Ceea ce dusese la o cvasiruptură între scriitor de o parte, Klaus şi fiica mai mare, Erika, de altă parte; aceasta cutezase chiar să-şi acuze părintele că, în felul acesta, înjunghiase pe la spate opoziţia antinazistă. De altfel, în anii aceia Erika, deşi preferata tatălui ei, îşi permitea să-i vorbească şi să-i scrie, în genere, în nişte termeni pe care Thomas Mann nu i-ar fi iertat, cu siguranţă, nimănui altcuiva.

Timp de trei ani, Thomas Mann nu luase astfel o poziţie declarată, neechivocă împotriva noilor stăpânitori de la Berlin. O bruscă schimbare în atitudinea sa a fost provocată, însă, de un articol apărut la 26 ianuarie 1936 în influentul ziar

elveţian *Neue Züricher Zeitung*. În acest articol, autorul său, Eduard Korodi, un publicist şi critic cunoscut în ţara cantoanelor şi şeful „foiletonului" amintitului ziar, cu alte cuvinte al rubricii sale literare, pretinsese că toţi oponenţii intelectuali faţă de regimul nazist, cu excepţia lui Thomas Mann, ar fi evrei. În aceeaşi zi, Klaus Mann şi editorul Fritz H. Landshotf ceruseră telegrafic scriitorului să replice energic acestei crase denaturări a adevărului. Erika mersese şi mai departe şi îi reproşase în scris, în cuvinte foarte amare, că împingea prea departe rezerva lui. Iar până la urmă se ridicase împotriva tatălui şi Elizabeth, fiica mai mică a lui Thomas Mann, iar Katia, soţia sa, concepuse chiar o ciornă a ceea ce avea apoi să devină celebra „Scrisoare deschisă către Eduard Korodi" – publicată la 3 februarie 1936 tot în *Neue Züricher Zeitung* – şi care avea să semnifice definitiva, ireversibila ruptură a scriitorului cu „coşmarul german", pentru a uza de propriile-i cuvinte.

Condamnarea deschisă, în termeni pe cât de exacţi, pe atât de necruţători, a regimului nazist, venită din partea unei celebrităţi mondiale, pricinuise guvernanţilor de la Berlin o furie învecinată cu rabia. Presa nazistă dezlănţuise, la comandă, o campanie de o violenţă neobişnuită împotriva lui Thomas Mann, campanie care, în acelaşi an, a fost marcată de două măsuri ce aveau să suscite o vie şi generală reprobare în cercurile intelectuale din întreaga lume:

retregerea titlului de doctor „Honoris Causa” al Facultăţii de filosofie a Universităţii din Bonn şi, ceva mai târziu, a cetăţeniei germane celui mai mare scriitor de limbă germană al veacului ce a trecut.

Acest context de circumstanţe explică foarte bine înverşunarea cu care, la circa trei luni de la dezlănţuirea campaniei orchestrate de Goebbels împotriva lui Thomas Mann, se năpustise asupra acestuia şi *Porunca Vremii*. Şi tot aceleaşi împrejurări ne pot ajuta să înţelegem şi de ce Thomas Mann – care ştia acum că se putea aştepta la orice infamie din partea regimului nazist –, informat despre cele puse la cale împotriva lui de sucursala balcanică a lui *Der Sturmer*, a socotit că trebuie să riposteze, oricât de ridicolă ar fi fost acuzaţia, în loc s-o trateze cu dispreţul cuvenit, cum ar fi făcut, probabil, în altă conjunctură.

Aşa se face că, în a doua decadă a lunii iulie 1936, Thomas Mann a trimis mai multor ziare bucureştene o punere la punct, pe care o reproducem după traducerea făcută în redacţia *Adevărului*[69], care a publicat-o sub titlul: D. Thomas Mann despre un articol foarte ciudat apărut în româneşte. Iată textul scrisorii lui Thomas Mann:

Mi se trimite din România un ziar, *Porunca Vremii*, împreună cu traducerea germană a unui

69 Vezi: „Adevărul", Anul 50, nr. 16101, 22 iulie 1936.

articol foarte ciudat, apărut în acest ziar. Cuprinsul lui este următorul: în anul 1929, se spune în acest articol, un scriitor român, Păcurariu, a tipărit pe cheltuiala lui un roman scris de el «Visul Faraonilor», care ar fi o adevărată capo d'operă. Păcurariu ar fi dat un exemplar unui redactor al lui „Budapesti Hírlap", Lippai Desideriu, alias Straussmann, ca să scrie o recenzie şi să-l traducă în nemţeşte. În loc de asta, „jidanul Straussmann" a vândut capo d'opera „jidanului Thomas Mann" şi acesta, adică eu, „prelucrându-l", am scos din el romanul meu «losil şi fraţii lui», dar în aşa chip, încât conţine „nu numai aceleaşi idei în aceeaşi ordine11, dar şi aceleaşi „expresii11 ca în «Visul Faraonilor». Acesta ar fi sistemul „aşa-zisului scriitor11, al „jidanului bandit cu renume mondial Thomas Mann". Locul lui ar fi, zice autorul articolului, în „codru11. O asemenea fărădelege, săvârşită cu atâta îndrăzneală în ochii lumii civilizate, cere să fie pedepsită, de aceea ar fi de dorit să fim daţi în judecată eu şi editorul meu şi, ca primă măsură, să se ceară „confiscarea tuturor bunurilor mobile şi imobile ale jidanului11. Semnat Sfetcu Petru.

E uşor de înţeles că am fost şi sunt înclinat să nu privesc chestia decât ca un caraghioslâc, convins fiind că aceasta e singura atitudine potrivită. Acei care îmi trimit articolul îmi atrag, însă, luarea aminte că în ziua de azi nu tratezi cu dispreţ nici cea mai vădită idioţenie, nici cea mai stupidă calomnie, şi n-o laşi fără dezminţire; şi

deoarece înţeleg ce vor să spuie ei, declar următoarele:

Afirmaţiile domnului Sfetcu sunt minciuni absurde şi sfruntate. De când sunt n-am văzut şi cu atât mai puţin am cumpărat, un roman cu numele «Visul Faraonilor», nici în româneşte, nici în altă limbă, nici tipărit şi nici manuscris. Episoadele egiptene ale ciclului romanelor mele «Iosif şi fraţii lui», care în privinţa materialului s-ar putea să se potrivească cu te miri ce alt roman din viaţa egipteană, încă nici n-au apărut.

Originea mea evreiască este o legendă. N-am, de fapt, nicio picătură de sânge evreiesc şi nici un singur strămoş evreu. Asta n-o spun pentru că mi-ar fi ruşine să fiu evreu, ci numai de dragul adevărului pe care dl. Sfetcu Petru îl maltratează într-un chip care nu-i spre cinstea presei româneşti.

Dacă vă rog, deci, să comunicaţi cititorilor dv. această a mea punere la punct, o fac nu numai în interesul meu, ci şi în interesul presei româneşti11.

Dedesubturile prea puţin literare ale întregii afaceri s-au vădit, de altfel, şi în modul cum celelalte ziare au reprodus sau au luat poziţie faţă de precizarea lui Thomas Mann. *Dimineaţa*, ziar cu tendinţe democrat-burgheze, comentând (în nr. 10.625, 24 iulie 1936) scrisoarea publicată de *Adevărul*, constata cu perspicacitate: „Acuzaţiunea era atât de ridicolă, încât până şi un «aşa-zis scriitor» ca Thomas Mann a găsit nimerit

să reacţioneze. Nu pentru că laureatul Nobel şi exponentul de glorie al literaturii germane s-ar fi simţit cumva ameninţat în existenţa lui literară de afirmaţiile «categorice» proferate de *Porunca Vremii*, ori fiindcă ziarul acesta a cerut confiscarea tuturor bunurilor mobile şi imobile ale autorului şi editorului său, „jidanul" S. Fischer din Berlin.

Ci pentru că în faţa unui atac atât de odios era dator chiar un scriitor cu renumele lui Thomas Mann să pună lucrurile la punct.

E înjositor, pentru un om onest şi demn, să răspundă unor calomnii. În schimb nu e deloc inutil, ci o datorie socială din partea unui nume notoriu să împiedice, prin scrisul şi fapta lui, răspândirea unor aserţiuni care, depăşind cadrul unui incident personal, apar ca expresia unei insanităţi universale, răspândite din belşug de factorii propagandei naziste".

În schimb, ziarul *Curentul* (Anul IX, nr. 3040, 20 iulie 1936) – cu afirmate simpatii de dreapta – a reprodus scrisoarea lui Thomas Mann într-o traducere dacă nu de tot stâlcită, în orice caz aproximativă şi a subintitulat-o, voit neutru: „Un caz de proprietate literară". Un alt cotidian bucureştean. *Gazeta*[70] (Anul III, nr. 706, 21 iulie 1936), consacrând intervenţiei lui Thomas Mann o notă – în rubrica „Cărţi-Teatru-Idei", conchidea, însă, caustic în final: „Suntem curioşi ce va avea

70 La care colaborau, printre alţii, Vladimir Streinu, Mircea Ştefănescu, Ion Pas.

de răspuns scriitorul român, dl. Păcurariu. Va continua cu acuzaţiile împotriva «jidanului» Thomas Mann sau se va resemna să mai citească o dată ambele texte. Cine ştie, poate s-o fi înşelat!”

În provincie, cotidianul social-democrat timişorean de limbă germană „Neue Zeitung” (Anul IV, nr. 171, 28 iulie 1936) a reprodus replica scriitorului sub titlul lămuritor pentru poziţia publicaţiei: *O scrisoare a lui Thomas Mann către „Adevărul”. D. Sfetcu Petru cunoscătorul de literatură din Lipova*. Iar, la alt capăt al ţării, tot un cotidian de limbă germană, *Czernowitzer Morgenblatt* (Anul 19, nr. 5 367, 25 iulie 1936) şi-a intitulat scurta introducere cu care a precedat scrisoarea: „Thomas Mann şi extremiştii de dreapta. O severă recuzare a unei calomnii”, semnalând cititorilor săi că: „Trilogia lui Thomas Mann «Iosif şi fraţii săi» a dat unui anume Sfetcu Petru ocazia să formuleze în ziarul «Porunca Vremii», principalul organ al extremei drepte, acuzaţia că ea ar fi fost plagiată după romanul unui scriitor român, pe nume Păcurariu. Aflând de această grotescă învinuire, Thomas Mann trimite acum *Adevărului* o scrisoare care risipeşte această gogoriţă şi dă pradă ridicolului afirmaţia *Poruncii Vremii* că el l-ar fi plagiat pe dl. Păcurariu”.

După toate acestea, e desigur timpul să vedem şi cine a fost „victima”[71] lui Thomas Mann.

---

71 Date biografice despre Aurel Păcurariu au fost revelate mai întâi de Meliusz Jozsef într-un articol publicat la 18 aprilie 1937 în ziarul „Bâcs megyei Naplo“ din Novi Sad (Iugoslavia). Alte amănunte în: Izsâk

În 1936 Păcurariu era un om trecut de patruzeci de ani. Până în 1918 studiase dreptul la Budapesta, dar nu izbutise să termine facultatea. Apoi devenise secretar al liceului comercial din Lipova. Hrănind o hipertrofiată, maladivă încredere în nişte iluzorii talente scriitoriceşti şi într-un soi de omniştiinţă a sa, caracteristică definitorie a semidocţilor, muncise ani şi ani de zile la *Visul faraonului*[72] (şi nu *faraonilor*, cum tot afirmase „Porunca Vremii"), încurajat în această întreprindere de un profesor maghiar, călugăr din ordinul Clementinilor, bucuros că un român trudea cu atâta patimă la hexametrii ungureşti.

În felul acesta, Aurel Păcurariu născuse până la urmă un inform „poem dramatic" în… treizeci de acte şi patruzeci de mii de versuri, aglutinate în 1 152 pagini. Iar, pentru ca să-şi tipărească într-o mie de exemplare opera chemată – cum spera el – să-i aducă o glorie universală, vânduse casa părintească şi optzeci de hectare de pământ. Mica şi primitiva tipografie a văduvei lui Beer Miklós din Lipova lucrase vreun an de zile la opul de grosimea unei cărămizi. Tipărirea acestuia îi adusese doar cea mai mare comandă primită

Lâszlo, Un caz regretabil, „Orizont", nr. 26 (244), 26 octombrie 1972 şi Szekernyes Jânos în ciclul de articole din „Karpaten Rundschau" amintit la începulul acestui capitol.

72 Vezi Păcurariu Aurel - Fârao âlma. (Az istenek es az emberek harca. Drama szinmu. Lippân nyomatott ozv. Beer Miklosne konyvnyomdâjâban (Aurel Păcurariu - Visul faraonului. Lupta dintre zei şi oameni. Poem dramatic tipărit la Lipova, în tipografia văduvei lui Beer Miklos), 1929.

vreodată. Şi, cu toate că Păcurariu făgăduise proxima-i lucrare, *Statul şi individul* – în care urma să dezbată probleme administrative şi de politică financiară – unor edituri din Paris şi Zürich, cum proclama el solemn în postfaţa la *Visul faraonului*, văduva Beer trăsese totuşi nădejdea că fecundul autor n-o va neglija măcar atunci când va încredinţa tiparului alte opere literare sau ştiinţifice. Mai mult, încrezătoarea văduvă croise planuri să-şi mărească tipografia şi să-şi procure şi utilajele de legătorie aferente, pentru ca să nu mai fie silită să cedeze această din urmă operaţie unor concurenţi din alte oraşe şi astfel să-şi împuţineze viitoarele beneficii. Cu atât mai vârtos, cu cât Păcurariu vestise, în postfaţa la *Visul faraonului*, planul continuării acestuia printr-un alt volum de o mie de pagini, *Israel fu Tzafenath Pachnenh József rabszolgából lett fejedelem* (Ţafenat Pachneah Iosif, feciorul lui Israel, devine din sclav prinţ). Această nouă epopee urma să cuprindă… o privire de ansamblu asupra istoriei umanităţii de la robia egipteană până la războiul cu perşii, dar în acelaşi timp să includă şi consideraţii lirice asupra geologiei, a mersului stelelor, a consecinţelor pe care le au pe Terra protuberantele aştrilor, a geometriei şi tainelor cerului, a ateismului şi prejudecăţilor, a regularizării apelor Nilului, a genezei scrisului, construirii piramidelor, vieţii lui Flammarion, precum şi a diverselor ştiinţe şi a relaţiei lor cu adevărul.

În ceea ce priveşte *Visul faraonului*, singurul areopag pe care Păcurariu îl socotise demn să-i discute „opera” – cum aflăm tot din amintita postfaţă, uluitoare mostră de paranoia tipărită – trebuia să fie alcătuit „din trei istorici, trei chimişti din şcoala lui Pasteur, trei astronomi din şcoala lui Flammarion şi trei biologi bătrâni, sub preşedinţia comitetului Nobel”. E adevărat, pentru cazul că „bătrânii biologi” aveau să constate totuşi că el „nu izbutise să meargă mai departe”, geniul din Lipova se declarase gata să-i lase pe ei să experimenteze „cu calm şi răbdare”, deşi socotise nu mai puţin de datoria lui să-i avertizeze că „să nu se sperie dacă dau de minuni, dacă în sânge, în cromozomi şi în anumite alte părţi ale trupului vor găsi o mică particulă ce le va releva puterea veşnică şi, în acelaşi timp, antidotul tuturor bolilor”.

Traducerea „operei” sale în orice ţară din lume – întrucât Păcurariu anticipa o adevărată întrecere pentru achiziţionarea dreptului de a o transpune în alte limbi – era condiţionată de autor de existenţa unui mitic… „consiliu universitar suprem al naţiunii respective, în calitate de girant al seriozităţii şi competenţei translatorului”. După cum nu oricine ar fi fost îndreptăţit s-o recenzeze în reviste sau ziare. „Critic”, stipulase peremptoriu Aurel Păcurariu, „este numai cel care va fi recunoscut de consiliul suprem al Universităţii. Altcineva îşi poate spune părerea numai dacă consiliul Universităţii îşi asumă

răspunderea pentru cunoştinţele sale”.

Acesta era insul căruia Thomas Mann îi „plagiase” opera. Acesta era „scriitorul” nedreptăţit şi împins într-un dureros anonimat de o infamă cabală internaţională, cum clama *Porunca Vremii*, care ar fi fost, însă, pusă într-o teribilă încurcătură dacă cineva ar fi avut atunci ideea de a o soma să rezume cuprinsul sau ideile „operei” lui Păcurariu. Deşi cel mai probabil este că *Porunca Vremii* ar fi ignorat, pur şi simplu, o asemenea injoncţiune ori ar fi înecat-o sub un torent de invective, cu atât mai sigură de impunitate cu cât niciun critic român nu numai că nu cunoştea, dar nici nu auzise măcar de fantasmagoria grafomanului şi nu avea, deci, cum să o compare cu splendidul roman al lui Thomas Mann.

Pentru un intelectual român din zilele noastre toată această uneltire poate să pară aproape incredibilă, o fantasmă desprinsă dintr-un coşmar – şi acela imaginar. Sau, pentru a recurge la cuvintele poetei Ana Blandiana este realmente uluitor că presa a socotit incidentul drept o senzaţie şi că adversarii scriitorului antifascist au încercat să-l compromită pe temeiul unei acuzaţii absurde, dar ceea ce este şi mai uluitor e că – indiferent de motivele care au stat la baza acuzaţiei – autorul lui *Tonio Kroger*, al *Morţii la Veneţia*, al lui *Buddenbrooks* a putut fi acuzat de plagiat11.

Desigur, aşa este. Dar să nu uităm că

atmosfera politică a vremii era atât de încinsă, adversităţile atât de ireductibile, lipsa de scrupule a fascismului atât de nemărginită, încât până şi biata fantezie maladivă a unui posedat a putut servi drept pretext pentru declanşarea unei diversiuni politice. Ba, mai mult, această nedibace maşinaţie a putut lua chiar o amploare fără nicio măsură cu adevăratele ei proporţii.

Dar, mai întâi, să precizăm cum a aflat Thomas Mann de ceea ce se pusese la cale împotriva lui. În amintirile lui Meliusz József – depănate în 1957 – şi pomenite la începutul acestui capitol, venerabilul patriarh al literaturii maghiare din ţara noastră a relatat cum, în 1935 sau 1936 – căci nu mai ţinea bine minte data –, prin intermediul redacţiei revistei „*Szep Szo*” din Budapesta, el l-a informat pe Thomas Mann despre intriga urzită împotriva sa şi i-a recomandat un tânăr avocat din Timişoara, cu vederi antifasciste, care să-i apere interesele.

Şi, într-adevăr, în *Jurnalul* lui Thomas Mann pe anul 1937, la data de 21 ianuarie, poate fi aflată următoarea însemnare: „Ofertă a unui avocat din Timişoara de a-mi prelua, fără onorar, apărarea”[73]. Iar, la 19 februarie al aceluiaşi an, o altă notaţie din *Jurnal* preciza: „La prânz cu K [Katia = soţia scriitorului] la primărie, pentru a autentifica procura dată avocatului român”. De altfel, el şi-a însoţit procura cu o scrisoare către avocat, reprodusă de „Temesvâri Hirlap” (Anul

---

73 Prin bunăvoinţa domnului Hans Wysling, conservatorul „Arhivei Thomas Mann din Zurich, care a avut amabilitatea de a„Mult stimate domnule doctor,

Confirm primirea onoratei dumneavoastră scrisori din 23 ale lunii curente şi, în primul rând, doresc să vă mulţumesc pentru cinstea pe care mi-mi pune la îndemână fotocopia unei scrisori a acestui avocat, pe nume Kende Joszef, datată 29 ianuarie 1937, ştim acum că scriitorul a acceptat numaidecât oferta, lată cuprinsul acestei scrisori a lui Kende: -aţi făcut-o acceptând să vă reprezint. întrucât eu am fost plecat câteva zile în capitală, abia astăzi sunt în măsură să răspund la scrisoarea dumneavoastră, al cărei cuprins nu l-am comunicat, de altfel, nimănui, dat fiind că mai întâi trebuie să studiez temeinic dosarul ţinând seama de legislaţia locală, ceea ce va duce implicit şi la adoptarea unei anume poziţii.

De la 1 ianuarie 1937 au intrat în vigoare în România un nou cod şi o nouă procedură penală şi nu se ştie încă dacă veţi putea fi, în genere, acţionat în judecată la Timişoara, încât s-ar putea prea bine ca întreaga afacere să poată fi astfel înăbuşită în faşă, deşi nu este în interesul dumneavoastră ca procesul să fie câştigat pe considerente pur formale, întrucât, după cum probabil doriţi, o deplină satisfacţie aţi dobândi dacă am combate cu succes şi am invalida acuzaţie.

înainte, însă, de a adopta o poziţie definitivă, cred că trebuie să vă supun toate modalităţile de drept şi politice. De aceea vă rog respectuos să mai aveţi răbdare câteva zile, până când voi alcătui şi expedia acest expozeu.

Cu deosebită stimă, vă salută, Dr. Kende“.

XXXV, 4 martie 1937) în care, exprimându-şi uimirea pentru împrejurarea că, deşi i se intentase un proces, nimeni nu-i trimisese textul reclamaţiei pârâtorului, adăuga: „Mă întrebaţi dacă, în legătură cu procesul n-aş dori să iau poziţie în presa românească. Or, eu am făcut acest lucru încă acum câteva luni, adresând presei române o scurtă declaraţie, suficientă, cred, o dată pentru totdeauna. De altfel, nici n-aş şti ce aş mai putea să adaug la declaraţiile mele de atunci. […] Repet ceea ce v-am afirmat de mai multe ori în scrisoarea pe care v-am trimis-o: N-am văzut niciodată şi sub nicio formă cartea lui Păcurariu, ce aş mai putea adăuga în plus?”

Ar mai fi însă, poate, ceva de completat în legătură cu modul în care scriitorul a aflat despre campania din „Porunca Vremii”. Anume că s-ar putea ca Thomas Mann să fi fost informat despre ceea ce se punea la cale împotrivă-i nu exclusiv şi nu în primul rând de Meliusz József – şi iată de ce.[74]

Într-un articol cu titlul *Aurel Păcurariu contra lui Thomas Mann*, apărut în *Czernowitzer Tageblatt* (Anul 11, nr. 416, 29 decembrie 1936), se poate citi: „Domnul Aurel Păcurariu nu este un

74 în scrisoarea către G. Oprescu, Thomas Mann arăta: „La sfatul unor cititori ai ziarelor româneşti, care mi-au trimis un articol dintr-o foiţă de extremă dreapta, am trimis încă de acum câteva luni o lămurire celor mai importante ziare bucureştene care, după câte ştiu, a şi apărut în câteva din ele şi care, socotesc eu, nu va lăsa nimic de dorit în ce priveşte claritatea".

necunoscut pentru cititorii noştri. La timpul său, *Czernowitzer Tageblatt* a relatat despre acuzaţia formală împotriva lui Thomas Mann, în sensul că acesta l-ar fi plagiat pe Aurel Păcurariu. Din «*Czernowitzer Tageblatt*» straniul caz a fost preluat de presa occidentală, ceea ce l-a determinat pe Thomas Mann [...] să ia poziţie în această chestiune11. Desigur, afirmaţia e greu de controlat acum, dar cert este, pe de o parte, că *Czernowitzer Tageblatt* era un cotidian cu circulaţie europeană, iar pe de altă parte că cel puţin două importante ziare de limbă germană, anume *Pester Lloyd* din 9 august 1936 şi *Der Bund* (din Berna) de la

2 august al aceluiaşi an, au relatat, la rândul lor, despre „Grotesca dispută în jurul lui Thomas Mann”, cum şi-a intitulat ziarul elveţian respectiva notă.

După cum tot din schimbul de scrisori dintre Thomas Mann şi avocatul său timişorean rezultă că cel din urmă, care a fost pus la curent cu intriga de Meliusz József, n-a ştiut nimic despre declaraţia trimisă înainte cu câteva luni de scriitor unor ziare bucureştene şi că a aflat despre toată întâmplarea abia când reclamaţia lui Păcurariu a ajuns în faţa tribunalului din Timişoara, unde locuiau atât el cât şi prietenul său.

În fine, însuşi Meliusz József a avut amabilitatea să-mi pună la dispoziţie o scrisoare, cu data de 23 martie 1937, expediată lui de redacţia revistei budapestane „*Szep Szo*” şi

semnată de redactorul acesteia Ignorus Păi[75], prin care acesta din urmă îl înştiinţa că-i trimisese lui Thomas Mann o misivă de a sa cu sfaturi privitoare la desfăşurarea procesului. Iar, dacă mai şi coroborăm data scrisorii lui Ignorus Pâl cu aceea a articolului – intitulat *Keptelen plâgiumper Thomas Mann ellen* (Inimaginabilul proces de plagiat contra lui Thomas Mann) – publicat de Meliusz József în ziarul *„Bâcs megyei Naplo”* din Novi Sad la 18 aprilie 1937, pare într-adevăr a reieşi că tânărul ziarist timişorean de atunci a intervenit în disputa declanşată de campania „Poruncii Vremii11 după riposta iniţială a lui Thomas Mann.

În orice caz, după ce o vreme Aurel Păcurariu lăsase impresia că se înclinase în faţa usturătoarei şi categoricei replici a scriitorului, către sfârşitul anului 1936 „afacerea11 pretinsului plagiat a luat, dimpotrivă, o întorsătură mai dramatică, deşi nu mai puţin hilară. Sub semnătura corespondentului său din Timişoara, ziarul bucureştean *Curentul* (Anul X, nr. 3.204, 3 ianuarie 1937) a socotit chiar că o putea pune alături de unele din cele mai pasionante subiecte ale presei de scandal a vremii, gornind vădit satisfăcut: „Dacă fosta prietenă a gangsterului american Dillinger, românca de

75 Cunoscut scriitor şi publicist maghiar. în calitate de redactor ai revistei „Szep Szo“, a rostit cuvântul introductiv al serii de lecturi ce a avut loc la Budapesta la 13 ianuarie 1937 şi în cursul căreia Thomas Mann a citit din Lotte la Weimer. Vezi Thomas Mann und Ungarn. Eseuri. Documente. Bibliografie. Cu un cuvânt introductiv de Antal Mâdl şi Judit Gyorgy, Akademiai Kiado, Budapest, 1977.

origine, a revenit, după cum se ştie, de curând în ţară; dacă pe de altă parte aici în Banat s-au găsit unele neamuri ale d-nei Simpson[76], dacă mai departe, organizaţia teroristă de la lanca Pusta[77] şi-a avut ramificaţia ei aici, şi în fine dacă toate scandalurile internaţionale îşi au ecoul în Banat, era imposibil ca să nu se ivească o nouă senzaţie, de data aceasta în domeniul literar11.

Această „nouă senzaţie11 era tocmai „denunţul în adevăr senzaţiona111 înaintat de Păcurariu, prin avocatul Eusebiu Nicorescu, tribunalului Timiş-Torontal împotriva lui Thomas Mann, dar de astă dată şi împotriva unor „coacuzaţi11: firma „Polyglot11 din Cluj şi „Literaria11 din Cernăuţi, de fapt două librării care vânduseră romanele cu teme biblice ale scriitorului, firma „Fischer A.G". din Berlin care le editase, firma „Atheneum" din Budapesta, care le tradusese în ungureşte şi, nu în ultimul rând, societatea „London Film" din capitala Marii Britanii care, conform literii denunţului, „a prelucrat şi editat pentru film" lucrarea „plagiată" după opera lui Păcurariu. Căci, pentru a cita proza corespondentului bănăţean al „*Curentului*", „în această operă există şi un capitol în care este scoasă în evidenţă legenda biblică a lui «Iosif» legendă care stă şi la baza romanului «Josef» al lui

76 „Prietena faimosului gangster.

77 Localitate din Ungaria, unde organizaţia teroristă croată a ustaşilor a pregătit asasinarea, în 1934, la Marsilia, a regelui Alexandru al lugoslaviei.

Thomas Mann”.

Pe de altă parte, tot din acelaşi izvor ştim că denunţul lui Păcurariu afirma, într-o argumentare confuză şi de un umor involuntar, tipică pentru autor: „Subiectul l-am luat din legenda lui Josef. Fără a folosi izvoare biblice sau egiptologice speciale, am construit cu proprie inspiraţie şi individualitate o dramă puternică pe subiectul îndeobşte cunoscut al lui Josef, prima lucrare în acest gen în literatura mondială”. Iar Thomas Mann îi plagiase: 1. concepţia literară; 2. construcţia scenelor; 3. alegoriile; 4. ideile şi 5. arhitectura literară a legendei lui Iosif.

Pentru toate aceste considerente, Aurel Păcurariu se constituia parte civilă şi cerea tribunalului timişorean să-i acorde următoarele despăgubiri:

20.000.000 de lei din partea lui Thomas Mann, specificând ritos „la valoarea de azi a leului”, câte 200.000 lei din partea firmelor „Polyglot” şi „Literaria”.

5.000.000 din partea editorului german şi a celui ungur şi 10.000.000 din partea societăţii „London Film”.

Încercările mele de a descoperi dosarul „cauzei”.

— Care a fost fie sustras, fie distrus – s-au dovedit infructuoase şi, de aceea, mă văd silit să recurg şi mai departe la transcripţia făcută de corespondentul *Curentului* după plângerea lui Păcurariu. Şi astfel se poate afla că, în afara

amintitelor despăgubiri băneşti, reclamantul mai solicita instanţei timişorene să dispună publicarea sentinţei în ziarul *Curentul* şi… „într-un alt ziar de tiraj mondial” şi, de asemenea, „distrugerea tuturor exemplarelor din lucrarea «Iosif» a lui Thomas Mann în orice limbă şi în orice ţară s-ar găsi ele”.

Iar în speranţa unor viitoare corespondenţe tot atât de tăgăduitoare de inedite emoţii pentru cititorii săi, jurnalistul timişorean vestea: „În Banat procesul acesta este aşteptat cu un viu interes. […] îşi poate oricine închipui senzaţia când Thomas Mann va apărea personal pe banca acuzaţilor în faţa instanţelor timişorene!

Evidentele implicaţii extraliterare ale procesului au stârnit de altfel, şi interesul… Direcţiei Generale a Poliţiei din Bucureşti, care, la o adresă către Chestura poliţiei municipiului Timişoara, din 27 martie 1937, a anexat o notă, apărută la 20 martie în ziarul bucureştean „Tempo” şi a dispus „să se facă cercetări în sensul celor cuprinse, raportându-se rezultatul odată cu restituirea anexei”. Cuprinsul notei din ziarul bucureştean „Tempo”, cu nr. 1 142 din 20 martie 1937, de fapt o corespondenţă telefonică din Timişoara, susţinea că:

„Astăzi vine spre judecare în faţa tribunalului local unul din cele mai senzaţionale procese ale anului.

Este vorba de acuzaţia de plagiat a unei cărţi al cărui autor este un român – plagiat făcut de

cunoscutul scriitor european Thomas Mann.

Procesul a fost intentat de d (omnul) Prof. (esor) Liviu [şic!] Păcurariu, care pretinde că cunoscutul scriitor ar fi publicat unele lucrări pe care le scrisese el mai întâi într-o carte.

Acţiunea reclamantului va fi susţinută în faţa instanţei de domnul avocat Eusebiu Nicorescu.

Scriitorul Thomas Mann trimite un avocat francez, care să-i apere cauza.

Procesul este aşteptat cu mult interes de cercurile locale, dat fiind personalitatea scriitorului acuzat de plagiat”.

Chestura poliţiei din Timişoara, biroul judiciar, a întreprins, evident, investigaţiile ordonate şi, la 21 aprilie 1937, raporta la Bucureşti că „procesul de plagiat contra scriitorului Thomas Mann urmează să aibă loc abia la 19 mai de secţia a IV-a Trib (unalului) T (imiş) T (orontal), astfel că ziarul «Tempo» a fost greşit informat, aducând la cunoştinţa publică, că procesul a fost judecat la 19 martie a.c.

Detaliile pe larg asupra procesului de plagiat se pot vedea pe larg din denunţul înaintat Tribunalului T (imiş) T (orontal) secţia IV Loco, de către partea reclamantă prin avocatul Eusebiu Nicorescu şi care a fost publicat în ziarul «*Curentul*» nr. 3 205 din 4

Ianuarie 1937”.[78]

---

78 Vezi Arhivele Statului Timişoara, fond Chestura Poliţiei Municipiului Timişoara, dosar 51/1937, p. 21 şi 22. Deosebirea dintre numerele şi datele ziarului „Curentul" citat de noi şi de autoritatea timişoreană se

Între timp începuseră şi cercurile literare să ia poziţie faţă de strania lucrătură judiciară. La 21 februarie 1937, în revista *Vremea* (Anul X, nr. 476), poetul Nicolae Davidescu, după ce constata că

„Romane ca Buddenbrooks sau ca Muntele vrăjitor [...] îşi au cu totul altă elocvenţă decât aceea a cine ştie căror zadarnice pledoarii juridice", remarca, cu bun cuvânt, că este greu de înţeles „cum un subiect biblic ar putea fi proprietatea exclusivă a cuiva11 şi întreba retoric: „Să fi izbutit, oare dl. Păcurariu să pună în învelişul biblic al subiectului d-sale un plus de relaţie necunoscut încă de nimeni, pentru a putea pretinde o proprietate care, atâta vreme cât nu i-a fost răpită textual, nu poate avea nimic personal? ...11 Şi tot poetul răspundea, cu un abia voalat sarcasm: „Ar fi într-adevăr admirabil, şi în cazul acesta şi de dojenit, o modestie care va fi privat gândul şi sensibilitatea românească de o adevărată revelaţie. Evident, atâta vreme cât nu avem de-a face cu o farsă sau cu un caz de morbidă înţelegere de sine11. Iar revista satirică de stânga *Pinguinul*[79] (Anul I, nr. 3, 14 martie 1937) uzând de o ipocrită naivitate, plasa cu umor procesul intentat lui Thomas Mann în adevăratul

---

explică prin existenţa unei ediţii de capitală şi a alteia de provincie, postdatată.

79 La care colaborau Geo Bogza, George Macovescu, Gheorghe Dinu, poetul Andrei Tudor, redactorul ei ş.a. Publicaţia a fost în scurt timp suprimată de cenzură.

lui context, cel politic. „Lăsând la o parte imprudenţa reclamantului de a face publicitate gratuită unui autor a cărui calitate mai evidentă e faptul că e refugiat politic11, scria astfel unul din redactorii ei, care semna cu pseudonimul *Ambii-Doi*, „ne întrebăm dacă e bine să abordăm asemenea chestiuni numai de dragul succesului juridic. [...] Ilustrul scriitor Aurel Păcurariu şi-a făcut de mult cunoscute în Univers meritele domniei-sale. pe care nu harţa cu un cleptoman le mai poate evidenţia. Ce ne facem, însă, cu chestiunea plagiatului în sine? Şi aici am vrut să venim. Părerea «*Pinguinului*» e că nu e tactic să vorbim de plagiat într-un moment când un asemenea termen ar putea – Doamne fereşte! – prilejui duşmanilor noştri cine ştie ce pretexte de exploatare, mutând chestiunea pe alte terenuri, poate chiar mai delicate decât cele ale unui litigiu de proprietate literară. Ce ne facem, de exemplu, dacă un democrat clonţos se apucă să traseze un tablou al plagiatelor politice, arătând că dl. A. C Cuza[80] a căzut în recidivă, însuşindu-şi nu numai doctrina domnului Adolf Hitler, dar chiar şi haina şi amuleta lui?... Sau că d. Manoilescu[81] e pus pe două coloane (nu de asalt) cu dl. Mussolini”.

În aceste împrejurări, după lungi şi

80 întemeietorul aşa zisei „Ligi a Apărării Naţional-Creştine" ai cărei partizani arborau zvastica şi uniforme calchiate după acelea ale formaţiilor S.A.

81 Admirator al fascismului italian: preconiza corporalismul „integral şi pur“ copiat după teoriile lui Mussolini. Ministru de externe în guvernul Gigurtu, a semnat Dictatul de la Viena.

zgomotoase prolegomene, la 20 mai 1937 s-a ajuns, în fine, şi la prima şedinţă a mult trâmbiţatului proces intentat de Aurel Păcurariu lui Thomas Mann. Dar, surpriză, deşi cel dintâi îşi clamase de un an de zile acuza şi se arătase atât de nerăbdător să-l zdrobească pe Thomas Mann sub povara dovezilor şi să dobândească reparaţiile despre care afirma că i se cuveneau, pledoaria avocatului său s-a rezumat doar la cererea de… amânare a procesului, din mai multe motive. Mai întâi pentru că nu era în măsură să înfăţişeze completului de judecată traducerea în limba română a lucrărilor ce ar fi trebuit să facă obiectul dezbaterilor, în al doilea rând, pentru că reclamantul «înţelegea să-şi… extindă acuzaţia şi asupra volumului *Iosif în Egipt*, întrucât – deşi nu citise decât versiunea maghiară – găsise şi acolo pagini întregi „identice11 cu versurile lui din *Visul faraonului* şi, ca atare, voia să producă noi „dovezi" în sprijinul denunţului său. Iar, în al treilea rând, din cauză că, în ciuda eforturilor sale, apărătorul nu izbutise încă să afle… adresa studiourilor britanice London Film.

Constatând, dar, că nu poate trece la judecarea în fond a cauzei, completul Deleanu-lmbroane de la secţia a IV-a a tribunalului timişorean a hotărât amânarea procesului pentru 29 septembrie al aceluiaşi an.

În pofida precarităţii poziţiei sale, Păcurariu nu înţelegea, totuşi, să renunţe la „visul" lui de a cuceri o faimă universală, fie şi pe temeiul unei

sentinţe judecătoreşti. Iar avocatul său a decis, la rându-i, că era, poate, momentul să încerce a zdrăngăni o nouă coardă care, în ambianţa politică a vremii, îi putea eventual cuceri preţioase simpatii în cercurile mai mult sau mai puţin apropiate de oficialităţi, anume aceea a unui pretins „complot” de... Front Popular urzit spre a-i asupri clientul. Şi astfel, într-un interviu publicat în ziarul *Deli Hirlap* (Anul XIII. nr. din 27 mai 1937) din Timişoara sub titlul *Coaliţia de Front Popular face zid în jurul lui Thomas Mann în procesul de plagiat*, ignorând voit împrejurările reale în care fusese formulată acuzaţia lui Păcurariu, cine îl sprijinise pe acesta şi, inversând brusc rolurile, avocatul Nicorescu nu s-a sfiit să afirme: „În primul rând, trebuie să constat că procesul în curs a intrat pe un făgaş politic. Se conturează o opinie subiectivă întemeiată mai puţin pe interesul pentru adevăr, cât pe anumite concepţii politice. Nu e vorba despre scriitor, compătimit nu e laureatul promiului Nobel, ci umanistul Thomas Mann. În felul acesta, se ia poziţie de luptă în favoarea unei ideologii... [...] De ce? De ce? pentru că, din punctul lor de vedere, nu e vorba de un caz literar, ci de unul politic. E vorba de lupta pentru acel Mann care, împreună cu fratele lui, Heinrich Mann, preşedintele Frontului Popular german [care, în realitate, nu exista

— N.n.] a fost silit să-şi părăsească patria. În timp ce noi incriminăm activitatea-i literară, pe

dinaintea noastră defilează partizanii ideologiei progresiste, cu toată armura lor”. În felul acesta, avocatul trecea sub tăcere, pudic, dar nu şi dezinteresat, de ce fusese nevoit Thomas Mann să nu se înapoieze în patria sa şi pe cei care, mânaţi de o mânie oarbă, îl calomniau şi-l urmăreau cu vindicta lor.

Pe măsură ce-şi dovedea tot mai vădit inconsistenţa şi dedesubturile ei, campania gălăgios dezlănţuită şi grosolan purtată de „*Porunca Vremii*” încerca astfel să adopte forme mai subtile, mai insidioase.

Era însă şi prea târziu, şi inutil. Căci, în ciuda declaraţiilor grandilocvente şi sfidătoare, acuzatorii nu izbuteau să aducă niciun fel de probe. Şi, de aceea, la 29 septembrie 1937, observând că, o dată mai mult, nu izbutise să intre în fondul procesului, tribunalul timişorean a hotărât din nou să-l amâne – de astă dată, însă, sine die.

Mult după moartea lui Thomas Mann, Aurel Păcurariu a avut, totuşi, parte de o mică, tardivă şi cam meschină reparaţie. Ba chiar tot la Timişoara, unde publicistul Izsâk László[82], mânat pesemne de compasiune, a încercat o acţiune de salvare măcar a unei părţi din *Visul faraonului*.

Amintind, e adevărat, că procesul de plagiat se prăbuşise „spre cinstea culturii româneşti, datorită eforturilor unor intelectuali progresişti şi

82 Vezi Izsâk Lâszlo: Un caz vechi regretabil, în „Orizont", nr. 25 (244), 26 octombrie 1972.

luciditătii unor oneşti magistraţi timişoreni11, Izsâk László a socotit, totuşi, că „drama lui Aurelian Păcurariu nu este o lucrare fără valoare literară. Cel puţin parţial nu…” Şi, făcând un calcul, poate matematic exact, dar cam surprinzător atunci când e vorba de a aprecia o operă literară, a opinat că: „partea sănătoasă, reprezentând circa 200 – 250 de pagini din totalul de 1 152, după părerea mea merită să fie salvată, recuperată11.

Dar şi acest „vis11 s-a risipit numaidecât după apariţia publicaţiei ce a găzduit articolul. Deşi, cum spuneam, el fusese inspirat de respectabile sentimente caritabile, după cum rezultă destul de limpede şi din finalul articolului lui Izsâk László: „Aurelian Păcurariu trăieşte acum la Timişoara. E bătrân, are şaptezeci şi nouă de ani. E mâhnit de gafa lui din 1936. Regretă procesul de plagiat, care i-a adus numai cheltuieli şi suferinţe reale11.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

(până în anul 1985)

I Opere (în limbile: română, germană, maghiară – bibliografie cronologică)

1925

Mann, Thomas. *Tristan*. În româneşte cu o notiţă despre Thomas Mann de Eman. Cerbu, Bucureşti (Editura Adevărul, 1925), 72 p. Biblioteca Dimineaţa, 34).

1926

Mann, Thomas. *Copilul minune*. Traducere de

Otilia Ghibu. Bucureşti, (Editura Adevărul, 1926), 61 p. (Biblioteca Dimineaţa, 83).

1930

Mann, Thomas. *Micul Domn Friedemann*. În româneşte de D. Mihai I, Bucureşti, f.a., (1930), 31 p. (Lectura Floarea literaturilor străine, 256).

Mann, Thomas. *Moartea la Veneţia*. Traducere de Camil Baltazar. Bucureşti, (Editura Cugetarea, 1930), 237 p.

1936

Mann, Thomas. *Moartea la Veneţia* (Nuvele). Traducere de Camil Baltazar. Ediţia a 2-a, Bucureşti, (Editura Cugetarea, 1936), 246 p.

Mann, Thomas. *Tonio Kroger*. Traducere de d-ra Th. Eucharis. Bucureşti, (Editura „Universala" Alcalay; 1936), 106 p. + 3 f., (Biblioteca pentru toţi, 1452 – 1453).

1947

Mann, Thomas. *Pătimirile şi măreţia maeştrilor*. *Richard Wagner – Goethe – Cervantes*. Traducere de Camil Baltazar. Bucureşti, (Editura Institutului Român de Documentare, 1947), 188 p.

1955

Mann, Thomas. *Mario şi vrăjitorul*. Întâmplare tragică dintr-o călătorie. În româneşte de Alexandru Philippide. Cuvânt înainte de Alfred Margul-Sperber. Bucureşti, (E.S.P.L.A. 1955) 104 p. (Meridiane).

* * *

Mann, Thomas. *Mario und der Zauberer*. Ein tragischer Reiseerlebnis. Mit einem Vorwort von

Alfred Margul-Sperber. Bukarest, (Staatsverlag fur Kunst und Literatur, 1955), 147 p.

le le le

Mann, Thomas. *Novellâk*. 1 – 2 kotet. (A vâlogatâs es szerkesztes Ottlik Geza munkâja. A bevezeto tanulmânyt

Lukács György frta. A konyv fedelet Csillag Vera tervezte. Bukarest, (Ăllami Irodalmi es Muveszeti Kiado, 1955).

Mann, Thomas. *A Buddenbrook hăz*. Egy csaländ alkonya. Forditotta: Lânyi Viktor. A konyvet Ferenezy Ben. raizai di szrtik. Bukarest, (Ăllami Irodalmi es Muveszeti kiado, 1955), 708 p., cu ilustr.

1957

Mann, Thomas. *Casa Buddenbrook*. Declinul unei familii. (Voi. 1 – 2). În româneşte de Ion Chinezu. Cu o introducere de Hans Mayer. Bucureşti, (E.S.P. LA., 1957), Voi. 1, 415 p. + 1 f. portr. Voi. 2, 368 p. (Clasicii literaturii universale).

*

Mann, Thomas. A. kivâlasztott. Regeny. Forditotta Jekely Zoltán. Az eloszot Szabó Edeerta. A jegyzeteket Szabo-Froreich Antal keszitette. Budapest, (Magveto Konyvkiado, 1957), 304 p. + 1 f. portr. (Vilâgkonyvtâr).

1960

Mann, Thomas. *Nuvele*. În româneşte de Alice Voinescu, Lazăr Iliescu şi Al Philippide. Prefaţă de Al. Dima. Bucureşti, (E.S.P.L.A., 1960), 336 p. + a. portr. (Clasicii literaturii universale).

Mann, Thomas: *Buddenbrook haz*. Egy csaländ alkonya. Forditotta Lânyi Viktor. Harmadik kiadis Budapest, (Europa Konyvkiado, Bukarest, 1960), 644 p.

1962

Mann Thomas. *Casa Buddenbrook*. *Declinul unei familii*. Roman. În româneşte de Ion Chinezu. Ediţia a 2-a. Bucureşti, (Editura pentru literatură universală, 1962). Voi. 1, 408 p.; Voi. 2, 376 p.

1963

Mann, Thomas. *Mario und der Zauberer*. Mit einem Vorwort von Victor Theiss. Auswahl Ruth Lissai. Bukarest, (Jugendverlag, 1963), 356 p. cu portr. (Kleine Schulbucherei, 13).

1964

Mann, Thomas. *Lotte la Weimar*. Roman. În româneşte de Al. Philippide. Bucureşti, (Editura pentru Literatură Universală, 1964), 351 p.

1965

Mann, Thomas. *Moartea la Veneţia*. Nuvele. Traducere de Lazăr Iliescu şi Al. Philippide. Prefaţă de Eugen Schileru. Bucureşti, (Editura pentru Literatură, 1965), XLVII + 463 p. + 1 f. portr. (Biblioteca pentru toţi, 272).

Mann, Thomas. *Halâl Velenceben*. Elbeszelesek. Az utoszot Dimeny István irta. A borrtolap Szatmâri Sándor munkâja. Bukarest, (Irodalmi Konyvkiado, 1965), 272 p. (Horizont).

1966

Mann, Thomas. *Casa Buddenbrook*. *Declinul unei familii*. Roman (Voi. 1 – 2). În româneşte de

Ion Chinezu. Prefaţă de M. Şora. Bucureşti, (Editura pentru Literatură, 1966). Voi, 1, LX + 420 p.; Voi. 2, 392 p. (Biblioteca pentru toţi, 351 – 352).

Mann, Thomas. Doctor Faustus. Viaţa compozitorului german Adrian Leverkuhn povestită de un prieten.

— Cum am scris Doctor Faustus. Romanul unui roman. În româneşte de Eugen Barbu şi Andrei Ion Deleanu. Prefaţă de Ion Ianoşi. Bucureşti, (Editura pentru Literatură Universală, 1966), 736 p.

1967

Mann, Thomas. *Muntele vrăjit*. Roman. Traducere de Petru Manoliu. Prefaţă de Ion Ianoşi. Bucureşti (Editura pentru literatură universală. 1967), 767 p.

* * *

Mann, Thomas. *Kirâlyi fenseg*. Regeny. Forditotta Szollosy Klâra. Bukarest, (Irodalmi Konyvkiado, 1967), 311 p. (Horizont).

1969

Mann, Thomas. Muntele vrăjit. Roman. Traducere de Petru Manoliu. Prefaţă de Ion Ianoşi. Bucureşti, (Editura pentru literatură, 1969), 3 vol. (Biblioteca pentru toţi, serie nouă, 533 – 535). Voi. 1, L + 294 p.; Voi. 2, 424 p.; Vol.3, 456 p.

1970

Mann, Thomas. Doctor Faustus. Viaţa compozitoriui german Adrian Leverkuhn povestită de un prieten.

— Cum am scris Doctor Faustus, Romanul unui roman. În româneşte de Eugen Barbu şi Andrei Ion Deleanu. Prefaţă de Ion Ianoşi. Bucureşti, (Editura Muzicală, 1970), 652 p.

1972

Mann, Thomas. *Casa Buddenbrook*. *Declinul unei familii*. Roman. În româneşte de Ion Chinezu. Bucureşti, (Editura Cartea Românească, 1972), 2. voi. Voi. 1, 575 p.; Voi. 2, 529 p.

Mann, Thomas. *Pătimirile şi măreţia maeştrilor*. *Wagner*, *Goethe şi Cervantes*. Traducere de Iosefina şi Camil Baltazar. Prefaţă de Valeriu Râpeanu. Bucureşti, (Editura Muzicală, 1972), 264 p.

Thomas Mann îi scrie lui George Oprescu. Scriitori străini în arhive româneşti. Manuscriptum, 3, nr. 2, 1972, p. 158 – 160.

Mann, Thomas. A Buddenbrook hâz. Egy csaländ alkonya. Regeny. Forditotta: Lânyi Viktor. A borâtolapon Cseh Gusztáv raiza. Bukarest, (Kriterion, 1972), 672 p. (Horizont Konyvek)

1973

Mann, Thomas. *Lotte la Weimar*. Roman. În româneşte de Al. Philippide. Bucureşti, (Editura Cartea Românească. 1973), 464 p.

Mann, Thomas. *Buddenbrooks*. Verfall einer Familie. Mit einem Vorwort und Anmerkungen von Hannes Schuster. Bukarest, (Kriterion, 1973), 2 vol. 824 p., + 1 f. portr.

Mann, Thomas, Egy szélhámos vallomásai. Regeny. Forditotta: Lânyi Viktor. Az utoszot irta

Deák Tamás. Bukarest, (Kriterion, 1973). 376 p, (Horizont Konyvek).

Mann, Thomas. *Egy szélhámos vallomásai*. Regeny. Forditotta: Lânyi Viktor. Az utoszot i-rta Deák Tamás. Bukarest, (Kriterion, 1973), 391 p., (Horizont Konyvek)

1974

Mann, Thomas. *Alteţă regală*. Roman. Traducere de Mihai Izbăşescu. Bucureşti, (Editura Eminescu.

1974), 335 p. (Colecţia Romanul de dragoste, 81).

Mann, Thomas. *Scrisori*. Traducere, prefaţă şi note de Mariana Şora. Bucureşti, (Editura Univers.

1974), XXIX + 482 p. (Corespondenţă. Memorii, Jurnale).

1975

Mann, Thomas. *Casa Buddenbrook*. *Declinul unei familii*. Roman. Voi. 1 – 3. În româneşte de Ion Chinezu. Prefaţă, tabel cronologic şi bibliografie de M. Şora. Bucureşti, (Editura Albatros, 1975), 3 vol. Voi. 1, XXX + 249 p.; Voi. 2, 304 p.; Voi. 3, 216 p. (Lyceum, 177 – 179).

Mann, Thomas. *Doctor Faustus*. Viaţa compozitorului german Adrian Leverkuhn povestită de un prieten

— Cum am scris *Doctor Faustus*. Romanul unui roman, în româneşte de Eugen Barbu şi Andrei Ion Deleanu. Prefaţă de Ion Ianoşi. Bucureşti (Editura Muzicală.

1975), 673 p.

1977

Mann, Thomas. *Iosif şi fraţii săi*. Roman. Voi. 1 Istoriile lui Iacob – Tânărul Iosif. În româneşte de Petru Manoliu. Bucureşti, (Editura Univers. 1977), 535 p. (Romanul secolului XX).

Mann, Thomas. *Lotte Weimrban*. Regeny. Fordrttotta: Lányi Viktor. Az utoszot frta Deák Tamas. Bukarest. (Kriterion, 1977), 375 p. (Horizont Konyvek).

1978

Mann, Thomas. *Iosif şi fraţii săi*. Roman. Voi. 2 Iosif în Egipt. Traducere de Petru Manoliu. Bucureşti, (Editura Univers, 1978), 624 p. (Romanul secolului XX).

1981

Mann, Thomas. *Iosif şi fraţii săi*. Voi. 3. Iosif, hrănitorul. Traducere de Petru Năvodaru. Bucureşti, (Editura Univers, 1981), 535 p. (Romanul secolului XX).

1982

Mann, Thomas. *Mărturisirile escrocului Felix Krull*: *Prima parte a memoriilor*. Traducere de Corneliu Papadopol. Prefaţă de Ion Ianoşi. Timişoara, (Editura Facla, 1982), 340 p.

1985

Mann, Thomas. *Lotte în Weimar*. Roman. Bukarest, (Kriterion, 1985), 496 p.

II. FRAGMENTE (în periodice – cronologic)

1927

Mann, Thomas. *Thomas Mann despre*

Germania. Adevărul literar şi artistic, 7, nr. 321, 30 ianuarie 1927.

1929

Mann, Thomas. *Tonio Kroger*. (Fragment). Traducere de K.B., Adevărul literar şi artistic, 9, nr. 468, 24 noiembrie 1929.

Mann, Thomas. *Thomas Mann despre sine însuşi*. Traducere de J.B. Adevărul literar şi artistic, 9, nr. 468, 24 noiembrie 1929.

Mann, Thomas. *Thomas Mann spricht über seinem „Erfolog"*. Kronstädter Zeitung, 93. nr. 266, 20 noiembrie 1929.

1936

Mann, Thomas. D. Thomas Mann despre un articol „foarte ciudat" apărut în româneşte. O scrisoare a ilustrului scriitor german. Adevărul, 50, nr. 16.101, 22 iulie 1936.

Mann, Thomas. Ein Brief Thomas Manns an den „Adevărul" Herr Sfetcu Petru, der Lippaer Literafurkenner. Neue Zeitung, (Timişoara), 4, nr. 171, 28 iulie 1936.

Mann, Thomas. *Thomas Manns Glückwunsch fur Heinrich Mann zu dessen 65. Geburtstag*. Czernowitzer Tageblatt, 2, nr. 192, 1 aprilie 1936.

1937

Mann, Thomas. *Fur das republikanische Spanien*. Neue Zeitung (Timişoara), 5, nr. 27, martie 1937.

1938

Mann, Thomas. *Creştinism şi socialism*. Lumea românească, 2, nr. 445, 26 august 1938.

1955

Mann, Thomas. 4 *Hitler-fasizmusrol*. Reszletek az fro naplojâbol. Utunk, 10, dr. 33 (355), 19 august 195.5.

1956

Mann, Thomas. *Hitvallâs a szociâlis Kdztârsasâg mellett*. Utunk, 10, nr. 37 (411), 14 septembrie 1956.

1963

Mann, Thomas. *Lotte la Weimar*. (Fragmente). În româneşte de Al. Philippide. Secolul XX, 3, nr. 6 – 7, iunie-iulie 1963.

Mann, Thomas. *Thomas Mann despre Thomas Mann*. (Fragmente din primul volum al corespondenţei). Texte alese şi traduse de Ion Ianoşi. Secolul XX, 3, nr. 6 – 7, iunie-iulie 1963.

Mann, Thomas. *Sfârşitul lui Lohgott Piepsam*. În româneşte de Ion Marin Sadoveanu. Secolul XX, 3, nr. 6 – 7, iunie-iulie 1963.

1964

„Şi flăcările să nu mă mistuie. (Documente din timpul războiului antifascist. Cu un cuvânt înainte de Thomas Mann) Secolul XX, nr. 7 – 8, iulie-august 1964.

1965

Mann, Thomas. *Doctor Faustus*. Fragmente. În româneşte de N. Argintescu-Amza. Secolul XX, nr. 3, martie 1965.

Mann, Thomas. *Paiaţa*. În româneşte de N. Argintescu-Amza. Secolul XX, nr. 7 – 8, iulie-august 1965.

Mann, Thomas. *Romanul unui roman. Cum am scris „Doctor* Faustusân româneşte de Eugen Barbu şi Andrei Ion Deleanu. Secolul XX, nr. 3, martie 1965.

Mann, Thomas. *Scrisori din anii 1948 – 1955*. În româneşte de Sanda loanovici. Secolul XX, nr. 7 – 8, iulie-august 1965.

Mann, Thomas. *Tehnica amintirii*. Scriitori despre cinematografie. Cinema, nr. 4, aprilie 1965.

1966

Mann, Thomas. *Als Don Ouijote „der Gute" hiess*. Thomas Mann über Cervantes. Neuer Weg, 18, nr. 5.281, 25 aprilie 1966.

Mann, Thomas. *Din corespondenţa lui Thomas Mann* (Cu o prezentare de Andrei Ion Deleanu). Luceafărul, 9, nr. 37, 10 septembrie 1966.

1968

Mann, Thomas. *Dulapul*. În româneşte de A.E. Moldovan. Tribuna, 12, nr. 25, 20 iunie 1968.

Mann, Thomas. *Tonio Kroger*.

— Reszlet. Fragment. Jobarât, 2, 4 sz., 25 ianuarie 1968.

1969

Mann, Thomas. *Decepţie*. În româneşte de A. E Moldovan. Tribuna, 12, nr. 11, 13 martie 1969.

Mann, Thomas. *Extazul demonismului* (Eseul „Dostoievski în limite restrânse" în prefaţa unui volum de povestiri dostoievskiene apărute în Statele Unite). Secolul XX, nr. 4, aprilie 1969.

Mann, Thomas şi Mann, Heinrich). Schimb de

scrisori între Heinrich şi Thomas Mann. Triumful sprintului asupra fascismului. România literară, 2, nr.

3, 16 ianuarie 1969.

1970

Mann, Thomas. Arta romanului (Fragment). Cronica, 5, nr. 33, 15 august 1970.

Mann, Thomas. Nemet haligatok! (Az utolso uzenet abbol a huszonotbol, amelyet Mann az angal radio kozvetitesevel intezett a nemetorszâgi haligatokhoz). Deák Tamás forditâsa. Utunk, 25, 19 sz., 8 mai 1970.

1971

Mann, Thomas. *Martor al vremii*. Extrase din cele două volume de *Scrisori* publicate sub îngrijirea fiicei sale, Erika Mann şi din *Opere complete în* 12 volume, apărute în Aufbau Verlag din Berlin, Republica Democrată Germană, Magazin istoric, 5, nr. 12, decembrie 1971.

1972

Mann, Thomas. *Martor al vremii*. (Documente din perioada celui de al Doilea Război Mondial şi din anii de după război, extrase din volumele de *Scrisori* şi cele 12 volume de *Opere complete*, apărute în Aufbau Verlag din Berlin, Republica Democrată Germană. Magazin istoric, 6, nr. 1, ianuarie 1973.

Mann, Thomas. *Moartea poetului*. În româneşte de P. Anton. Orizont, 23, nr. 17, 23 august 1972.

Mann, Thomas. *Schwere Stunde*. Karpaten

Rundschau, 5, nr. 3, 21 ianuarie 1972.

1973

Mann, Thomas. *Artistul şi societatea*. (Fragment). Prezentare şi traducere: Monica Grigoriu. Ateneu, 10, nr. 8, august 1973.

Mann, Thomas. *Laudă somnului*. Prezentare şi traducere de Cristian Unteanu. România literară, 6, nr. 29, 19 iulie 1972.

1974

Mann, Thomas*. Întâlniri cu Hofmannsthal*. (în opinia contemporanilor). În româneşte de Ana Frai, Secolul XX, nr. 2, februarie 1974.

Mann, Thomas. *Scrisori despre „Doctor Faustus”*. În româneşte de Andrei Ion Deleanu. Luceafărul, 17 nr.

6, 9 februarie 1974.

1975

Mann, Thomas. Briefe. Auszuge aus: Thomas Mann, Briefwechsel mit seinem Verleger Gottfried Bermann Fischer (1932 – 1955), Herausgegeben von

Peter Mendelssohn. Fischer Taschenbuch Verlag. 1975. Neue Literatur, 26, nr. 6, iunie 1975, S. 53 – 91; nr. 8, august 1975, s. 49 – 78.

Mann, Thomas. Elet es muveszet... Polgár es muveszet. Ifjumunkâs, 26 sz., 26 iunie 1975.

Mann, Thomas. *Germania şi germanii*. Cu o prezentare de... în româneşte de Ion Roman. Secolul XX, nr. 8, august 1975.

Mann, Thomas. *Die Hochzeitnacht*. (Fragment aus dem Roman *Joseph und seine*

Bruder). Karpaten Rundschau, 8, nr. 23, 6. Juni 1975.

Der Kunstier und die Geseilschaft. Auszuge aus einer Rede Thomas Manns, gahalten im Jahre 1952. Neuer Weg, 27, nr. 8.108, 7. Juni 1975.

Mann, Thomas. *Leiden an Deutschland*. Tagebuchblätter aus den Jahren 1933 und 1934, Neue Literatur, 26, nr. 5, Mai 1975.

Mann, Thomas. *Trei eseuri*. 1. Cuvânt la sărbătorirea a cincizeci de ani (1925). În româneşte de Roxana Theodorescu. 2. Gândire şi viaţă (1941). Lauda vremelniciei (1952). În româneşte de Mariana Şora. Viaţa românească, 28, nr. 6, iunie 1975.

1976

Mann, Thomas. *Erotica lui Michelangelo*. În româneşte de Al. Şahighian. Secolul XX, nr. 3, martie 1976.

1978

Mann, Thomas. Kerenyi, Karl şi Mann, Thomas. *Creaţia românească şi mitologia*. În româneşte de Alexandru Al. Şahighian. Secolul XX, nr. 2 – 3, februarie-martie 1978.

1979

Mann, Thomas. *„Pimaszsâg a vilâgszellemmel" – kiadatlan naplojegyzetek*. Vâlogatta es fordftotta Ferencz László. A Het, 10, nr. 1, 5 ianuarie 1979.

1980

Mann, Thomas. *Către tineretul japonez* (1932). *Preliminarii la Goethe*. În româneşte de

Gheorghe Pascu. Secolul XX nr. 7 – 9, iulie-septembrie 1980.

Mann, Thomas. *Jurnal* (*1933 – 1934*). În româneşte de Gheorghe Pascu. Secolul XX, nr. 7 – 9, iulie-septembrie 1980.

1981

Mann, Thomas. *Spirit şi democraţie*. În româneşte de Ion Roman. Secolul XX, nr. 6 – 7, iunie-iulie 1981.

1982

Mann, Thomas. *Anekdote*. *Zum Lesen und zum Wiederlesen*. Neuer Weg, 34, nr. 10.306, 14 iulie 1982.

S 3; nr. 10.307, 15 iulie 1982.

1983

Mann, Thomas. *Ibsen und Wagner*. Neuer Weg, 35, nr. 10.487, 12 februarie 1983.

1985

Mann, Thomas. *Către ascultătorii germani*. Mesaje de atitudine antinazistă. Secolul XX, nr. 1 – 3, ianuarie-martie 1985.

1986

Mann, Thomas. Naplo 1943. Schweitzer Pâl fordftâsa. Utunk, 41, nr. 8, 21 februarie 1986.

III. DESPRE THOMAS MANN ŞI OPERA SA

III. 1) În volume (alfabetic)

Auerbach, Erich. *Mimesis*. Reprezentarea realităţii în literatura occidentală. Bucureşti, (Editura pentru Literatură Universală, 1967), p. 573, 607, 608.

Bálint György, *Thomas Mann es a fasizmus*.

Irodalom kritikai antologia. A magyar marxista kritika kezdetei. Az eloszot irta Csehi Gyula. Vâlogatta es jegyzetekkel clătta Dâvid Gyula. Bukarest. Ifjusagi Konyvkiado 1969, p. 313319.

Balotă, Nicolae. *Euphorion*. Eseuri. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

Balotă, Nicolae. *Universul prozei*. Bucureşti, Editura Eminescu, 1976, p. 215 – 232.

Bălan, George. *Dincolo de muzică*. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.

Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini şi până în prezent*. Ediţia a 2-a revăzută şi adăugită. Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 966.

Cisek, Oscar Walter. *Sufletul românesc în artă şi literatură*. Antologie. Cluj, Editura Dacia, 1974, p. 112 – 117.

Crohmălniceanu, Ov. S. *Literatura română între cele două războaie mondiale*. Voi. 1. Bucureşti, Editura Minerva, 1973, p. 509 – 510.

Damian, S. *Duelul invizibil*. München XX sau puterea de anticipare a artei. Bucureşti Editura Cartea Românească, 1977, p. 66 – 154.

Deutsche Literatur 1848 bis zur Gegenwert. Bukarest, Staatsverlag, 1949, S. 154 – 171. (Mit Auszugen aus den Werken Thomas Manns).

Dima, Al. *Conceptul de literatură universală şi comparată*. Studii teoretice şi aplicative, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, p. 112 – 123.

Drimba, Ovidiu. *Scriitori, cărţi, personaje*.

Ghid de literatură universală, 1969, p. 74.

Fagon, Nina. *Varia Italia*. Studii. Bucureşti, Editura Univers, 1975, p. 224 – 256.

Hăngănuş, Flavia. *Timpul mitic la M. Proust, J. Joyce, Th. Mann şi W Faulkner*. Rezumatul tezei de doctorat. Bucureşti, 1977, 1 foto + 25 p. multig. (Universitatea din Bucureşti. Facultatea de limba şi literatura română).

Hăngănuş, Flavia. *Timpul mitic la M. Proust, J. Joyce, Th. Mann şi W. Faulkner*. Teză de doctorat. Conducător ştiinţific prof. dr. Zoe Dumitrescu Buşulenga. Bucureşti, 1977, 204 p. dactilo. (Facultatea de limba şi literatură română).

Ianoşi, Ion, Thomas Mann. Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1965, 324 p.

Izbăşescu, Mihail. *Istoria literaturii germane*. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 403 – 408.

Kosztolányi Dezso. Nero, a veres kolto. Regeny. (Az utoszot i-rta Thomas Mann es Szilágyi Domokos) Bukarest, Kriterion Koyvkiado, 1971, 347 p.

Lukács, Georg. *Romanul istoric*. Traducere, note şi indici de Ion Roman. Prefaţă şi tabel cronologic... vol. I p. XXXIII-XXXVIII, XL, XLV, 8, 10, 139, 184. Voi.

2 p. 153, 158, 190, 231, 272 – 273, 279, 282, 283.

Martini, Fritz. *Istoria literaturii germane de la începuturi până în prezent*. În româneşte de Eugen Filotti şi Adriana Hess. Cuvânt înainte de Liviu Rusu, cu un studiu critic de Tudor Olteanu.

Bucureşti.

Editura Univers, 1972, p. 237, 277, 346, 405, 417, 445 – 447, 452 – 459, 469, 470, 518, 519, 532, 542, 546, 548, 562.

Meliusz József. *Kitepett naplolapok (1931 – 1960)*. Irodalmi Konyvkiado, Bukarest, 1963, p. 146 – 148.

Molter Károly. *Termitele*. Eseuri, articole. În româneşte de Andrei Fischof. Prefaţă: „Ura se hrăneşte mai ales din neştiinţă" de Alexandru Ivasiuc. Bucureşti, Kriterion, 1973, p. 13 – 15, 50 – 55.

Sammlung von Kritischen Aufsätzen und biographischen Angaben zur Deutschen Literatur geschichte. Bukarest, Staatsverlag fur didaktische und pădagogische Literatur. 1954, p. 426 – 429: 429 – 440.

Scriitori străini. Mic dicţionar. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciciopedică, 1981, p. 364, 365.

Steinhardt, N. *Între viaţă şi cărţi*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1976, p. 57 – 65.

Streinu, Vladimir. *Pagini de critică literară*. Voi. 4. Marginalia, Eseuri. Ediţie alcătuită de George Muntean, Bucureşti, Editura Minerva, p. 442 – 444.

Streinu, Vladimir. *Studii de literatură universală*. Bucureşti, Editura Univers, 1973, p. 400 – 402.

Şora, Mariana. *Unde şi interferenţe*. Studii, eseuri, articole. Bucureşti, Editura pentru

Literatură, 1969, p. 66118.

Tempeanu, Virgil. *Marele negustor german*. După „Buddenbrooks11 de Thomas Mann. Fălticeni, Tipografia J. Bendit, 1938, p. 30.

Tertulian. N. *Experienţă, artă, gândire*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1977.

Vartic, Ion. *Spectacol interior*. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 165 – 176.

Velea, Stan. *Paralelisme şi retrospective literare*. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1974, p. 20, 234, 238, 240, 245.246, 263.

Vianu, Tudor. *Generaţie şi creaţie*. Contribuţie la critica timpului. Bucureşti, Editura librăriei Universala – Alcalay el. Co. 1936, p. 90 – 110. (Biblioteca pentru toţi, 1441 – 1442).

Vianu, Tudor. *Studii de literatură universală şi comparată*. Edilia a II-a revăzută şi adăugită. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1963, p. 545, 603, 605, 618.

III DESPRE THOMAS MANN ŞI OPERA SA III 2) în periodice (cronologic)

1919

Molter Kâroly. *Buddenbrooks*. Zord Ido (Târgu Mureş), 1, nr. 6, 15 noiembrie 1919.

1924

Mann, Thomas. *Tonio Kroeger*. (Recenzie). Adevărul literar şi artistic, 5, nr. 170, 9 martie 1924.

1925

Molter Kâroly. *A varăzshegy*. Ellenzek (Cluj), 46, nr. 162, 19 iulie 1925.

Personalitatea literară a lui Thomas Mann. Adevărul literar şi artistic, 6, nr. 248, 6 septembrie 1925.

Sadoveanu, Isabela. *Thomas Mann* – Tonio Kroeger. (Recenzie). Adevărul literar şi artistic, 6, nr. 246, 23 august 1925.

Zillich, Heinrich, Vier grosse Romane. Klingsor (Braşov) 2, nr. 9, septembrie 1925.

1926

Fábry Zoltán. *Thomas Mann Számadokonyve Pânzsrol*. Korunk (Cluj), 1, decembrie 1926.

Nussbächer, Konrad. *Der Zauberberg*. Ostland, (Sibiu), 1, nr. 1, ianuarie 1926.

Un german european; *Thomas Mann* (însemnări). Adevărul literar şi artistic, 7, nr. 291, 4 iulie 1926.

Der Zauberberg. Însemnări. Adevărul literar şi artistic, 7, nr. 272, 21 februarie 1926.

1927

I. D.G., *Thomas Mann*: *Unordung und Fruhes Leid*. Adevărul literar şi artistic, 8, nr. 327, 13 martie 1927.

Szekely Bela. *Akik măr „Kiârtâk" magukat*. (Recenzie). Korunk (Cluj), 2, aprilie 1927.

Thomas Mann – *Lübeck als geistige Lebensform*. Viaţa Românească, 19, nr. 8 – 9, august-septembrie 1927.

1928

Capesius, Bernhard. *Thomas Mann liest vor*. Klingsor (Braşov), 5, nr. 5, mai 1928.

Mutius, Gerhard von *Der „Zauberberg" von*

Thomas Mann, Klingsor, 5, nr. 2, februarie 1928.

1929

Cine e Thomas Mann?

— Adevărul literar şi artistic, 9, nr. 472, 22 decembrie 1929.

Foti, Ion. *Premiul Nobei pentru literatură*. Universul literar, 45, nr. 51, 13 decembrie 1929.

J. B. *Thomas Mann*, *note bibliografice*. Adevărul literar şi artistic, 9, 1929, nr. 468, 24 noiembrie.

Lakatos Imre. *A Nobel-dijas Thomas Mann*. Erdélyi Helikon, 2, nr. 10, decembrie 1929.

Mancaş, Mircea. *Thomas Mann*. Viaţa românească, 21, nr. 11 – 12, noiembrie-decembrie 1929.

Marian, Paul B. Thomas Mann. Vremea, 2, nr. 90, 21 noiembrie 1929.

Der Nobelpreis nur fur Germanen. Die Tschechen beklagen sich. Temesvarer Zeitung, 78, nr. 265, 21 noiembrie 1929.

Premiul Nobel. Viaţa Românească, 21 nr. 9 – 10, septembrie-octombrie 1929.

Sadoveanu, Ion Marin. *Thomas Mann*. Rampa 14, nr. 3 547, 15 noiembrie 1929.

Thomas Mann a obţinut Premiul Nobel pentru literatură. Rampa, 14, nr. 3547, 15 noiembrie 1929.

Thomas Mann. *Premiul Nobel pentru literatură*. Adevărul, 42, nr. 14.086, 22 noiembrie 1929.

1930

Aderca, Felix. *Pe urmele vechilor ciobani*. (Despre romanul lui Iacob şi al Leei). Adevărul literar şi artistic.
9, nr. 483, 9 martie 1930.
Antal János. *Thomas Mann*. Korunk (Cluj), 5, 1930.
Cisek, Oscar Walter. *Thomas Mann*. Gândirea (Cluj), nr. 1 – 2, ianuarie 1930.
K. a. Ami Thomas Mannbdl Magyarorszâgon kimarad. Korunk (Cluj), 5 februarie 1930.
Lustrator. *Moartea la Veneţia, de Thomas Mann*. Vremea, 3, nr. 106, 20 martie 1930.
Vianu, Tudor. *Thomas Mann (Premiul Nobel 1929)*. Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială, 9, nr. 1 – 3, 1930.
1931
a.o. *Embervâsâr*. Korunk, (Cluj), 6 ianuarie 1931.
Un roman al lui Thomas Mann. Adevărul literar şi artistic, 10, nr. 568, 25 octombrie 1931.
1932
Andreescu, Gh. *Moartea la Veneţia*. (Recenzie). Adevărul literar şi artistic, 11, nr. 620, 23 octombrie 1932.
Andreescu, *Gh. Thomas Mann – Ton io Kroger* (Recenzie). Adevărul Literar şi artistic, 11, nr. 621, 30 octombrie 1932.
Suchianu, D.I. *Thomas Mann, La montagne magique*. Viaţa Românească, 24, nr. 1 – 2, ianuarie-februarie 1932.
Thomas Mann şi Arthur Schnitzler.

(Convorbire cu redactorul ziarului „Neue Freie Presse”). Adevărul literar şi artistic, 11, nr. 621, 30 octombrie 1932.

Thomas Mann. *Die Geschichte Jaacobs*. Adevărul literar şi artistic, 12, nr. 681, 23 decembrie 1933.

1933

Bucuţa, Emanoil. *Mari scriitori de astăzi*. Boabe de grâu, 4, nr. 8, august 1933.

Bucuţa, Emanoil. *Thomas Mann*. România literară.

2, nr. 82, 30 septembrie 1933.

1934

Bozody György. *Thomas Mann*. *Jakob*. Erdélyi Helikon, 7, nr. 5, mai 1934.

Thomas Mann şi civilizaţia. Adevărul literar şi artistic, 13, nr. 685, 21 ianuarie 1934.

1935

Anastasiu, Mihai. *Recitind „Muntele vrăjit” de Thomas Mann*. Şantier social-literar, 3, nr. 4, 1 aprilie 1935.

Comarnescu, Petru. *Thomas Mann*. Vremea, 8, nr. 382, 31 martie 1935.

Fraţii Thomas şi Heinrich Mann. Adevărul literar şi artistic, 14, nr. 783, 8 decembrie 1935, p. 10.

Grindea, Miron. *Întâlnirea marelui scriitor la Salzburg şi Lucerna*. Cuvântul liber, 2, nr. 46, 21 septembrie 1935.

Philippide, Al. *Hans Castorp, eroul bine crescut*. Adevărul literar şi artistic, 14, nr. 740, 10

februarie 1935.

V. L *Darul*. Vremea, 8, nr. 384, 14 aprilie 1935.

V. L. *Thomas Mann*. Vremea, 8, nr. 395, 7 iulie 1935.

1936

Aderca, Felix. Arta pe baricade. Cuvântul liber, 3, nr. 9, 4 ianuarie 1936.

I. n. *Aurel Păcurariu gegen Thomas Mann*. Czernowitzer Morgenblatt, 4, nr. 417, 29 decembrie

1936.

Croitoru, M. *Pe marginea romanului „Zauberberg"*. Vremea, 9, nr. 429, 15 martie 1936.

Grindea, M*. în jurul unei scrisori a lui Thomas Mann*. Dimineaţa, 32, nr. 10.625, 24 iulie 1936.

Lipovai tânăr plâgiumvâdja Thomas Mann ellen. Temesvâri Hi rlap, 35, nr. 114, 20 mai 1936.

Neufeld Bela. *Thomas Mann es a humanizmus*. Korunk, (Cluj), 11, iulie-august 1936.

O scrisoare a scriitorului Thomas Mann. O chestiune de proprietate literară. Curentul, 9, nr. 3.040, 20 iulie 1936.

Scriitorul ovrei Thomas Mann dat în judecată pentru furt de proprietate literară. Porunca Vremii, 5, nr. 400, 16 mai 1936.

Sfetcu, Petru. Scriitorul jidan Thomas Mann fură dreptul de proprietate literară a unui scriitor român. Porunca Vremii, 5, nr. 440, 5 iulie 1936.

Thomas Mann gegen Hitler. Czernowitzer

Tageblatt, 2, nr. 144, 11 februarie 1936.

Thomas Mann und die Extremisten. Scharfe Zurückweisung einer Verleumdung. Czernowitzer Morgenblatt, 55, nr. 5.367, 25 iulie 1936.

1937

A nagy plâgiumpertârgyalâsât elhalasztottâk. Deli Hirlap, (Timişoara), 13, nr. 111, 21 mai 1937.

A nepfront-koahcio vonul fel Thomas Mann es ellene indftott plâgiumperben. Deli Hirlap, (Timişoara), 13, nr. 116, 27 mai 1937.

Ambii Doi. Procesul unui plagiat. Se impune oarecare discreţie. Pinguinul, 1, nr. 3, 14 noiembrie

1937.

Arta şi spiritul în faţa umanităţii Thomas Mann şi patria sa – un schimb de scrisori. Reporter, 5, nr. 11, 14 noiembrie 1937.

„Egy csep tenger" vagy „a tenger cseppje?" A Thomas Mann – Păcurariu-plâgiumpert ma târgyalta ujra a bfrosâg. Temesvâri Hirlap, 35, nr. 220, 30 septembrie 1937.

Gárdonyi István. *Thomas Mann meghi zott kepriseletevel egy Timişoarai ugyvedet*. Temesvâri Hirlap, 35, nr. 54, 7 martie 1937.

Kâroly Sándor. *Plâgium*... Hirlap (Arad), 23, nr. 3643, 23 mai 1937

Kovács László. *Ver – Thomas Mann novellâja*. Erdélyi Helikon, 4, nr. 4, aprilie 1937.

N. D. *Thomas Mann*. Vremea, 10, nr. 476, 21 februarie 1937.

Păcurariu Aurel kiterjesztette vădjât Thomas

Mann uj konyvere is. Hirlap, (Arad), 21, nr. 3.641, 27 mai 1937.

SD. IS. Thomas Mann despre Freud. Adevărul literar şi artistic, 18, nr. 864, 27 iunie 1937.

Şerbescu, Pompiliu. Un senzaţional plagiat. Tribunalul Timişoara va judeca un plagiat ai scriitorului Thomas Mann. Curentul, 10, nr. 3.204 3 ianuarie 1937.

Thomas Mann şi Freudismul. Lumea românească.

1, nr. 13, 20 iunie 1937.

1939

Baltazar, Camil. *Călătorie pe mare cu Don Quijote*. (Recenzie) Adevărul literar şi artistic, 19, nr. 960, 7 mai 1939.

Fábry Zoltán. *Thomas Mann hitvallâsa*. Korunk, (Cluj), 14 ianuarie 1939.

Gyorkos Ferenc. *Thomas Mann – Achtung Europa*. Korunk, 14 aprilie 1939.

Vasiliu, Grigore St. *Spiritul în exil*. Adevărul literar şi artistic, 19, nr. 958, 23 aprilie 1939.

1940

Thurzo Gábor. *Lotte Weimarban*. Erdélyi Helikon.

13, nr. 6, iunie-iulie, 1940.

1955

Costa, Dan. *Thomas Mann*. Steaua, 1955, nr. 9, p. 71 – 76.

Daniel, Ion. *Thomas Mann* (1875 – 1955). T3 năru! scriitor, 1455, nr. 8.

Hâncu, Dumitru. *Mesajul unui mare artist al*

vremii noastre. Gazeta literară, 23 iunie 1955.

Langfelder, Paul. *Mann Thomas. Mario şi vrăjitorul...* Iaşul literar, 1955, nr. 8, p. 107108; Viaţa românească, 1955, nr. 9, p. 249 – 251.

Lato Anna. *Hinni az emberben – Thomas Mann halâlânok hirere*. Utunk, (Cluj), 10, nr. 33 (355), 19 august 1955.

Margui-Sperber, Alfred. *Thomas Mann*. Kultureller Wegweiser 1955, lg.7, nr. 5.

Margui-Sperber, Alfred. *Thomas Mann gestorben*. Neuer Weg, nr. 1969, 14 august 1955.

Sadoveanu, Ion Marin. *Thomas Mann (1875 – 1955)*. Gazeta literară, 25, 8, 1955.

1956

Lengel Odon. Egy nagy iro utolso regenye (Thomas Mann: Egy szélhámos vallomásai). Utunk, (Cluj), 11, nr. 36 (41), 7 septembrie 1956.

Baer-Tomoşoiu, *Sevilla. Umanismul lui Thomas Mann*. Studii de literatură universală (vol. 1), 1956.

Sadoveanu, Ion Marin. Destăinuiri scriitoriceşti sau Thomas Mann despre el însuşi. Viaţa Românească, nr.

11, 1956.

1957

Enescu, Radu. *Goethe şi Thomas Mann*. Scrisul bănăţean, 8, 5 mai 1957.

Meliusz József. *Egy delut în Thomas Mann-nâl*. Igaz Szo 7, 1957.

Oprescu, Horia. *După douăzeci de ani...* (Actualitatea cărţii: „Avertisment Europei11).

Tânărul scriitor, 6.

6 iunie, 1957, p. 100, 101.

1958

Radovici, E. *Noi mărturii despre Thomas Mann*. Steaua, 9, 11 noiembrie 1958.

1961

Peretz, Hertha. *Nuvelistica lui Thomas Mann*. Autoreferatul dizertaţiei pentru obţinerea titlului de candidat în ştiinţe filologice, (Bucureşti), editat de Universitatea C.l. Parhon, Facultatea de filologie, 19 p. lito.

Pérez, Flertha. Conflictul dintre artă şi realitatea burgheză în proza lui Thomas Mann. Studii de literatură universală, vol. 3, 1961.

1962

Perez, Hertha. *Începuturile literare ale lui Thomas Mann*. Analele ştiinţifice ale Universităţii Al.l. Cuza din laşi. Ştiinţe sociale. Istorie-filologie, 8, p. 129 – 141.

Stein, Helga. (Mann Viktor. Wir waren funf. Bildnis der Familie Mann. 2 Auflage Berlin, Buchverlag des Morgen, 1962). Tribuna, 7, nr. 9, 28 februarie, 1963.

1963

Cioculescu, Şerban. (Mann, Thomas. Doktor Faustus. Das Leben des deutschen Tonsetzers Adrian Leverkuhn erzăhit von einem Freunde. Berlin, Aufbau Verlag, 1955). Secolul XX, 3, nr. 6 – 7, iunieiulie 1963, p. 29 – 38.

Hirsch S. *Un alt vlăstar al familiei Mann*. (Fiica lui Thomas Mann, Elizabeth Mann-

Borghese), Secolul XX, 3, nr. 1, ianuarie 1963, p. 183, 184.

Ianoşi, Ion. *Biografia ideilor. Pe marginea corespondenţei lui Thomas Mann* (Mann Thomas, Briefe 1889 – 1936. Herausgegeben von Erika Mann. Frankfurt am Main, S. Fischer, 1961), Secolul XX, 3, nr. 6 – 7, iunie-iulie, 1963 p. 48 – 59.

Ludovic. D. *Tomas Mann în Italia*. Viaţa românească, 16, nr. 12, decembrie 1963.

Munteanu, Romul. *Corespondenţa lui Thomas Mann*. (Cărţi şi idei). (Briefe. 1889 – 1936. Bd. 1 S. Fischer Verlag, 1961). Gazeta Literară, 10, nr. 8, 21 februarie 1963, p. 8.

Sadoveanu, Ion Marin, *Thomas Mann umanistul*. Schiţă de portret. Secolul XX, 3, nr. 6 – 7, iunie-iulie 1963. p. 19 – 27.

1964

Perez, Hertha. Contribuţia lui Thomas Mann la lupta împotriva fascismului. Orizont, 1, nr. 1, ianuarie, p. 81 – 90.

Cisek Oscar, Walter. *Întâlniri cu Thomas Mann*. Evocări şi portrete. Secolul XX, nr. 1, ianuarie 1964, p. 127 – 142.

Ianoşi, Ion. *Artistul şi vrăjitorul*. Gazeta Literară.

11, nr. 47, 19 noiembrie 1964, p. 1, 8; nr. 48, 26 noiembrie 1964, p. 6 – 7.

Ianoşi, Ion. *Unitate în metamorfoză*. Luceafărul, 7, nr. 24, 21 noiembrie 1964, p. 11.

Vârgolici, Teodor. (Mann, Thomas. *Lotte la Weimar*. Bucureşti, Editura pentru literatură

universală, 1964), Gazeta Literară 11, nr. 11, 12 martie 1964, p. 2.

1965

Marian, Eugen N. *Romanul şi pelicula*. Cinema, nr.

4, p. 1113.

Deák Tamás. *Thomas Mann levelei*. Igaz Szo, 14.

3 sz., martie 1966.

Ianoşi, Ion. *Das Teufelsgespräch aus Dr. Faustus*. Auszug aus einem Essay Ober Thomas Mann. Neue Literatur. 16, nr. 4, august, 1965, p. 122 – 131.

Lazăr, Monica. *Un deceniu de la moartea lui Thomas Mann*. Steaua. 16, nr. 8, august 1965, p. 127 – 128.

Ludovic, D. *Corespondenţa Lui Mann*. (Mann, Thomas. Briefe, 1937 – 1947. Herausgegeben von Erika Mann. Frankfurt am Main. S. Fischer, 1964). Viaţa Românească, 18, nr. 1, ianuarie 1965, p. 199 – 200.

Ulici, Laurenţiu. *10 ani de la moartea lui Thomas Mann*. Contemporanul, nr. 34, 20 august 1965, p. 2.

1966

Balotă. Nicolae. *Thomas Mann – un ales*? Familia.

2, nr. 8, august, p. 16.

Perez, Hertha. *Thomas Mann despre munca de creaţie artistică*, Iaşul literar, 17, nr. 10, octombrie, p. 67 – 70.

Bălan, George. *Thomas Mann şi creaţia artistului*. Contemporanul, nr. 30, 29 iulie, p. 2. (1); nr. 31, 5 august p. 2 (11).

Baltazar, Camil. *Thomas Mann. Un portret al corespondenţei sale*. Gazeta Literară, 13, nr. 9, 3 martie 1966, p. 8.

Bureriu Lucian (Ianoşi, Ion. Thomas Mann. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1965). Orizont, 17, nr. 2, februarie 1966, p. 81 – 82.

Csehi Gyula. *Essze Thomas Mannrol*. Utunk 21, 2, sz., ianuarie 21, 1966.

Georgescu, Paul. (Ianoşi, Ion. Thomas Mann. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965), Contemporanul, nr. 13, 1 aprilie 1966, p. 2.

„Homer şi Dante al Spaniei11. Cervantes în conştiinţa scriitorilor lumii. Heinrich Heine, Victor Hugo, I.S. Turgheniev, Sainte-Beuve, Walter Starkle, Menendez y Pelayo, Ramón Menendez Pidal, Rodriguez Marin, Dostoievski, *Thomas Mann*, Luigi Pirandello, André Gide, André Suarès, Jean Cassou, Ion Pillat, Tudor Vianu, George Călinescu. Secolul XX, nr. 4, aprilie 1966, p. 164 – 171.

Ianoşi, Ion. *The Import of the Myth in Thomas Mann*'s *Work*. (Apare şi în ediţiile în limbile franceză, germană şi rusă ale aceleiaşi reviste). *Romanian Review*, 20, nr. 4, 1966, p. 69 – 74.

Munteanu, Romul. (Ion Ianoşi, Thomas Mann. Bucureşti, Editura pentru Literatură 1965). Scânteia 35. nr. 6.922, 17 martie 1966, p. 4.

Neumann Robert. 1. *Thomas Mann*: „Hamlet din Elsenor11.2. Heinrich Mann: „Hamlet II. *Anii tineri* (din *Mit fremdes Feder* 1955). Scriitorii parodiază scriitori. Gazeta Literară. 13, nr. 36, 8 septembrie 1966, p. 8.

Papu, Edgar. (Ianoşi, Ion. Thomas Mann. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965). Gazeta Literară, 13, nr. 15, 14 aprilie 1966, p. 2.

Papu, Edgar. *Thomas Mann*. Romanian Review.

20, nr. 3.1966, p. 98 – 99.

Schumann, lise. *Eine beachtenswerte Neuerscheinung im Verlag fur Weltliteratur*. (Ion Ianoşi. Thomas Mann. Bucureşti Editura pentru Literatură). Colocvii 2, nr. 5, mai 1967, p. 21; Neuer Weg 18, nr. 5.201, 20 ianuarie 1966, p. 2.

Szász János. *Essze Thomas Mannrol*. Elore, 20, 7.518 sz. 22 martie 1966.

1967

Biberi, Ion. *Thomas Mann*. *Doctorul Faustus*. Luceafărul, 10, nr. 15, 15 aprilie 1967.

Fles, Barthold. *Despre Thomas şi Heinrich Mann*. Astra, 2 nr. 9 septembrie 1967.

Mann Thomas. *Doktor Faustus*. Igaz Szo, 15, 10. sz., octombrie 1967.

Nemoianu, Virgil. Thomas Mann. Gazeta Literară.

14, nr. 24, 15 iunie 1967.

Perian, Florica. A Thomas Mann-kutatâs forrâsai. Korunk, 26, 2 sz., februarie 1967.

1968

Kormos Gyula. *Mann Thomas. Kirâlyi fenseg*. Utunk, 23, 9 sz., martie 1968.

Papu, Edgar. *Thomas Mann sau digresiuni la „Muntele* vrăjit România Literară, 1, nr. 9, 5 decembrie 1968.

1969

Buzura, Augustin. Ridicăm, totuşi ochii… (Pe marginea culegerii: „Scrisori ale unor condamnaţi la moarte din rezistenţa europeană", prefaţă de Thomas Mann). Tribuna, 13 nr. 5, 30 ianuarie 1969.

1970

Pérez, Flertha. *Thomas Mann şi romanul modern*. Cronica. 5, nr. 33, 15 august 1970.

Lovinescu, Vasile. Marginalii la „Doctor Faustus1. România Literară, 3, nr. 30, 23 iulie 1970.

Munteanu, Aurel-Dragoş. Thomas Mann. *Doctor Faustus*. Scânteia, 39, nr. 8.502, 31 iulie 1970.

Papu, Edgar. *Thomas Mann şi Veneţia*. Secolul XX, nr. 7 – 8, iulie-august 1970.

Streinu, Vladimir. *Familia Buddenbrook*. Amfiteatru, 5 nr. 6, iunie 1970, p.3

Ţurlea, Stelian. *Thomas Mann*. Doctor Faustus. Revista Bibliotecilor, 23, nr. 10, octombrie 1970.

Walter, Bruno. *Corespondenţe cu Thomas Mann, Gustav Mahler, Hugo von Hofmannstahl ş.a*. Selecţia scrisorilor Valeriu Râpeanu şi Sanda loanovici. Traducere de Sanda loanovici. Secolul

XX, nr. 9, septembrie 1970.

1971

Balotă, Nicolae. *Thomas Mann şi procesul artei*. Steaua, 22, nr. 11, 1-15 octombrie 1971.

Papahagi, Marian. *Moartea la Veneţia*. (Ecranizare după o nuvelă de Thomas Mann). Tribuna, 15, nr. 24, 17 iunie 1971.

Perez, Hertha. Der Zauber des Zauberberges. Zur Thomas Mann-Forschung în Rumänien. Karpaten Rundschau, 4, nr. 44, 5 noiembrie 1971.

Perez, Hertha. *Breb, ein guter Bruder Josephs. Zur Thomas-Mann-Forschung în Rumänien* (II) Karpaten Rundschau, 4, nr. 46, 19 noiembrie 1971.

Voia, Vasile. *Amintirea lui Thomas Mann la Lübeck*. Tribuna, 15, nr. 24, 17 iunie 1971.

1972

Ciucă, Valentin. Thomas Mann. Pătimirile şi măreţia maeştrilor. Contemporanul, nr. 50, 8

decembrie 1972.

Emanuel, Paul. *Corespondenţa lui Thomas Mann*, (Mann, Thomas. Lettres 1937 – 1947. Gallimard) Luceafărul, 15, nr. 37, 9 septembrie 1972.

Zbârcea, George. *Thomas Mann. Pătimirile şi măreţia maeştrilor*. Muzica, 22, nr. 9, septembrie 1972.

1973

Balotă, Nicolae. *Thomas Mann la Weimar*. România Literară, 6, nr. 37, 13 septembrie 1973.

Popa, Marian. *Muntele vrăjit* (de Thomas

Mann). *Eşecul unui roman*. Amfiteatru, 8, nr. 6, iunte 1973.

Tertulian, N. Naphta Lukács şi Thomas Mann. (Pe marginea studiului lui Yvon Bourdet, apărut recent la editura „Anthropos", sub titlul „Figures de Lukács". Luceafăral, 16, nr. 18, 5 mai 1973.

Stihi-Boos, Constantin. *Aspecte ale receptării şi analizării muzicii şi a situaţiei compozitorului la Thomas Mann, Franz Werfel şi Romain Rolland*. Studii şi cercetări de istoria artei. Seria Teatru, muzică, cinematografie, 20, nr. 1, ianuarie-iunie, 1973.

Szego Katalin. A hagyomány termeszetero. Prologus Thomas Mann nyomân. Korunk, 32, 1 sz, ianuarie 1973.

Szocs Geza. Mann, Thomas. Egy szélhámos vallomásai. Utunk, 28, 32 sz., 10 august 1973.

1974

Ionescu, Gelu. *Pătimirea şi Ironia maestrului Doctor Faustus*. Luceafărul, 17, nr. 6, 9 februarie 1974.

Balotă, Nicolae. Corespondenţa lui Thomas Mann. România Literară, 8, nr. 8, 20 februarie 1974.

Balotă, Nicolae. Romanul augustei iubiri (Alteţă regală). România Literară, 7, nr. 13, 28 mai 1974.

Balotă, Nicolae. Thomas Mann in der rumänischen Literatur zum 100. Geburtstag des grossen humanistischen Schriftstellers. Neuer Weg, 27, nr. 8.108, 7 iunie 1974.

Damian, S. *Cei întorşi de pe muntele vrăjit* (Heinrich şi Thomas Mann). România Literară, 8, nr.

21, 22 mai 1974

Damian, S. *Thomas Mann şi spaţiul ironiei*. Tribuna, 19, nr. 28 10 iulie 1974.

Ivasiuc, Alexandru. *Detaşarea lui Adrian Leverkuhn* (eroul lui Thomas Mann). România literară.

7, nr. 2, 10 ianuarie 1974.

Perez, Hertha. *Symposion*. (Das internaţionale Thomas-Mann-Symposion în München). Karpaten Rundschau, 8, nr. 31, 1 august 1974.

1975

Bureriu, Lucian. *Thomas Mann muzicianul* (1 – 2). Orizont, 26, nr. 30, 25 iulie 1975; nr. 31, 1 august 1975.

Cristea, Corina. *Pecetea desăvârşirii*. Centenarul lui Thomas Mann. Luceafărul, 18, nr. 25, 21 iunie 1975.

Gálfalvi Zsolt. *Thomas Mann Weimarban* (1 – 11). A Het, 6, 2 6 sz., 27 iunie 1975.27 sz., 4 iulie 1975, şi 28 sz., 11 iulie 1975.

Grigorescu, Gheorghe. *Thomas Mann şi ironia*. Secolul XX, nr. 10 – 11, octombrie-noiembrie 1975.

Ivasiuc, Alexandru. *Thomas Mann despre Goethe*. România Literară, 8, nr. 30, 24 iulie 1975.

John, Hans Henry. *Grüss an Thomas Mann*. Neue Literatur, 26, nr. 8 august 1975.

Kuczyński, Jürgen. *Humanismus contra Unmenschlichkeit*. Internationales Thomas-Mann-Jahr Volk und Kultur, 27, nr. 5, mai 1975.

Mann, Katja, *Igy ismertem meg Thomas Mannt* (1 – 2). A Het, 6, 1 sz., 10 ianuarie 1975, şi 2 sz., 10 ianuarie 1975.

Mann, Katja. 1. „Thomas Mannt akarjuk hallani!”

2. Doktor Faustus es a halal. A Het, 6, 3 sz., 17 ianuarie 1975, şi 4 sz., 24 ianuarie 1975.

Manolescu, Nicolae. *Thomas Mann şi Dostoievski*. Convorbiri literare, nr. 4, aprilie 1975, p. 2.

Mendelssohn, Peter de *Vrăjitorul*. (Fragment consacrat nuvelei „Moartea la Veneţia”). Secolul XX, nr 8, august 1975.

Nicolae, Octavian. *Un umanist angajat*. (Th. Mann). Cronica, 10, nr. 24, 11 iulie 1975, p. 10.

Pavel, Amelia. *Thomas Mann şi arta plastică*. La centenarul naşterii. Arta, 21, nr. 9, septembrie 1975, p. 18, 19.

Schuster, Hannes. *Dichter des Vorbehalts*. Zum 100. Geburtstag Thomas Manns. Neue Literatur, 26, nr. 6, iunie 1975, p. 47 – 52.

Sin, Mihai. *Dilema lui Thomas Buddenbrook*. Centenar Thomas Mann. Vatra, 5, nr. 7, 20 iulie 1975, p. 12, 13.

Steinhardt, N. *Thomas Mann şi bucuriile simple*. Viaţa românească, 28, nr. 6, iunie 1975, p. 63 64.

Szekely Erzsebet. *Thomas Mann*

humanizmusa. Dolgozo No, 31, 9 sz., 14 septembrie 1975.

Szekely János. *Thomas Mann nepszerusege* – Szuletesenek századik evfordulojára. Igaz Szo, 23, 6 sz., iunie 1975.

Szekernyes János. *Der angeklagte Thomas Marin*. Ubersetzt aus dern ungarischen von Ursula Bedners. Karpaten Rundschau, 8 (XIX), nr. 32 (1.126) – 40 (1.224), 31 august-3 octombrie 1975.

Szilágy Julia. *Thomas Mann elsd evszázada*. Korunk. 34, 6 sz a iunie 97

Şerban. Geo. Un martor român. (Despre nuvela „Moartea la Veneţia" de Thomas Mann). Secolul XX. nr. 8, august 1975, p. 88.

Şora M. *Thomas Mann – voce a umanităţii*. (Un secol de la naştere). Viaţa românească, 28, nr. 6, iunie 1975. p. 4 – 7.

1976

Damian, S. *Pe urmele lui Thomas Mann şi Paul Klee*. România Literară, 9, nr. 52, 23 decembrie, p. 24.

Damian, S. *Pachetele sigilate* (în legătură cu jurnalul lui Thomas Mann aflat în arhiva Universităţii tehnice confederale din Zürich). Viaţa românească, 29, nr. 2, februarie, p. 53 – 55.

1977

Manea, Norman. *O existenţă reprezentativă*. (Thomas Mann). Tribuna, 21, nr. 25, 23 iunie 1977. p. 7.

1978

Schwartz, Gheorghe. Despre (povestirea)

Dulapul de haine al lui Thomas Mann. *Vatra*, 8, nr. 12, 20 decembrie 1978, p. 14.

1979

Balotă, Nicolae. *Thomas Mann şi Geniul Naraţiunii*. România Literară, 12, nr. 20, 17 mai 1979, p. 20.

Corbea, Andrei. *Thomas Mann şi refuncţionalizarea mitului* (Mann, Thomas. *Iosif şi fraţii săi* (Roman). Voi. 2., Iosif în Egipt. În româneşte de Petre Manoliu). Bucureşti, Editura Univers, 1978. (Romanul secolului XX). Amfiteatru, 14, nr. 12, februarie 1979, p.

12.

Cristescu, Maria Luiza. *În cârje*. (F.M. Dostoievski

— Thomas Mann) Steaua, 30, nr. 3, martie 1979. p. 31.

Kubán Endre. *Thomas Mann şi Franyo Zoltán*. Orizont, 30, nr. 6, 8 februarie 1979, p. 3.

Maşek, Victor Ernest. *În jurul unei traduceri*. Scriitori străini în arhivele româneşti. Thomas Mann. Manuscriptum, 10, nr. 2, aprilie-iunie 1979, p. 176 – 178.

Ţeposu, Radu G. *Lecţia de fiziologie*. (Despre Hans Castorp) unul din personajele romanului *Muntele vrăjit* de Thomas Mann). Amfiteatru, 14, nr. 4, aprilie 1979, p. 11.

Wenzel, G. (Mann, Thomas. Die Briefe Thomas Manns 1889 – 1955, Regesten und Register, Band 1: Die Briefe von 1889 bis 1933. Bearbaitet und herausgegeben von Hans Burgin

und Hans-Orto Mayer – unter Mitwirkung des Thomas Mann, Archiv Frankfurt-am-Main, S. Fischer Verlag, 1977). Neue Literatur, 30, nr. 4, aprilie 1979, p. 117118.

1980

Lászloffy Aladár, A konyv, a grăi, a segitseg. Huszondt Eve halt meg Thomas Mann. Utunk, 35, nr.

33, 15 august 1980, p. 6.

Perez, Hertha. *Receptarea operei lui Thomas Mann în România*. Cronica, 15, nr. 36, 5 septembrie

1980, p.8.

1981

Fotiadis, Pierrette. *Thomas Mann despre Lev Tolstoi*. Romanoslavica, 20, 1981, p. 273 – 275.

Kardof, Ursula von *Drei Tage auf dem Zauberberg*. (Regisseur Hans Geissendorfer verfilmt Thomas Manns Roman). Neuer Weg, 33, nr. 10.072, 10 octombrie 1981, p. 3.

Mărturii despre Karl Kraus; Waller Benjamin, Lucien Goldmann, Elias Canetti, Marcel Ray, *Thomas Mann*, Franz Werfel. În româneşte de Ion Goian. Secolul XX, nr. 6 – 7, iunie-iulie, 1981, p. 168 – 173.

Robescu, Marius, *Thomas Mann*: *unitate şi orgoliu*. Viaţa Românească, 34, nr. 10, octombrie

1981, p. 92 – 94.

1982

Ciocârlie, Livius. *Iosif şi fraţii săi* (1 şi 3). Marginalii despre cartea cu acelaşi titlu a lui

Thomas Mann). Orizont, 33, nr. 39, 1 octombrie 1982, p. 2; nr. 47, 26 noiembrie 1982, p. 2.

József Attila. *Grüss an Thomas Mann* (Aus dem ungarischenubertragen von Zoltán Franyo). Karpaten Rundschau, 15, nr. 41, 15 octombrie 1982, p. 5.

„Komponieren wie Benjamin Britten". Franz Seitz verfilmt Thomas Manns Roman *Doktor Faustus*. (Gekurzt aus „Filmschau" – Wiesbaden). Neuer Weg.

34, nr. 10.154, 16 ianuarie 1982, p. 4.

Kubán Endre. Vermittlerdienst mit Zeitung und Ubersetzung. Zoltán Franyo und Thomas Mann. Karpaten Rundschau, 15, nr. 41, 15 octombrie 1982, p.5.

Răducanu, Sevilla. Thomas Mann şi receptarea germană a lui James Joyce. Secolul XX, nr. 4, aprilie 1982, p. 72 – 76.

Raicu, Lucian, *Thomas Mann şi tensiunile spiritului*. România Literară, 15, nr. 36, 2 septembrie

1982, p. 20 – 21.

1983

Manea, Norman. *Contra-timp*. (Despre opera lui Thomas Mann). Contemporanul, nr. 52, 23 decembrie 1983, p. 4 – 5.

Martin Luther in der deutschen Literatur. Eine Auswahl anlässlich seines 500. Geburtstages. /Gedichte von /: Hans Sachs, Daniel Georg Marhof, Friedrich Schiller, Johann Wolfgang Goethe, Gottfried Keller, Conrad Ferdinand Mayer, Georg

Maurer, Thomas Mann, Sarah Kirsch. Auswahl: Horst

Nalewski. Neue Literatur, 34, nr. 11, noiembrie 1983, p. 29 – 36.

Wenzel, C. Die Briefe Thomas Manns 1889 – 1955. Regesten und Register. Band 3: Die Briefe von 1944 bis 1950. Verarbeitet und herausgegeben von Hans Burgin und Hans-Otto Mayer. (Unter Mitwirkung des Thomas-Mann-Archivs des ETH Zürich). Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag, 1982. Neue Literatur, 34, nr. 3, martie 1983, p. 88 – 89.

Wenzel, G. (Mann, Thomas. Aufsätze, Reden, Essays. Band 1. (1893 – 1913). Herausgegeben und mit Anmerkungen versehen von Harry Matte. Berlin und Weimar, Aufbau Verlag, 1983). Neue Literatur, 34, nr. 10, octombrie 1983, p. 88.

1984

Spiridon, Monica. La Resurrection du topos de l'initiation chez Mihail Sadoveanu et Thomas Mann. Syntesis, 11, 1984, p. 33 – 34.

Wenzel, G. (Mann, Thomas. Aufsätze, Reden. Band 2: 1914 – 1918. Berlin und Weimar, Aufbau Verlag, 1983). Neue Literatur, 35, nr. 3, martie 1984, p. 89.

1985

Horváth Andor. Thomas Mann – G. Lukács: parabola unei afinităţi intelectuale. Secolul XX, nr. 1 – 3.1985, p. 71.

Lukács György. *Tragedia artei moderne. Doctor Faustus într-o lectură sociologică*. În

româneşte de T.P. Sugar. Secolul XX, nr. 1 – 3, 1985, p. 60 – 70.

Vegh, Margarete. *Atenţie, Europa*! *Voci împotriva întunericului* (Thomas Mann şi Klaus Mann). Secolul XX, nr. 1 – 2, 1985, p. 94 – 97.

CUPRINS

Cuvânt înainte 5

Argument 11

Momente ale receptării operei 15

Cei care l-au văzut, cei care l-au cunoscut 50

...Şi ce ştia Thomas Mann despre români şi România...96

Un izvor românesc al ultimului roman 113

Un proces de pretins plagiat şi dedesubturile lui 142

Bibliografie selectivă 174

6.X.35.

Sehr geehrter Herr Baltazars

Uit bestem Dank bestätige Ich Ihnen den Em/ffing Ihres Briefea und hHre mit Eefrledigung, dats der Verlag, sich în Sachen dar Honorar-Ueberwelsung velter bţajul. t; hoffentlloh wird es nun bald gelingen. d-le Angelegenhait zu regem. Eas Elnfaehste wird ea seln, ivenn der – cietrag direkt an meine Privatadresse, Küsnacht-Zürich, 3 chledhald «ji-Strasse?? Uberwiesen wird.

Ito* Saohrlobten Über d-le T6 tigke.lt des Herrn Ion Marin Sadoreanu haben wich sahr interessiert und erfreut. Slcher wird es sehr lui Interesse deă-l Essay bindes seln. w & nu ei e în Vorwort dafur 3 chrelbt. iich On salt lungerer? cât

bastent der Plan elner Var. tragsrelse nach Rufefinlen und besonders Bucarest, und Ich habe Ihn a-i zurückgesteilt, «cât Ich erst den groaoen bibilschen Roman., an dessen dfittem Bande Ich zur Zelt arbeite, vollenden mOchte. Ich hoffe aber bestimmt. lui nKchaten Jahr fur diese Relsejdie mir stehr am" erzen llegt, frel zu sein, und es wird mir elne Fraude seln, dann Ihre und Herrn Dadaveartus fers. Hn llche Bekanntschaft muchien zu kSonen.

Uit hochachtungsvollnr Begrussung Ihr sehr".

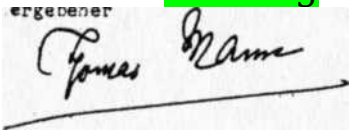

Thomas Mann către Camil Baltazar – 6.10.1935

Facsimil după pagina din ziarul „Adevărul",

care anunţa interviul luat aventurierului Manolescu (7 decembrie 1902).

www.editura vivaldi.ro

Desigur, din însuşi subtitlul acestei cărţi cititorul îşi va da seama că ea nu vrea să fie o exegeză a operei, a monumentalei opere a lui Thomas Mann.

La originea cercetării a stat descoperirea, în arhive publice sau particulare, a unor documente şi scrisori ce pot completa imaginea pe care studiile de specialitate de peste hotare au conturat-o despre personalitatea şi opera scriitorului. Apoi, din aproape în aproape, subiectul cucerindu-mă, pe măsură ce m-am cufundat în investigaţie, am putut constata că ea se vădea cu atât mai fertilă şi mai necesară, cu cât lucrările bibliografice străine referitoare la opera lui Thomas Mann sunt, din păcate, foarte lacunare atunci când e vorba de surprinderea reverberaţiei ei în România.

Dumitru Hâncu

Scrisă de un erudit în domeniu, dar accesibilă unei largi categorii de cititori, cu eleganţă şi pasiune care completează perfect informaţiile de strictă specialitate şi însoţită de o utilă bibliografie selectivă, cartea lui D. Hâncu este una dintre reuşitele genului.

„Curierul Naţional”.

Dumitru Hâncu a strâns, cu un lăudabil efort toate bucăţelele rămase prin arhive şi le-a

asamblat cu multă răbdare, după ce le-a verificat autenticitatea. Valoarea de bază a cărţii este una documentară. Dar din scrisori, articole de ziar, fragmente de jurnal sau de memorii reînvie, complex, anul Thomas Mann.

„România literară”.

9 Vezi: Dr. Konrad Nussbächer, *Der Zauberberg*, (Muntele vrăjt), în „Ostland”, Anul 1. nr. 1, ianuarie 1926.

12 Vezi „Viaţa Românească”, Anul XIX, nr. 8 – 9, august-septembrie 1927.

24 Vezi în „Şantier social-literar”, Anul II, nr. 2, 12 ianuarie 1934, o notă nesemnată la rubrica „Cronica”.

Fie şi cu titlu de curiozitate pentru pitorescul ei merită, poate, pomenită o altă critică la adresa lui Thomas Mann, făcută însă nu de pe poziţiile criticii sau istoriei literare ori ale militantismului politic, ci de pe acelea ale... economiei liberale. Astfel, în 1938, Virgil Tempeanu, fost lector la Universitatea din München şi profesor la Academia de înalte Studii Comerciale din Bucureşti, publica la Fălticeni, în mica tipografie locală J. Bendit, o broşură cu titlul *Marele negustor german* şi subtitlul „După *Buddenbrooks* de Thomas Mann”, în care, aproape cu lirism, exalta rolul jucat în istoria Germaniei de marii negustori ce au reuşit să devină elemente conducătoare în viaţa oraşelor germane”. Ca atare, profesorul Tempeanu găsea că „este foarte

firesc, deci, faptul că viaţa negustorească a impresionat pe scriitorii germani şi că nu puţine sunt operele care se ocupă de ei, sau au ca eroi principali tipuri reprezentative din aceasta”. Deosebindu-se de acest tip de scriitori, Thomas Mann, constata criticul său, a fost însă „crud" cu marea burghezie. Căci, dacă era adevărat că a reliefat în opera sa, „ca document al vremii, stilul ei de viaţă, metafizica ei: credinţa în tradiţie fără reticenţe, fără compromisuri, fără abateri”, a păcătuit, în schimb, prin faptul că a adus în critica societăţii scepticismul şi ironia. De aceea, şi tot după opinia criticului economist ce se dorea cumpătat în judecata sa, scriitorul „nu merită deci nici supra, dar nici subestimare”.